P.506

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

PHILOLOGIA

1

1993

CLUJ-NAPOCA

349/94

REDACTOR ŞEF: **Acad.prof. I. HAIDUC**

REDACTORI ŞEFI ADJUNCŢI: **prof. A. MAGYARI, prof. A MARGA, prof. I.A.RUS**

COMITETUL DE REDACŢIE AL SERIEI FILOLOGIE: **Prof. M. Borcilă, prof. M. Muthu (redactor responsabil), prof. M. PAPAHAGI, conf. L. COTRĂU, conf. E. DRAGOŞ, conf. KOZMA DEZSŐ, conf. Şt. OLTEANU, conf.I.T. STAN, conf. I. ŞEULEANU (redactor coordonator), conf. E. VIOREL, conf. V. VOIA, lector M. GOGA, lector H. LAZĂR (secretar de redacţie), lector E. POPESCU**

ANUL XXXVIII 1993

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

PHILOLOGIA

1

Redacţia 3400 CLUJ-NAPOCA str. M. Kogălniceanu 1. • Tel. 116101

SUMAR — SOMMAIRE

Georgeta ANTONESCU,
UN INTELECTUAL COMPLET: GEORGE BARIŢ 3
Maria VODA CĂPUŞAN,
GEORGE BARIŢ — OM DE CUVÂNT ŞI CONDEI 21

349 /84

STUDIA UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA XXXVIII, 1, 1993

UN INTELECTUAL COMPLET: GEORGE BARIŢ

Un intellectuel complet: George Bariţ

Georgeta ANTONESCU

REZUMAT. Né le 12/24 mai 1812 à Jucul de Jos (département de Cluj à l'époque dans l'empire des Habsbourgs) et mort le 2o avril/2 mai 1893 à Sibiu, George Bariţ a fait des études de philosophie et de théologie et a été professeur à Blaj et à Braşov. Il a fondé le journalisme roumain moderne de Transylvanie (**La Feuille littéraire**, devenue par la suite de **Feuille pour l'esprit, l'âme et la littérature**, et **La Gazette de Transylvanie** en 1838, **La Transylvanie**, en 1868, **l'Observateur** en 1878) il est l'un des fondateurs de la société culturelle **Astra**, et a été aussi. dès sa *fondation, membre de la Société Académique*, devenue plus tard l'Académie Roumaine. Représentant de la bourgeoisie roumaine transylvanine alors en pleine ascension, il a déployé une activité remarquable pendant la révolution économique et politique de 1848, en tant qu'un des fondateur du Parti National Roumain. Son activité principale se situe, pourtant, dans le domaine culturel et littéraire: le journalisme (il s'intéresse à l'économie, la politique, au social, à l'histoire, la pédagogic, la littérature), l'histoire (**Excerpit d'Histoire de la Transylvanie des 200 dernières années**) t. I-III, Sibiu, 1889-1991), le théâtre (il fonde une troupe d'amateurs à Braşov, qui va continuer son activité jusqu'à la première guère mondiale; il organise des tournées d'acteurs de Roumanie, il écrit des études sur ce thème et même des pièces de théâtre), l'enseignement (professeur à Blaj et à Braşov il est aussi l'auteur de nombreux articles pédagogiques) la littérature (il débat des questions théoriques, porpose la rédaction d'une histoire de la littérature roumaine, plaide en faveur des recherches folkloriques, écrit lui même des vers , de la prose lyrique et épique, des pièces de théâtre) D'inspiration illumiministe, son activité multiple est adaptée aux exigences du XIX-ème siècle et aux conditions spécifiques de la vie des Roumains transylvanins, et a contribué à maintenir en éveil la conscience nationale grâce aussi à la collaboration avec des hommes de culture et des écrivaine de Roumanie.

Reprezentant tipic al "inteligheţiei" româneşti transilvănene din secolul al XIX-lea, George Bariţ a avut o viaţă lungă şi bogată în evenimente şi activităţi diverse, aria largă a preocupărilor sale şi zecile de mii de pagini pe care le-a
scris şi publicat contribuind la edificarea vieţii politice şi culturale ca şi la propăşirea economică a conaţionalilor săi din provincia subjugată. Mai puţin productiv sub raport literar propriu-zis decît un Andrei Mureşanu, Iosif Vulcan sau, să zicem, Lucreţia Suciu ori Vasile Ranta Buticescu, Bariţ a participat, totuşi, la dezvoltarea literaturii româneşti ardelene prin mijloacele de publicare pe care le-a oferit celorlalţi, prin climatul creat de activitatea sa culturală, prin propriile încercări beletristice şi, poate, mai ales prin contribuţia pe care şi-a adus-o la dezvoltarea limbii literare în general şi la statornicirea mijloacelor şi "regulilor" publicisticii moderne.

*Fiu al preotului Ioan Pop Bariţ, s-a născut la 12/24 mai 1812 în satul Jucul de Jos, din apropierea Clujului, dar şi-a petrecut copilăria la Petrid, în comitatul Turdei, unde tatăl său s-a mutat mai tîrziu. Studiile medii şi superioare le-a făcut la liceul din Blaj, la liceul academic al piariştilor din Cluj, unde studiază filosofia, şi, din nou, la Blaj, unde termină teologia în 1835. Imediat după absolvire începe o carieră didactică, în calitate de profesor de fizică la liceul din Blaj, iar din 1836 devine profesor şi conducător al şcolii negustorilor români din Braşov-Cetate. Stabilit în oraşul de sub Tîmpa pentru o lungă perioadă de timp, Bariţ nu se mulţumeşte numai cu activitatea didactică, ci întemeiază, în 1838, două publicaţii periodice de mare prestigiu (**Foaia literară**, devenită **Foaie pentru minte, inimă şi literatură**, şi **Gazeta de Transilvania**), organizează o societate de diletanţi teatrali care va desfăşura o activitate susţinută pînă în pragul primului război mondial şi, în acelaşi timp, se preocupă şi de dezvoltarea economică a provinciei: în 1847 face parte dintr-o delegaţie care cere guvernului construirea unei căi ferate care să lege Transilvania cu Principatele, iar în 1852 devine coproprietar*

şi director al fabricii de hîrtie din Zărneşti, desfiinţată de concurenţă în 1875.

Devenind de timpuriu o personalitate reprezentativă a românilor transilvăneni, a jucat, aşa cum era firesc, un rol important în 1848: salutînd cu bucurie, în foile sale, izbucnirea mişcării de la Viena, e unul din vicepreşedinţii adunării de pe Cîmpia Libertăţii, prieten cu Avram Iancu, iar în 1849 e silit să se refugieze in Muntenia. După înapoierea în Ardeal reeditează gazetele, dar, devenit ***persona non grata*** *pentru oficialităţi, e obligat să renunţe la conducerea lor. Îşi va continua însă activitatea politică în calitate de colaborator al acestora şi dirijîndu-le din umbră. Deputat regalist în Dieta din Cluj şi în senatul din Viena în 1863-1864, fruntaş al Partidului Naţional Român (înfiinţat în 1869), George Bariţ se menţine tot timpul pe poziţii intransingente atunci cînd e vorba de apărarea drepturilor românilor din Transilvania. Erou al unor răsunătoare procese de presă, un timp e silit sa-şi publice articolele în ziarele din România, colaboreaza mai ales la* ***Românul*** *lui C.A.Rosetti). Atent la fluctuaţiile politice, atunci cînd îşi dă seama că centrul de greutate al acţiunii românilor se mută la Sibiu, deşi trecut de 60 de ani, părăseşte Braşovul şi, în 1878, întemeiază în oraşul de pe malurile Cibinului un nou ziar,* ***Observatoriul****, pe care îl redactează aproape singur, aşa cum făcuse, la început, şi cu primele sale foi.*

Nu neglijează între timp nici problemele propăşirii culturale care, în concepţia sa, trebuia să ofere premisele esenţiale ale îmbunătăţirii soartei românilor transilvăneni. Editează calendare, se ocupă de înfiinţarea unei şcoli medii de fete în Sibiu, în 1861 e unul dintre întemeietorii Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român (Astra), al cărei preşedinte devine în 1888. Membru al Societăţii Academice încă de la înfiinţare, e ales preşedinte al Academiei Române. A murit puţin timp după aceasta, în 20 apr./2 mai 1893.[1]

George Bariţ a fost unul dintre oamenii multilateral înzestraţi şi cu o activitate desfăşurată într-o pluralitate de direcţii, cum a dat mulţi epoca începuturilor noastre

culturale. Rolul său în Transilvania poate fi comparat cu cel jucat de Mihail Kogălniceanu în Moldova şi mai apoi în România. Îl apropie de el atît lupta pentru împroprietărirea ţăranilor, cît şi interesul pentru progresul vieţii economice si al industriei, activismul politic şi, nu mai puţin, direcţiile principale ale acţiunii culturale: învăţămînt, presă, teatru, istorie, literatură. A trăit într-o epocă în care, în pofida piedicilor puse de autorităţile statale, clasa de mijloc românească din Transilvania se ridică din ce în ce mai mult, determinînd şi o acutizare a conştiinţei naţionale. În revendicările ei politice burghezia românească invocă din ce în ce mai insistent argumentul numeric, faptul că românii alcătuiesc majoritatea absolută a populaţiei în Ardeal, ceea ce duce şi la o creştere a interesului pentru problemele ţărănimii. În articolele publicate în foile sale politice, în studiile istorice, în însemnările de călătorie, Bariţ subliniază mereu consecinţele dezastruoase pe care le are asupra economiei sistemul iobăgesc: la fel ca Bălcescu, consideră şi el că pămîntul trebuie să fie al ţăranilor ce-l muncesc, căci proprietatea individuală asupra ogorului este singura în măsură să determine progresul social şi economic. Totuşi, cultura şi răspîndirea ei în toate "plasele de locuitori" rămîne pentru el modalitatea de bază pentru asigurarea dezvoltării fireşti a unui popor, cultură care, la rîndul ei, depinde de mijloacele materiale ce-i sînt puse la dispoziţie: "Lupta pentru existenţa naţiunii noastre îşi condiţionează victoria sa de la mulţi factori. Cel mai eficace conform timpului nostru este cultura. Dară un alt factor esenţial pentru promoţiunea unui popor este /.../ bunăstarea poporului, averea, banii. /.../ Un popor lipsit de acest factor este lipsit de acei stîlpi puternici pe al căror umeri singuri îşi poate clădi cu securitate edificiul culturei, templul viitoriului şi al imortalităţei naţionale" [2]

În prelungirea iluminismului - ca şi ideile menţionate pînă acum - se situează şi respingerea de către Bariţ a obscurantismului şi superstiţiei şi chiar poziţia pe care o adoptă în legătură cu problema rolului pe care poate să-l

joace femeia în societate. Deşi nu crede că ea trebuie să ia parte la viaţa politică şi deşi are îndoieli în ce priveşte capacităţile ei de afirmare pe tărîmul ştiinţei, Bariţ condamnă totuşi situaţia înjositoare în care a fost ţinută în epocile mai vechi şi consideră că femeia este, şi trebuie sa fie, "cetăţean al statului", cu atît mai mult cu cît joacă rolul principal în educaţia viitoarelor generaţii.

Mai presus de toate, cultura rămîne pentru George Bariţ principalul instrument al progresului şi, deci, în această direcţie îşi va îndrepta majoritatea eforturilor încă din tinereţe, avînd ca punct de plecare conceptul de specific cultural al fiecărui popor: "Toată cultura pentru ca să fie adevărată, să cuprindă, să pătrundă în popor, trebuie să pornească, să izvorasca din însăşi fiinţa lui, să fie amăsurată, potrivită caracterului, însuşirilor deosebite, individualităţei sale"; şi, ceva mai jos, "/.../ progresul general /.../ cultura universală nu este decît suma din cultura fiecărei naţiuni şi /.../ calea cea mai direapta şi firească spre împlinirea scopului omenimei, nu este aceea a cosmopolitismului, carele se dezbracă dintîi de fiinţa sa, îmbracă o fiinţă nouă, dară străină - şi carea niciodată nu se poate contopi cu ***geniul propriu al unei naţiuni*** */.../"* [3] *(subl. n. G.A.) Avînd în vedere acest postulat, Bariţ a purces la făurirea principalelor instrumente culturale ale naţiei sale.*

Primul domeniu care îi solicită atenţia este şcoala. Înzestrat cu o solidă cultură ştiinţifică şi umanistă, profesor el însuşi la începutul carierei sale, Bariţ a contribuit la naşterea pedagogiei româneşti moderne. Încă în 1825 alcătuieşte un memoriu intitulat ***Dizertaţie despre şcoli pentru toţi credincioşii de legea grecească din Braşov****, iar în 1837 ţine o* ***Cuvîntare scolasticească*** *în care scoate în evidenţă importanţa răspîndirii învăţăturii în mase cît mai largi. De-a lungul anilor el continuă să publice în foile sale entuziaste elogii şi îndemnuri privind rolul social al dascălilor, precum şi critici severe la adresa celor care şi-au uitat menirea. E interesat şi de învăţămîntul profesional (încearcă să creeze o şcoală elementară agricolă în comitatul*

Făgăraşului), precum şi, cum am mai spus, de educaţia fetelor. În nenumăratele pagini închinate acestor probleme în publicistica sa se găsesc multe idei pedagogice moderne şi interesante.

Tot o şcoală, chiar dacă de o factură deosebită, este pentru Bariţ şi teatrul, care se adresează unui public larg, reuşind să acţioneze şi asupra celor pe care vîrsta sau natura preocupărilor îi scoate din sfera de influenţă a şcolii propriu-zise. Interesul său pentru teatru e timpuriu, legat de şederea la Blaj, unde exista o tradiţie a reprezentaţiilor de elevi încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Cînd ajunge aici profesor, Bariţ, împreună cu alţi cîţiva colegi, înjghebează o mică trupă de amatori, cu care joacă compuneri ale profesorilor Cipariu, Ion Rusu şi ale lui însuşi. Dintre acestea din urmă ni s-a păstrat prologul ***Înstreinaţii****, publicat în "Foaia literară" din 1834*[4] .

După ce, în timpul călătoriei în Muntenia pe care o face împreună cu Cipariu în vara anului 1836, se interesează de activitatea Societăţii Filarmonice, odată stabilit la Braşov, Bariţ pune bazele unei societăţi dramatice de diletanţi, biruind toate greutăţile iscate de părinţii tinerilor săi emuli, care ezitau foarte serios în faţa perspectivei de a-şi vedea copiii "comedianţi". Prima reprezentaţie reuşeşte să o dea în 26 dec, 1838/7 ian. 1839, cu o piesă de salon tradusă de el însuşi şi în care rolul principal este jucat de poetul Andrei Mureşanu. Teatrul românesc de diletanţi va continua să fiinţeze la Braşov pînă la unirea Transilvaniei cu România, oraşul de sub Tîmpa fiind unul din centrele deosebit de active intr-o epocă în care problemele teatrale preocupă din ce în ce mai mult pe ardeleni.

Ceva mai tîrziu, Bariţ se va număra printre principalii organizatori şi susţinători ai turneelor făcute în Transilvania de trupele conduse de Fany Tardini (1864 şi 1865), Matei Millo (1870) şi Mihai Pascaly (1868 şi 1871)[5]*. Se pare, după cum reiese din corespondenţă, că, în unele cazuri, chiar iniţiativa a pornit din partea lui. Bariţ a redactat şi studii, în care îşi expune concepţia teoretică cu*

privire la arta scenică, sau evocă pionieratul pe acest teren în Ardeal; cel mai interesant este ***Thalia şi Melpomene în Transilvania***[6]*, în care susţine, printre altele, şi ideea că viaţa culturală activă este nu numai un mijloc, ci şi un indiciu al progresului unui popor: "Muzele stau şi intră numai pe acolo pe unde întîmpină feţe ilarie, care sînt espresiunea îndestulărei şi a orişicărui grad de fericire pămîntească. La popoarele ferecate în lanţuri, la indivizii muribunzi ele nu caută ospitalitatea şi nu o acceptează; neci am auzit vreodată ca ele să-şi fi oprit pasul lor în regiuni şi stepe domnite de barbarie, sau între fiinţe omeneşti orbite de superstiţiuni seculare şi îmbrîncite în întunecimea neştiinţei"*[7].

Se pare că tot cu prilejul călătoriei făcute în 1836 în Ţara Românească încolţeşte în mintea lui Bariţ şi ideea creerii unor publicaţii periodice. Într-o vreme în care ziarele şi revistele de peste munţi pătrundeau în Ardeal numai sporadic şi de cele mai multe ori "pe vama cucului", el pune temeliile presei româneşti, scoţînd, în ianuarie 1838, ***Foaia literară*** *(devenită din iulie* ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură****) şi, în martie acelaşi an,* ***Gazeta de Transilvania****; foarte repede, aceste publicaţii vor cuceri numeroşi cititori în Transilvania şi în Principate (în 1848 aveau 820 de abonaţi, cifră enormă pe atunci), contribuind la pregătirea ideologică a revoluţiei şi la formarea conştiintei naţionale a românilor de pretutindeni. Depăşind, în spiritul viitoarei* ***Dacii literare****, îngustimea provincială, foile lui Bariţ îşi recrutează colaboratorii nu numai dintre intelectualii ardeleni, ci şi dintre cele mai cunoscute condeie din Principate. Alături de articole politice, de mici studii istorice şi economice, de informaţii cotidiene, cele două periodice (şi mai ales* ***Foaia pentru minte****) publică multă literatură, aducîndu-şi în acest fel aportul la închegarea unităţii culturale şi lingvistice româneşti. Între colaboratorii lor s-au numărat - uneori cu prime apariţii - N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, I. Ghica, Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri, C. Bolliac, D. Bolintineanu, Al. Donici, C. Negruzzi.*

Pentru a-şi menţine în viaţă publicaţiile vegheate de ochii de Argus ai unei triple cenzuri (Braşov, Cluj, Viena), Bariţ a trebuit să desfăşoare minuni de prudenţă, tact şi abilitate diplomatică. Devenise un adevărat maestru în strecurarea unor idei îndrăzneţe în articole cu aparenţe cît mai "nevinovate", de obicei sub paravanul dezbaterii unor chestiuni generale, culturale. Cu toate acestea după înfrîngerea revoluţiei de la 1848, e silit să renunţe la conducerea gazetelor create de el, lăsînd redacţia lor pe seama lui Iacob Mureşanu. Din 1848 îşi va consacra forţele ***Transilvaniei****, revista Astrei, ale cărei coloane, în primii zece ani, le umple aproape singur, publicînd multe documente istorice (unele vor intra mai tîrziu în colecţia Hurmuzaki) şi numeroase articole cu o tematică foarte variată: ştiinţifică, bibliografică, beletristică, lingvistică. Între 1878-1885, cu ajutorul fiului său Ieronim, scoate la Sibiu ziarul* ***Observatoriul****, în care accentul cade, din nou, pe preocupările economice, sociale şi politice, pana scriitorului, de acum septuagenar, dovedindu-se la fel de alertă si de plină de vigoare.*

Activitatea de ziarist a lui Bariţ stă sub semnul unui cald şi profund patriotism, sintetizat în 1853 într-o frumoasă profesiune de credinţă: "/.../ eu în ceriu am un Dzeu cărui mă închin, iar aici pe pământ ***patria*** *mea e zeitatea (nu-mi pasă zi-i idol), căreia îmi sînt devotate cugetele şi dorinţele mele, zilele şi orele mele; pentru că sînt convins din fragezii ani ai juniei mele, că fără patrie şi încă o patrie fericită şi fericitoare,* ***insul*** *este un străin părăsit şi urgisit peste tot,* ***familia*** *este asemenea unor feară pribegitoare, iară* ***naţiunea*** *o fantomă, o figură, o marionetă, carea stă şi petrece numai aninată în aer, fără a-i fi ertat ca să-şi figă piciorul pe vreun unghi de pămînt undeva"*[8] *(subl.aut.). Cu toate stîngăciile lingvistice şi ezitările exprimării metaforice, pasajul poate să stea cu cinste alături de oricare altul pe aceeaşi temă datorat paşoptiştilor români şi rezistă şi astăzi prin sinceritatea cuceritoare a sentimentului pe care-l transmite.*

De altfel, în general vorbind, Bariţ a făcut totdeauna

ziaristică de bună calitate. Articolele sale se disting prin stringenţa argumentaţiei logice şi istorice, prin pregnanţa expresiei, care valorifică uneori valenţele limbii populare sau ale anecdotei de tip folcloric, iar la nevoie apelează la tonul vehement şi condamnarea directă şi tăioasă.

O bună parte a activităţii publicistice a lui Bariţ a fost închinată problemelor de istorie. Autor a numeroase articole de dimensiuni reduse, editor de documente preţioase, el a lăsat şi cîteva lucrări mai mari în acest domeniu: ***Unio Trium Nationum***[9]*,* ***Studiu istoric asupra raporturilor agrarie din Ungaria şi ţările adnexe***[10] *şi, mai ales,* ***Părţi alese din istoria Transilvaniei pre 200 de ani din urmă*** *(vol. I-III, Sibiu, 1889-1891), toate caracterizate printr-o concepţie istorică modernă şi o perspectivă cuprinzătoare. Bariţ continuă în aceste lucrări tezele Şcolii ardelene privitoare la originea română a poporului nostru, dar aduce contribuţii documentare preţioase şi la cunoaşterea istoriei moderne şi contemporane şi afirmă încă o dată ideea menirii educative a istoriei, atît pe plan moral, cît şi politic: "Istoria e substratul unei filosofii practice, făclia conducătoare prin deşertul periculos al vieţii omeneşti, nutremîntul cel mai sănătos al junimii, fîntînă de fapte mari pentru barbaţi, soră mîngîietoare a bătrîneţelor"*[11].

Încă din primii ani ai activităţii sale culturale, G. Bariţ a fost solicitat şi de problemele literaturii, numărîndu-se, alături de G. Asachi, I. Heliade Rădulescu sau M.Kogălniceanu, printre liderii de opinie ai epocii paşoptiste şi printre primii cărturari care privesc literatura cultă dintr-o perspectivă sociologică, fiind interesat nu numai de relaţia operă-creator, ci şi de cea carte-public şi încercînd să descifreze cauzele greutăţii cu care se forma o adevărată piaţă literară. Concepţia sa, datorită condiţiilor generale în care se desfăşura viaţa culturală a românilor transilvăneni, dar mai ales datorită educaţiei literare primite, are, în raport cu cea a îndrumătorilor din Principate, unele particularităţi ce ar putea fi rezumate în pronunţata propensiune spre clasicism şi spre o judecată moralizatoare a operelor. Încă în 1838 îi

apare, astfel, un articol intitulat ***Scriitorii clasici***[12]*, în care face o apologie a autorilor aparţinînd acestei orientări, pe care o identifică cu echilibrul şi armonia, rezultat al respectării regulilor şi al perfectei concordanţe între conţinutul şi forma operei de artă. Se foloseşte în acest articol şi termenul* ***romantic****, ca atribut al literaturii contemporane cu autorul, fără însă a i se enunţa elementele definitorii: preferinţele lui Bariţ merg în mod evident spre prima orientare, spre care sînt îndrumaţi şi ceilalţi scriitori români. În acest scop Bariţ pledează şi pentru traducerea in limba română a unor opere alese cu discernămînt de către scriitori înrudiţi spiritualiceşte cu autorii tălmăciţi şi capabili să reproducă în limba proprie subtilităţile originalului. A făcut el însuşi traduceri, orientîndu-se spre mari nume ale literaturii universale: Shakespeare, Schiller, Dickens ş.a. Pe lîngă studierea marilor modele, travaliul asupra limbii este o altă condiţie pe care o consideră indispensabilă pentru progresul literar: studierea*

dialectelor, stabilirea unui consens în ortografie, elaborarea unor dicţionare şi a unei gramatici sînt principalele sarcini ale generaţiei sale.[13] *Părerile lui Bariţ în aceste domenii se apropie de punctele de vedere exprimate de Heliade Rădulescu, Negruzzi, Russo. Chiar mai tîrziu, deşi va ceda într-o oarecare măsură tendinţelor latiniste (mai ales în ortografie), el va fi, totuşi, unul dintre scriitorii ardeleni la care această orientare nu va îmbrăca niciodată forme exagerate.*

Merite deosebite a avut G. Bariţ şi în orientarea literaturii noastre către sursele folclorice. În două numere ale ***Foii pentru minte*** *(unul din 1838, altul de la începutul anului 1839), el publică poezii imitate după cele populare, însoţind-o pe cea de a doua cu unul dintre primele îndemnuri publice de a se trece la culegerea cîntecelor "Ossianilor şi a barzilor româneşti, originale, neschimbate, neatinse, cum să află în gura poporului, în munţi, în văi, la şesuri şi oriunde", căci "în cîntecele, în povestirile, în jocurile, obiceiurile, ţeremoniile unei naţii sa află mai cu osebire*

trăsurile adevăratului caracter."[14] *Bariţ dă, de altfel, noţiunii de literatură populară o accepţie mai largă decît cea care se va încetăţeni în folcloristica ştiinţifică, căci, în sfera ei intră, după opinia sa, nu numai creaţiile anonime, ci şi operele culte de mare răsunet care "străbătură în sucul şi în măduva poporului"*[15].

Pentru a circumscrie şi mai exact cîmpul preocupărilor lui Bariţ în legătură cu literatura, mai trebuie amintit că el este autorul ***Unui discurs asupra versificaţiei noastre***[16] *şi că se numără şi printre pionierii ideii unei istorii a literaturii române. În* ***Gazeta de Transilvania*** *din 1839*[17] *el propune eventualilor colaboratori să mediteze, printre altele, şi la "o privire* ***critică,*** *slobodă de duhul* ***partidei*** *asupra literaturei româneşti de la anul 1780 pînă astăzi în toate provinţiile" (subl. aut.).*

*Pe lîngă toate acestea, Bariţ s-a simţit atras şi de beletristica propriu-zisă, după propria-i mărturisire din 1852 (****Suvenire din călătoria mea****) doar împrejurările, prea puţin poetice, ale vieţii, i-au contracarat vocaţia de scriitor. În anii petrecuţi la Blaj a înjghebat mai multe piese pentru trupa de amatori şi a compus şi cîteva bucăţi în versuri, care însă (cu excepţia prologului* ***Înstreinaţii****) nu s-au păstrat. Spre sfîrşitul vieţii scrie două piese cu conţinut vădit moralizator*[18]*, dar adevăratele reuşite le obţine în proză. Nu în proza "poetică grandilocventă şi melodramatică*[19]*, ci în publicistică şi, mai ales, în relaţiile de călătorie, specie care s-a bucurat de mare succes la cei mai mulţi scriitori şi la tot publicul paşoptist.*

Cel mai vechi text de acest fel datează din 1836 şi este o scurtă relaţie a călătoriei făcută împreună cu T. Cipariu la Bucureşti[20]*, fără calităţi literare deosebite. În stilul "călătoriei iluministe" inaugurat de Dinicu Golescu, tînărul profesor blăjean acordă atenţia preponderentă realizărilor economice şi, mai ales, culturale ale muntenilor, dar cîteva pasaje descriptive (cum ar fi cele consacrate drumului prin Bucegi, sau prezentării caracterului compozit al urbanisticii bucureştene) denotă reale daruri de*

observator, servite de un stil natural, nu lipsit de oarecare pregnanţă.

În lunile august şi septembrie 1845, Bariţ face o călătorie în Germania şi scrie cu acest prilej o nouă relaţie de călătorie[21]*, în care punctează etapele ei mai importante, pentru satisfacerea celor curioşi "de tot ce noi nu avem şi nu vedem în frumoasa noastră patrie".Pornit cu ideea de a vedea cu ochii şi de a servi compatrioţilor săi exemplele bune ale mult reputatei agriculturi germane, Bariţ nu-şi pierde, totuşi, simţul critic şi nici nu se sfieşte să o spună, atunci cînd e dezamăgit. Satele bavareze nu sînt frumos aliniate, ca cele săseşti din Transilvania, casele sînt mai trainice, dar grajdul e sub acelaşi acoperiş cu locuinţa, în schimb, relevă că "săteanul e proprietar sigur pe moşia sa", iar obligaţiile iobăgeşti nu mai există, ceea ce face ca pămîntul să fie mult mai bine lucrat. Alături de numeroasele amănunte privitoare la practica agricolă şi la organizarea unor instituţii de credit rural, alături de detalierea tarifelor de călătorie pe Dunăre sau de prezentarea comodităţilor oferite de diligenţa dintre Arad şi Pesta, ochiul autorului reţine, însă, şi peisaje, oameni şi întîmplări, pe care încearcă să le facă cît mai interesante cu putinţă. Demn de menţionat este, de exemplu, episodul naufragiului ratat pe Dunăre, în care sînt surprinse cu destulă pricepere atmosfera, reacţiile pasagerilor, conversaţiile, în fine, uşurarea tuturor atunci cînd constată că s-au ales numai cu spaima*[22]*. În ceea ce-i priveşte pe tovarăşii de călătorie, Bariţ nu face portrete, dar schiţează cîteva siluete fugare, cum ar fi cea a batrînului general, care "prin a sa prietenoasă manieră de a conversa ne dă şi îndrăzneală a fi pururea veseli", cea a baronesei H., "o femeie în vîrstă mijlocie, care bărbaţilor mai sfătoşi decît li s-ar fi şezut, le ştie trînti cîte o lecţie plină de isteţime", sau cele ale grupului de englezoaice, pline de urbanitate şi cu totul lipsite de morgă, pe care le-a întîlnit pe vapor. Uneori, personajele sînt aduse în scenă pentru a le face să exprime ideile sau concluziile autorului cu privire la chestiuni de ordin*

politic, economic ori social. Alte ori, pasajul dialogat capătă savoare de anecdotă, ca atunci cînd, voind să demonstreze cît de puţin e cunoscută ţara sa peste hotare, Bariţ imaginează o convorbire cu un străin, în diligenţă[23].

Autorul nu manifestă capacităţi deosebite cînd e vorba de comunicarea frumuseţilor naturii sau a fiorului determinat de contemplarea unor vestite monumente arhitectonice, pe care le înşiră doar, într-o listă ce nu reţine atenţia cititorului. Îi izbutesc, în schimb, notaţiile de atmosferă, cum ar fi descrierea înserării la bord; reuşita remarcabilă a bucăţii rămîne însă un pasaj cu rezonanţe lirice, în care, în faţa uneia dintre cele mai frumoase privelişti ale Europei, valea Rinului, scriitorul îşi exprimă dragostea fierbinte pentru meleagurile natale: "/../ pentru un transilvan credere-ai, Renul cu toate frumseţile sale nu poate face mai mult decît a deştepta o iubire cătră patria sa mult mai fierbinte decît fusese aceea mai înainte de a privi lăudatele şi decîntatele (sic) plaiuri renane. Cel puţin pentru mine Renul n-are nici o frumuseţe naturală căreia asemenea sau şi mai fermecătoare să nu fiu aflat în scumpa mea patrie. Tu vale a Haţegului, voi şesuri murăşene încărcate de atîtea bunătăţi ale naturei, voi Carpaţi măreţi cu orice nume cunoscuţi, voi rîuri muntene aurifere, voi ruine de cetăţi şi fortăreţe preţuite atît de mult de condeiul şi de penelul sufletelor simţitoare şi voi toţi lăcuitorii patriei mele cu porturile voastre cele pitoreşti, cu datinile voastre ce stau marture veacurilor trecute peste capetele voastre, cînd veţi cîştiga şi voi admiratori şi cîntători insuflaţi de frumuseţile voastre precît meritaţi![24]*". Fără a putea să re-creeze tabloul viu, material şi colorat al plaiurilor transilvane, pasajul rezistă, precum descrierea Ardealului, pe care n-o scrisese încă Bălcescu, prin fervoarea sentimentului şi printr-o anume cadenţă muzicală dată de arborescenţa şi simetria frazei.*

În 1852, Bariţ face o nouă călătorie, de data aceasta cu un itinerar cuprinzînd Austria şi Germania, Belgia, Olanda, Franţa şi Elveţia. Jurnalul acestei experienţe, cuprinzînd 12 capitole, îl va publica în ***Gazeta de***

Transilvania şi Foaia pentru minte, inimă şi literatură[25] *El demonstrează într-un mod şi mai pregnant că, atunci când prezintă conaţionalilor săi impresiile din Occident, Bariţ e călăuzit mai ales de scopuri practice. El priveşte lumea nu cu ochiul unui artist, ci cu cel al omului interesat de progresul tehnic, de realizările confortului modern, de nivelul de trai al locuitorilor din diferitele ţări şi regiuni pe care le parcurge, şi, din toate, caută să tragă învăţăminte utile pentru propăşirea românilor din Transilvania. La Făgăraş, un vin prost băut la ospătăria lui Bruckenthal ocazionează o întreagă dizertaţie despre felul cum ar trebui trataţi muşterii într-un comerţ civilizat şi o alta despre ravagiile beţiei. La Pesta, contemplarea podului pe lanţuri de peste Dunăre îi prilejuieşte o diatribă împotriva lipsei de orientare practică a învăţământului din Transilvania, care e una din cauzele înapoierii provinciei. La Leipzig remarcă înfloritorul comerţ cu cărţi şi pledează cu pasiune pentru răspîndirea cît mai largă a culturii în popor. La Colonia vizitează domul, dar atitudinea (sau cel puţin expresia ei) faţă de acest monument ne aduce aminte de Dinicu Golescu, care măsura pînzele din muzee cu cotul. În Belgia îl impresionează aerul de prosperitate al ţării, bunăstarea şi voioşia oamenilor.*

Totuşi, uneori, Bariţ părăseşte un moment dizertaţiile mai mult sau mai puţin savante, pentru a povesti cîteva peripeţii ale călătoriei, a transcrie fugar un dialog revelator sau a da glas unui simţământ mai puternic. Aşa, de exemplu, din drumul între Leipzig şi Colonia, reţine - şi traduce în cuvinte destul de bine - confuzia din gara Magdeburg, unde (năucitor lucru pe atunci!) se încrucişau patru linii de cale ferată, şi povesteşte cu destul nerv zăpăceala care l-a cuprins şi cum s-a descurcat, în cele din urmă, urmînd exemplul unei familii de englezi, care-şi părăsiseră calmul proverbial al rasei, pentru a interpela energic pe conductori. Destul de reuşită este şi o descriere de peisaj din Banat[26] *sau pagina închinată Dresdei, pe care o caracterizează prin liniştea străzilor, linia franţuzească a clădirilor şi "bon ton-ul" aristocratic al celor mai umili*

locuitori. Totuşi, de obicei, descrierile sale sînt făcute mai degrabă în termeni generali, care nu reusesc să creeze senzaţia de lucru văzut, trăit, simţit.

Pentru că relaţiile de călătorie ale lui Bariţ rămîn în primul rînd lucrări de gazetărie, un fel de reportaje "avant la lettre", interesante mai ales prin concepţiile pe care le propagă, prin ideologia pe care o ilustrează, şi numai pe alocuri ating domeniul prozei literare propriu-zise. Atunci cînd o fac însă, relevă un condei alert şi abil şi reprezintă o strădanie de care istoria literară trebuie să ţină seama, iar cititorul zilelor noastre, atît de interesat de memorialistică şi de "autentic", ar trebui să le poată reciti.

Care sînt, la capătul tuturor acestor consideraţii, trăsăturile definitorii ale personalităţii lui George Bariţ şi în ce a constat aportul său la dezvoltarea culturii române ? O primă constatare care trebuie reţinută este că acţiunea lui, extinsă pe aproape şase decenii, descinde dintr-o tradiţie cu realizări deja remarcabile, aceea a Şcolii ardelene. Iluminismul capătă însă la Bariţ valenţe noi, determinate de condiţiile diferite în care evoluează situaţia românilor transilvăneni, şi se "topeşte" în ideologia politică şi culturală paşoptistă, fiind un element al dezvoltării unitare care a avut loc în toate cele trei provincii. George Bariţ a contribuit pe de o parte la întărirea poziţiilor economice ale clasei mijlocii româneşti din Ardeal şi a jucat un rol crucial în conturarea conştiinţei sale politice, concretizate mai întîi în atitudinea avută la 1848 şi mai apoi în frămîntările de după instaurarea dualismului, care au dus la nasterea Partidului Naţional Român. Pe de altă parte, în domeniul cultural, el a făcut operă de pionierat în cîteva direcţii esenţiale: întemeietor al presei româneşti transilvănene, fervent susţinător al teatrului şi animator al activităţii de diletanţi, profesor, istoric, cunoscător atît al trecutului îndepărtat, cît şi al evenimentelor recente, publicist talentat şi extrem de prolific, autor al unor

interesante studii privind literatura, începător pe terenul folcloristicii şi al istoriei literare, susţinător al unei poziţii moderate şi rezonabile în ceea ce el însuşi a numit, în mod inspirat,"războiul limbilor", scriitor "à ses heures", George Bariţ rămâne o figură de primă mărime în viaţa intelectuală românească din secolul al XIX-lea şi un adevărat exemplu de patriotism activ şi luminat.

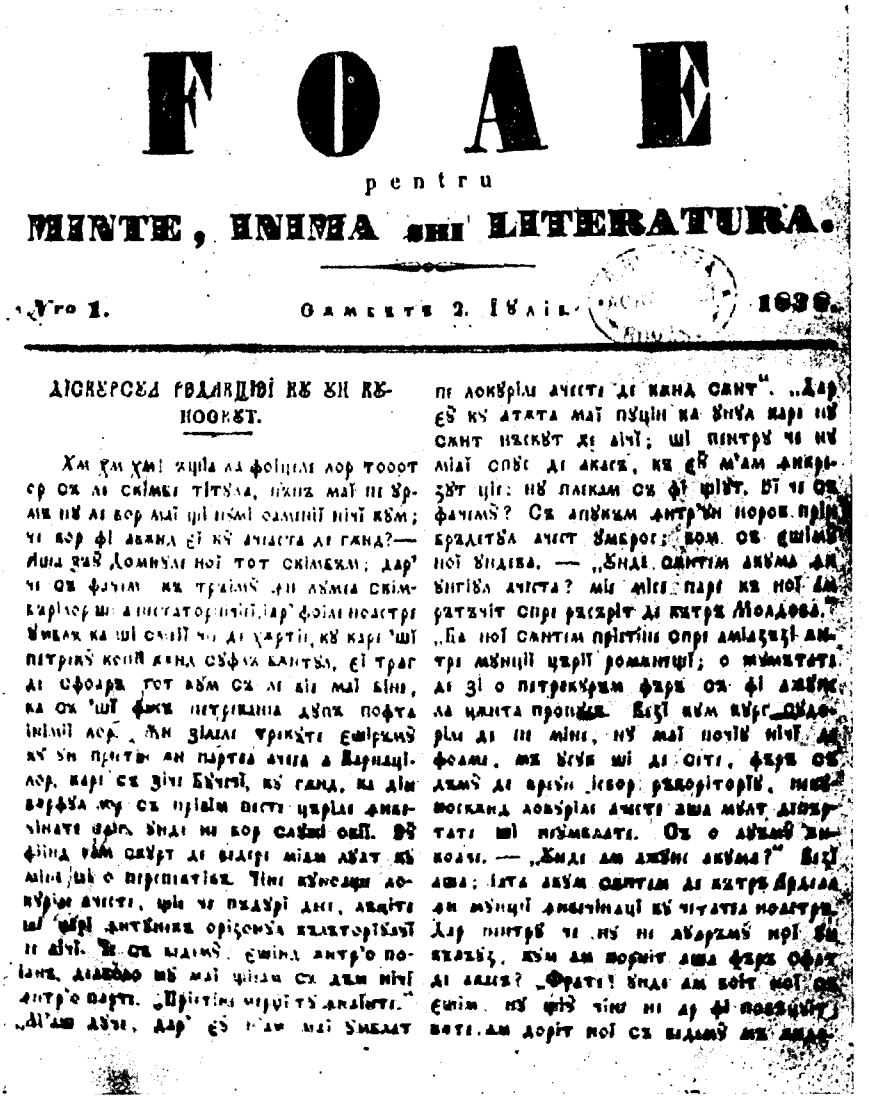

FOAE

pentru

MINTE, INIMA ŞI LITERATURA.

Nro 1. Sâmbătă 2. Iuliu 1838.

DESPRE FOLOSIREA CE SE POATE

Ham ham ham scrie la foile lor toţi cu cerneală, pentru mai mult frăm nu ar fi bun alt pământ decât nisip; ce fel de lucruri sânt acestea?— Mulţi Domnii noi tot cărturari; dar' ce folos nu trăim în vremea cărturarilor şi a literaturii, dar' foile noastre înşeală pe cititori, că de cărţi, că şi pentru cine sânt acestea cărţi, ei trag de folos tot atâta cât ai bate mai bine, ca cu toţi fumu pământul după pofta inimii lor. Nu ştiu trebuie cumva să fie pentru aceea a Românilor, care ce vine înainte, ca din apă nu se prinde piatră, dar' de sânt aşa cum sânt. Şi fiind vrem sărut de oameni mulţumiţi o pricinuiesc. Vine înşelăciune acestei, pe ce pământ de oameni mulţumiţi şi vii. Ce se vedem? cumva între'o poiană, deasupra nu mai pământ se între'o parte. „Pământ mulţumit înaintea..." ...dl'am auzit, dar' eu nu am mai văzut pe locuitorii acestei de când sânt". „Dar eu ce atâta mai puţin ca unul care nu sânt născut ce sânt; şi pentru ce nu mai sânt oare de aceea, ca eu m'am dăruit ţie: nu pământ ce fi şi tu. Ce fumu? Ce aşteptam între'un norod pământ înainte acest vremuri; nom. ce cumva noi vedea. — „Când cântam acuma în ţintiţa acesta? mi mieu pare ca noi să ne întâlnit cupi răcărit de către Moldova." „La noi cântam pământu cupi amiazăzi între mulţi ţării romanţuşi; o minunate de zi o petrecurem când ce fi aşteptam la ţanţa proşie. Ziţi nam auzit cântări de pe mine, nu mai poate nici de foame, ce vine şi de ciţi, când ce vem de aţin înaintea restoriţelor, mulţumind locuitorii acestei apa mult dispreţuiţi şi nemulţumiţi. Ce o aşteptă înaintea. — „Când am auzit acuma?" Ziţi apa; ţita acum cântam de către Brăila de mulţi amuzanţi ca citatea noastră. Dar pământ ce nu ni dăruşte noi în ţiţiţ, nam am pornit apa când când ofiţ de când? „Frate! când am bătut noi ce cumva nu pământ nici ni ar fi pământ noi am pornit noi ce vedem apa când

N O T E

1. *Pentru detalii referitoare la viaţa şi activitatea lui G. Bariţ, vezi V. Netea,* ***George Bariţiu. Viaţa şi activitatea sa****, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966; I. Pervain,* ***Studii de literatură română****, Cluj, Editura Dacia, 1971: G.Em.Marica,* ***Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX-lea****, vol.II-III, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, 1980.*
2. ***Gazeta Transilvaniei****, 1877, nr. 26, p.1.*
3. ***Ibid.****, 1864, nr. 29, p. 116.*
4. *Nr. 18, p. 137. O variantă ceva mai elaborată a publicat I. Pervain în* ***Studia Universitatis Babeş-Bolyai****, Philologia, 1968, fasc. 2, p. 26.*
5. *Vezi şi G.Antonescu, M. Protase,* ***Turnee româneşti în Transilvania între 1864-1990****, în* ***Studia Universitatis Babeş-Bolyai****, Philologia, 1965, fasc. 1 şi 2.*
6. ***Transilvania****, 1870, nr. 11 şi 12.*
7. ***Loc.cit.***
8. ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură****, 1853, nr. 5, p. 31.*
9. ***Gazeta Transilvaniei****, 1860, nr. 49, 50 şi 51.*
10. ***Transilvania****, 1884, nr. 9-10, 11-12, 13-14, 15-16, neterminat.*
11. ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură****, 1858, nr.17, p. 87.*
12. ***Ibid.****, 1838, nr. 16.*
13. *Vezi,de exemplu, articolul* ***Traducere****, în* ***Foaia literară****, 1838, nr.1.*
14. ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură****, 1839, nr.5, p. 38-39.*
15. ***Cîntece populare româneşti****, în* ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură****, 1849, nr.11.*
16. ***Ibid.****, 1845, nr.14,15,16. Probleme de poetică dezbate şi în* ***Învăţăceilor de poezie, ibid.****, 1843, nr. 44.*
17. *Nr. 51, p.198 (recte 204). Bariţ este şi primul*

cercetător care a semnalat oda lui Mihail Halici (**Cele dintîi versuri esametre şi pentametre în limba română**, în **Foaia pentru minte, inimă şi literatură**, 1847, nr. 26).

18. **La o doză de ştiinţă, zece doze de minte sănătoasă şi Onestitatea lăudată, binefacerea răsplătită, în Două drame familiare. Lectură pentru tinerimea de sexul frumos**, Sibiu, 1891.
19. **O noapte cu lună în Braşov (Fantasie) în Foaie pentru minte, inimă şi lieratură**, 1839, nr. 17; **O primblare de rămas bun la Braşov 183*** (**ibid.**, nr. 18).
20. **Călătoria primă în Muntenia**, rămasă în manuscris. A fost publicată pentru prima dată de V. Netea în **Studii. Revistă de istorie**, 1958, nr.1
21. Publicată în **Gazeta de Transilvania**, 1845, nr. 74-83.
22. **Loc.cit.**, nr. 77, p. 308.
23. **Ibid.**, nr. 83,p.330-331
24. **Ibid.**, nr. 82, p.327.
25. **Suvenire din călătoria mea, în Gazeta de Transilvania**, 1852, nr. 85-102 şi **Foaie pentru minte, inimă şi literatură**, 1853, nr. 5 şi 7.
26. **Gazeta de Transilvania**, 1852, nr. 87, p.338.

STUDIA UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI, PHILOLOGIA XXXVIII, 1, 1993

GEORGE BARIŢ — OM DE CUVÎNT ŞI CONDEI

George Bariţ — Homme de discours et de lettres

Maria VODĂ CĂPUŞAN

RÉSUMÉ. La présente étude s'intéresse à l'oeuvre du fondateur du journalisme transylvain - une des plume les plus alertes de la littérature non-fictionnelle roumaine - d'un point de vue pragmatique, visant une poétique de l'effet. Elle s'appuie en majeure partie sur l'analyse des articles de presse et de la correspondance de cet auteur.

L'avant-propos en est intitulé **Le miracle Bariţ** et s'interroge sur la pérénité d'une oeuvre toujours vivante, malgré le centenaire que l'on commémore depuis la mort de son auteur. Vitalité due surtout à l'actualité des sujets traités - dont certains sont devenus des directions de la spiritualité roumaine contemporaine, ou même tombés de nos jours en idéee reçues - en matière de culture notamment, mais aussi d'économie, tel le projet des chemins de fers roumains, réalisé aujourd'hui. Mais aussi, remarquable, le style même d'une pensée en éveil, active, toujours intéressée par la praxis. Le concept y prend chair, se mue en exemple instructif, destiné à un public pour qui la langue roumaine acquiert ainsi une nouvelle dignité.

C'est ce qui explique l'actualité des textes apparemment de circonstance, parus dans des journaux et revues édités par Bariţ. Voilà peut-être la clé du mystère - s'il y en a une - ou bien du **"Miracle" Bariţ.**

Chaque chapitre porte comme titre une brève citation de son oeuvre:

I - **"Fendre la voie à la vérité"**
II - **"Qu'en est-il donc des Roumains?"**
III - **"Messieurs! Bonnes gens!"**
IV - **"Difficile de ne pas écrire la satire!"**
V - **Là où est la vie c'est l'e mouvement, chers messieurs!**

Et enfin une brève conclusion, **Pamphlet à Personne**

I

L'importance des thèmes traités n'est guère pour faciliter l'entreprise de Bariţ dans **la Gazette de Transylvanie** et **la Feuille**

pour l'esprit, l'âme et la littérature. Hier, comme aujourd'hui il n'est pas aisé de parler avec mesure de la patrie, de la nécessité d'une culture nationale, ou de faire la politique tout court avec sa plume - bien que dissimulée en raison des circonstances, les Roumains ne bénéficiant pas de droits politiques dans l'empire autrichien - sans tomber dans la démagogie.

Il y a plus d'un siècle Bariţ signalait certains dangers du système parlementaire - à propos de l'Autriche, il est vrai, mais la portée de ses paroles ne nous atteint pas moins de nos jours: "Jusqu'ici tout va à merveille, et il semblait à quiconque que si le système parlementaire se réalise tel qu'on le décrit bel et bien sur le papier, alors le royaume des cieux se réalisera ici-bas sur terre, c'est-à-dire en Europe. C'est que tous les hommes sincères, honnêtes et crédules avaient oublié une seule chose: à changer sur le papier le système absolutiste en système constitutionnel, avec parlement, tous les hommes à nature despotique, les intrigants, les usuriers, les bandits et les trompeurs n'ont guère changé eux mêmes, mais ils sont devenus plus raffinés; ayant tous pris le masque du libéralisme, ils ont tous recours au mensongne ouvert, tandis que sous le régime absolutiste ils mentaient et calomniaient plutôt en cachette, dans le noir, dans le labirynthe des résidences et ainsi de suite. Étant tous bons rhéteurs et grands sophistes, ils savent tous déclamer dans les assemblées, dans les clubs, dans les commissions, au parlement, pour faire tourner la tête aux plus faibles d'esprit. Tous ces petits tyrans, ces absolutistes masqués sont aussi de bons comédiens: ils savent jouer des rôles de libéraux, de démocrates, de républicains, de socialistes... Et ils essaient aussi à attirer les ploutocrates de leur côté, pour avoir libre accès aux coffres forts wertheimiens et en disposer." (**Le système parlementaire compromis à fond**).

Tel est le style Bariţ, acide et vivant, qui met en jeu des thèmes toujours actuels, ici ou ailleurs, Et "Le style - c'est l'homme même!"

Même lorsqu'il s'attaque à des thèses à valeur générale, la définition de la patrie ou de la politique - qui doit, selon lui, reconnaître les exigencces de l'époque, calculer les moyens adéquats pour s'appliquer à les réaliser en vue du changement - c'est l'"expérience", la "pratique" qui l'intéresse avant tout - tels sont ses leitmotifs.

L'histoire lui fournit souvent des arguments - qu'il s'agisse d'une perspective diachronique sur un phénomène social, ou bien de l'éthymologie des notions traitées, de l'étendue de leurs acceptions. Mais il réfléchit et parle en situation, **hic et nunc**,

et se rapporte au présent de manière explicite. Il attaque un certain pouvoir des grands qui opprimait les Roumains, et non pas les Allemends et les Hongrois en tant que nation - il y avait parmi eux aussi des "serfs". Il désaprouve certains prêtres roumains qui n'accomplissent pas leur devoir vis-à-vis des fidèles, et non pas le rôle du clergé tout court. Il plaide pour une bonne coexistence des nations en Transilvanie, et entend réspecter les deux autres langues minoritaires qu'on y parle "compatriotes sur la base de droits égaux", et pourtant privilégiées en ces temps-là par l'histoire.

La langue de Bariţ ne tombe que rarement dans les excès signalés par le poète roumain Eminescu ou par l'esthéticien Titu Maiorescu, au-delà des Carpathes, qui caractérisent certains écrivains de Transylvanie, qui "essaient de plaquer sur notre langue la physionomie d'une autre tout-à-fait étrangère" - par des dérivatios ou des modèles syntaxiques à l'allemande. Bariţ manie une langue vivante et nette, nourrie par la connaissance approfondie de la souche populaire - son père a été prêtre dans un village. La fréquentation assidue de plusieurs langues étrangères n'altère pas la pureté de celle d'origine, mais la rend plus riche et nuancée.

La latin lui fournit une bonne rhétorique qu'il assouplit et adapte au roumain. Il le dote d'une force persuasive et d'une oralité remarquables. L'allemand, le hongrois et le français lui ouvrent à leur tour tout un horizon culturel qui apparaît dans le néologisme. Mais il le pratique avec prudence, dans une poétique des contrastes où l'image vivante, folklorique, voisine avec l'écho biblique et savant, dans un ensamble équilibré, dynamique et vivant.

Non sans un brin d'ironie, et même davantage: "Prenons nous aussi, la plume noire de corbeau, la plume de l'hypocondriaque, pour nous désoler nous aussi que depuis que le pantalon et la culotte ont frayé parmi les Roumains, depuis lors "die besseren säfte verderben ?" Nous pourrions bien le faire, nous aussi, mais non... A quoi bon qu'Adam dise que c'est la faute à Eve, que celle-ci dise que c'est la faute au serpent?" renvoie-t-il à ceux qui font "de la politique sans morale".

Sa plume polémique devient ainsi une "arme" comme il se plaît à la nommer lui même, et la hauteur du ton en porte foi. "Défendre de sa plume" n'est pas chez lui un cliché quelconque, mais des mots qui ont le poids de la vérité.

II

Une page de Bariţ, surtout dans ses journaux et revues, est conçue comme un dialogue vivant avec son destinataire. Tout jeune encore, dans son **Epistolaire ou enseignement pour écrire toutes sortes de lettres**, il conseillait à ses disciples de toujours avoir devant soi la personne à qui l'on s'adresse.

Cascade de questions, répétitions interrogatives, répliques qui guettent la réponse, tout cela dans un rythme très serré, voilà les stratégies de l'interpellation qui se révèlent dans sa correspondance. La gamme des procédés du journaliste est plus vaste encore, depuis la question rhétorique jusqu'à celle, inattendue, qui vient briser la coulée bien scandée de la phrase: "Prenons garde car les Grecs, subjugués par les Romains, par la force des armes les subjuguèrent à leur tour par quoi? **Par les sciences pratiques, par les arts et métiers.** A bon entendeur salut." Accentuer, animer de la sorte la leçon quelque peu fastidieuse, tel est l'art du journaliste Bariţ.

La question toujours renouvelée en d'autres formes donne sa tension au texte et suggère la pluralité des réponses possibles, ainsi dans la véritable enquête qu'il mène dans le cas Avram Iancu. La personnalité complexe et tragique du héros de la révolution de 1848 garde toute son aura de mystère, suivant les hypothèses qu'on avance. C'est parfois une véritable dramatisation du discours par l'intrusion du style direct, du dialogue, même dans ses écrits historiques (**Excerpit d'Histoire de la Transylvanie**). Il pose des questions dès le titre d'un article de presse: **Qu'en est-il donc des Roumains? Que désirent les Roumains des monts et valées?** - voilà autant d'appels à ses lecteurs, sur un ton familier ou de haute envolée rhétorique, pour les inviter à prendre une attitude active vis-à-vis du sujet traité.

III

Le discours de Bariţ est conçu comme pour être dit à haute voix. D'ailleurs, grâce à ses journaux et revues, le roumain devient langue "publique" en Transylvanie. Il plaide en toute connaisannce de cause popur la liberté de la presse, pour la "publicité", par quoi il entend, à l'époque, le libre débat des événements et des situations qui intéressent la communauté. Son verbe est à la foi présent et poignant entre autres par la mise en valeur du destinataire. Les lecteurs explicites à qui il s'adresse souvent comme tels, qu'ils soient "de bonne volonté", "sensibles"

ou autres ne restent pas une masse indistincte. Il y a d'une part son public proprement dit qu'il veut tenir en éveil, inciter, d'autre part ses adversiares politiques et culturels qualifiés d'un **vous** accusateur dans ses diatribes.

Le **nous** de Bariţ se situe à l'autre pôle - parfois, traditionnellement, pluriel de modestie ou d'autorité. Mais ce **nous** acquiert surtout une valeur autrement importante. Il représente la communauté des Roumains dont Bariţ se veut le porte parole, dont il assume la pleine responsabilité - **nous tous**, dit-il. C'est le **nous** qui s'affirme en tant que conscience active de son peuple, qui joue un rôle historiquue et national. C'est pourquoi on glisse facilement de ce **nous** au **vous** des lecteurs: "Roumains! Nous, pauvres que nous sommes, tout délaissés que nous sommes, et pourtant, de la foule des nations, c'est vous que je prends en exemple." Son discours gravite autour de la famille des mots "român" (Roumain)", "românime" (roumanité), avec le verbe dérivé "a neromâni" (déroumaniser). Le suffixe "-ime" - vieilli de nos jours - marque justement la collectivité, de même que dans "maghiarime" (maghiarité), à veleur positive.

Mais il existe une bipolarité au coeur même de la première personne qui dit le texte. D'une part, l'élan de haute envolée, l'enthousiasme, déduit de l'ampleur de la phrase, d'autre part la lucidité, voire l'ironie qui maîtrise et censure l'autre. Il écrit donc à propos des Roumains: "Il n'y a pas de pouvoir qui puisse nous transformer ou détruire". Mais il n'oublie pas de continuer: "J'ajoute à tout cela que je ne crois pourtant pas qu'un Suisse aime avec plus d'ardeur sa patrie montagneuse que le Roumain n'aime sa patrie de montagne ou de plaine - de même". Partout, spontanéité et art nourrissent son écriture et sa vision.

IV

Il faut concéder à George Bariţ une place de choix dans l'histoire du discours pamphlétiaire et satirique roumain, à partir de l'Ecole Trainsylvane du XVIII-ème siècle jusquà Tudor Arghezi - poète mais aussi rédacteyr de feuilles acides - et aux écrivains-journalistes de nos jours.

Son originalité tient d'une part à sa perspective tournée vers la praxis, toujours désireuse de chercher des solutions aux maux dénoncés. S'il reconnaît que les paysans sont des "barbares" c'est à cause de leur misère, dit-il, et il exige avec la même plume la fondation d'écoles, sans oublier les réformes qui rendent possibles les "lumières". D'autre part, s'il s'attaque aux

séquelles d'un passé féodal, il fait des projets d'avenir. Ainsi son plaidoyer en faveur de son peuple: "et s'il réussit, une fois obtenue l'égalité politique et sociale, à se libérér de toute sa paresse, s'il n'hésite pas à entrer en compétition dans la voie de la culture, de toutes ses forces, le Roumain est voué a un brillant avenir, celui d'un peuple important doué par la nature de tant de belles qualités, pour la plupar abandonnées et en fraîche jusqu'ici".

Certes, il reste aux historiens et aux politologues à bien peser son "idéologie". Mais la perspective littéraire se doit de souligner le sérieux, la gravité du débat qu'il engage; son point de vue reste donc plus proche d'Eminescu, le journaliste, que de Caragiale - c'est ce premier qui disait que ce n'est pas persifler mais réféchir qui l'intéresse.

Le style Bariţ se caractérise aussi par l'âpreté de l'invective. Il avoue d'ailleurs que la gravité de la situation le fait "crier" et non pas se taire sagement. Sa parole a une force d'acte et la réplique que l'Autorité lui donnait n'était pas toujours de l'ordre de la parole: interdiction, censure de ses feuilles, mais aussi procès en justice et prison pour leur directeur. La qualité de son discours ne tient pas essentiellement au tempérament ardent de son auteur, à sa foi dans la capacité accusatrice du verbe. Il est "vrai" avant tout, et nécessaire, pour les Roumains en train de s'émanciper.

Nous devons donc à Bariţ, penseur et écrivain plus que journaliste, de publier son Oeuvre en tant que telle, et pas seulement des Ecrits. La valeur substantielle et esthétique de son discours le justifierait pleinement.

V

Pour Bariţ - **La vie - c'est le mouvement**. Son portrait ne peut être donc que celui en mouvement qui se dégage de son oeuvre et surtout de sa correspondance. Il y apparaît comme un homme hanté par le temps - "l'horloge sonna" répète-t-il. Ses lettres sont écrites souvent "à grande hâte", par quelqu'un qui en recevait plus de mille par an et n'avait que peu de loisir pour répondre, engagé qu'il était dans tant d'affaires. Il ne méprise pas le "travail matériel "et affirme qu'on ne peut" se débarrasser de son être physique" de la matière dont on est fait aussi. Ecrire des milliers d'articles, faire imprimer ses revues et des livres roumains d'histoire et de science, rédiger des dictionnaires, trouver de l'argent pour tout cela, choisir ses collaborateurs... voyager,

mais aussi étudier les archives - et tout cela sous le regard vigilent de la police. Mais parfois, pourtant, dans une lettre, un moment de nostalgie du père qui écrit à ses enfants bien aimés. Il y nomme, mainte fois, "Ce triste chevalier" Don Quijotte, mais il ne semble pas avoir eu le sentiment de guerroyer contre des moulins à vent. Bariţ reste un combattant par la plume et par l'oeuvre culturelle qu'il déploie autour de lui, en Transylvanie et au delà des Carpathes.

"Tout ce que je désire - le voilà: a) la paix universelle plus exactement la paix sur le Danube, pour 10 ou 15 ans b) plus de Roumains bons politique, intelligents et équilibrés qui prenent en main les affaires publiques - à ces conditions - là, je crois à un avenir si nécessaire" - écrivait-il en 1846.

* * *

Et enfin, un plaidoyer de la part de celle qui s'avoue être la petite-fille de George Bariţ en faveur d'un musée dédié à ce grand homme à Braşov, dans une des maisons qu'il a habitées et ou il a fait imprimer ses revues et ses livres.

MIRACOLUL BARIŢ

Căci a fost, fără îndoială, un miracol. Şi, ca orice minune, de cercetat doar pînă la un anume punct, dincolo de care se întinde nemăsurat domeniul necunoscutului. Miracol, mai ales fiindcă ţine de zona cea mai imponderabilă a existenţei noastre comunicarea şi relaţiile umane. Miraculos, destinul lui Bariţ, pentru că a reuşit, în sinuoasa şi îndelunga lui traiectorie, să împlinească ceea ce puţini, foarte puţini oameni reuşesc, şi tocmai de aceea îi numim fără şovăire, Aleşii. Aleşii, de către cine ? E oare opţiune proprie, capacitate să hotărăşti singur, însuşi ceea ce eşti, ori poate decizie a unei instanţe superioare, bănuite, considerată îndeobşte a fi "soartă"...

Ales, deci, fiindcă a izbutit ceea ce rareori oamenii pot; unii, doar în clipa înaltă de eroism, după care urmează ineluctabil sfîrşitul, alţii mai multă vreme, dar mereu pe

muchea de cuţit a căderii. A reuşit să-i strîngă pe ceilalţi oameni în jurul lui, să-i facă să uite parcă egoismul lor funciar, strădania măruntă pentru pîinea zilnică, ori ambiţia puterii ţintind doar spre binele de sine, şi să le dea altceva: un crez. Un crez simplu şi naiv, cu nume scos parcă din cărţile de şcoala, cu aură grandilocventă, uzat prin veacuri de întrebuinţare, părînd că nu mai spune mare lucru. El s-a numit, pentru Bariţ, propăşirea duhului românesc prin cultură.

Iată un slogan de buchisit în cărţile de clasă, veţi spune, adesea pe buzele politicienilor, ieri ca şi azi, cu aceeaşi precară acoperire. Dar cînd trece el oare cu adevărat din spusă ori din slova scrisă în fapta omenească, fără să se înece în gest demagogic... Una dintre excepţii e Bariţ.

Ce putem să ştim noi acum, după un veac, în moment aniversar de statui şi discursuri oficiale, despre ce a fost, în viaţă, acest om... Calea, aparent sigură a infinitei documentări, harnică şi minuţioasă, a fost bătută şi răzbătută de mulţi studioşi, iscînd pagini vrednice de stimă. Ştim astăzi, din arhive, scrisori şi tipărituri, ce a făcut el în mai fiecare lună a existenţei sale. Corespondent neobosit, a trimis şi a primit ştiri întrunind mai bine de zece tomuri. Socotindu-şi către sfîrşitul vieţii, în precuvîntarea la Părţi alese din Istoria Transilvaniei, numărul articolelor sale semănate pretutindeni în gazetele vremii, publicate de el şi de alţii, în româneşte, ungureşte sau nemţeşte, ajunge să afirme că "De s-ar afla din toate numai 1/10 de vreo valoare, tot ar da peste două sute de coli tipărite"... Le poţi citi cu migală, pe lîngă nenumărate alte pagini de mîna lui, în cărţi sau în manuscris, în mai toate speciile eseului, de la istorie spre proiect ştiintific, de economie ori tratat, încercare literară ori cîte altele.

Dar te cuprinde neliniştea în faţa imensităţii materialului, văzînd anvergura unui spirit neobosit în căutare, şi mai rar întîlnit, în a găsi punţi trainice înspre real, cu "folos practic", aşa cum spunea el însuşi - multe din ele acceptate astăzi ca premonitorii - între închipuire şi acţiune umană. Şi, în ultimă instanţă, senzaţia

nedesluşită de teamă. Frica să te pierzi în mulţimea amănuntelor, tot mai numeroase cu cît eşti mai studios, dovezi scrise şi mărturii ale lumii, urmele faptei lui de atunci în conştiinţa şi viaţa noastră. Nume de ziare ce ne sună azi familiar în urechi, dar cărora el le-a dat naştere şi titlu, tradiţii ale Astrei prezente încă după un veac şi mai bine, idei ce rodesc acum în jurul nostru, în România modernă.

Sînt, toate acestea, semne despre Bariţ, vii în jurul nostru, pe care, unele, nici nu le mai asociem numelui său, dar pe care el le-a iscat, astfel, pentru întîia oară. "Foaie pentru minte, inimă şi literatură", devenită peste ani rubrică de înflăcărat săptămînal bucureştean, la foarte puţini le mai spune ceva despre cel ce-a născocit legătura acestor cuvinte. Şi totuşi, clişeul acesta, receptat azi ca atare, defineşte de fapt un mod foarte românesc de a concepe relaţia termenilor. E o anume legătură între spirit şi simţămînt, nu neapărat romantică, eminesciană de asemenea, de potenţare reciprocă, şi pe care Mircea Eliade o desemna drept dimensiune definitorie a duhului nostru. O regăsea şi în sine, în relaţia diurn - nocturn, ştiinţific - literar, în cele două căi ale imaginarului său, în bipolaritatea operei.

Rămîne deci pentru cercetător teama de năvala amănuntelor,cînd profilul întregului se iveşte tot mai greu din mulţimea lor. Cum i se întîmpla unui oarecare personaj într-un roman - plăsmuit de un scriitor - filosof al veacului nostru - sau mai degrabă un jurnal existenţial mărturisind neputinţa istoricului de a scrie Istoria, a scriitorului de a fi ecou celorlalţi oameni. Cu toată străduania lor de a smulge înţelesul adevărat din nenumăratele dovezi ce-i năpădesc, toate deplin autentice. Ca în cele din urmă să-i rămînă doar trăirea clipei, a unui prezent înecat în "greaţa" de a fi, străfulgerat însă de unda unei inefabile muzici, ea vorbindu-i fără cuvinte de o bănuită, poate transcendere... "Evenimentele îşi au logica lor "neîndurată" scria Bariţ. "Ochiul istoricului este dator a cerceta, nu cumva chiar şi bărbaţii de stat sau generalii cei mai geniali ai lumii, în

realitate au fost numai îndeplinitorii unei voinţe mult mai potente decît era voinţa lor. Lectorul înţelept va urmări pas cu pas legătura dintre evenimente, spre a putea alege aceea ce este într-însele consecinţa logică din ceea ce poate să fie doar numai un joc al destinului, mîna supraomenească". Şi unde stă oare cumpăna balanţei între logică şi joc... .

Fie deci, ale istoricului şi ale scriitorului avantajele şi riscurile fiecăruia în arta sa, dînd drept tuturor să caute o cale înspre ceea ce a fost şi continuă astăzi, lăsînd pentru noi înscrise în pagini şi în semnele vremii noastre. A-l citi deci pe Bariţ cu o privire ispitită a desluşi, dincolo de cuvinte, chemarea spre faptă. Cînd vorbele iscă, demiurgic, actul, tocmai fiindcă sînt nutrite de sevele vii ale realului, potenţate de o energie întoarsă spre lume, la un spirit pentru care spunere şi acţiune sînt una. Pretenţios zis, o poetică a efectului, axată pe virtuţile persuasive ale verbului, cînd vrerea vorbitorului găseşte ecou şi răspuns în ceilalţi, fie alteori şi reacţie înverşunată, într-un agon neîncetat. Ferită de erudiţie, chiar de străbat pe alocuri, fără voie, urme a ceea ce s-a spus, savant, despre toate acestea, mai ales în veacul nostru, cînd s-a argumentat cu convingere cum de sînt, sau pot fi cuvintele - arme. Căci există cuvinte care ucid, altele care apără ori dau viaţă, la propriu şi la figurat, în sfera politicului dar şi mult dincolo de ea.

Se află în această carte, cu bună ştiinţă, pagini parţiale şi părtinitoare deopotrivă, din mai multe pricini. Mai întîi fiindcă tind să cuprindă un întreg, personalitatea unui om, prin doar una din feţele sale, scrisul, şi aceea dintr-o anume perspectivă, reducîndu-l astfel la mult mai puţin decît este el. Cînd la Bariţ, om de acţiune, fapta e pornire şi prelungire a cuvîntului, fie el scris ori rostit. Cum să le rupi atunci din lanţul lor firesc. Fapta lui o măsurăm azi, îndepărtat, doar prin Istorie. Evenimentele de zi cu zi, la distanţă de mai bine de un veac se topesc în abstracţiunea care înseamnă pentru noi, astăzi, România modernă ca fruct al Istoriei.

Dar sînt mai ales pagini părtinitoare, fiindca nu pot

să nu-l admir pe Bariţ, şi asta întunecă oarecum dreapta judecată a lucrurilor. Şi-mi răsună în minte, cu amară ironie, stihul fabulistului: "Slava strămoşească pe străbuni cinsteşte,/ În zadar nepotul..."

Şi totuşi, mi-e o datorie să scriu aceste pagini, care apasă asupra mea dintotdeauna. Nu ştiu dacă cineva o să le citească vreodată - nu e uşor să publici azi cărţi în România, mai ales asemenea cărţi. Şi dacă o să le citească cineva, nu ştiu dacă va ajunge să pătrundă măcar cu un pas mai aproape de miracolul despre care vorbesc. Nu ştiu... Dar îi simt alături pe aceşti posibili cititori în încercarea mea, şi asta mi-e de-ajuns.

Iar dincolo de ei, urmărindu-mă parcă din portretul ce-l am în faţă, pe masa de lucru, privirea lui Bariţ. Scrutătoare, iute, vie... Împrejurul ovalului, cuprins în lemn sculptat, stă scris: "Născut la 12/13 Maiu în comuna Jucu de Comitatul Clujului..." Şi mai departe: "Ca publicist lucredsă de ani 46. Ca literat lucredsă la un dicţionar româno-german cu Gavril Munteanu, laltulu român-german al litr. Doct. Polizu, la un al treilea dicţionar ungurescu-românescu. În Transilvania, foaia asociaţiunii literare de la Sibiu a publicat în 14 ani o serie lungă de documente şi desertaţiuni istorice a naţiunei române..." Avea peste 70 de ani cînd i s-a făcut acest chip, şi totuşi ce tînără e privirea. Cu ceva prezent în ea, un fel de a fi acum şi aici, legînd pe cel ce priveşte de privitorul său, cînd presimţi că dacă buzele ar prinde viaţă şi ar rosti - te-ar convinge.

Bariţ - sau puterea cuvîntului. Un fel de a trăi şi a rosti în prezent, pentru eternitate.

A SPARGE DRUM ADEVARULUI

A citi şi reciti pagini de Bariţ nu stîrneşte defel plictis, menţine treaz interesul şi plăcerea lecturii. Neîndoios, în primul rînd prin subiectele mari pe care le tratează, ce nu şi-au pierdut deloc actualitatea, ba dimpotrivă. Nu poate să nu te preocupe soarta, istoria şi viitorul românilor, în relaţie cu alte naţiuni, rostul culturii, cu precădere al şcolii în profilul lor spiritual, rolul bisericii în propăşire şi multe altele. Deşi unele chestiuni se pun altfel după mai bine de un veac, marile întrebări puse de Bariţ rămîn aceleaşi, surprinzător de actuale.

Subiecte mari, frumoase şi demne... nu-i însă de-ajuns ca Bariţ să fie citit cu interes şi plăcere de oricine, nu doar cu admiraţia respectuoasă şi distantă a studiosului de arhivă sau istoricului erudit. Elevaţia şi demnitatea temelor sale de scris şi reflecţie ar putea chiar să stea împotriva apropierii de publicul cititor, dacă e să vorbim deschis. Cîţi autori frumoşi şi demni zăbovesc în cărţile de şcoală, în rafturi de biblioteci, mai ales publice, fără să ne stîrnească în vreun fel pasiunea lecturii, fie şi în an aniversar. Îi citesc uneori copiii noştri, fiindcă li se cere la clasa de română. Îi mai răsfoim şi noi, din cînd în cînd, la cifre rotunde ale centenarului, şi atît. Nu sînt vii, nu mai au putere asupra noastră,nu se iscă în noi nevoia să gîndim replici la întrebările ridicate de ei. Îi simţim departe de felul nostru de-a fi şi de a spune, de viaţa şi discursul nostru actual. O prăpastie - nu numai de limbă, la trecerea veacurilor, deşi joacă şi ea un rol - adesea greu de trecut. Îi simţim retorici, dar şi mai mult decît atît.

Nu însă Bariţ. E prezent, aici şi acum, şi numărul 100 spune anii trecuţi de la moartea lui dar nu dă măsura reală a îndepărtării în timp. Sînt autori din aceştia, unii clasici precum Eminescu ori Caragiale, ce rămîn - după cum afirmă un slogan la modă - "cu noi". Bariţ de asemenea, clasicul

gazetăriei româneşti. Şi nu ţine doar de subiecte - mari şi frumoase - pe care ştie ca nimeni altul să le apropie de noi cititorii de ieri şi de azi, într-un fel aparte, numai al lui, într-o originalitate de geniu al publicisticii - atît de greu de cultivat oricînd şi oriunde. Să-l ascultăm vorbind:

"Pînă aici toate minunate de bine, încît la mulţi se părea că, dacă se va realiza parlamentarismul aşa precum se vede el descris frumos şi neted pe hîrtie, atunci împărăţia cerului va fi aici pe pămînt şi anume în Europa. Un singur lucru mare uitaseră toţi oamenii sinceri, oneşti şi uşor crezători: prin schimbarea pe hîrtie a sistemei absolutistice în sistem constituţional, cu parlament, oamenii de natură despotică, intriganţii, uzurarii, hoţii şi înşelătorii nu s-au schimbat întru nimic, decît că se făcură mai rafinaţi, puseră toţi masca liberalismului, recursera din toate părţile la minciună pe faţă, cînd sub absolutism erau dedaţi a minţi şi a calomnia mai mult numai pe ascuns, la întuneric, prin labirintul reşedinţelor şi aşa mai departe. Fiind mai toţi buni de gură şi mari sofişti, ştiu să declame în adunări, în cluburi, în comisiuni, în parlament, încît să ameţească capetele şi ale celor mai tari de spirit.

Tot aceşti tirănuţi şi absolutişti mascaţi sînt şi buni comedianţi: ştiu să joace role de liberali, democraţi, republicani, socialişti... Ei mai ştiu una: să cîştige pe plutocraţi în partea lor, să ajungă în contact cu lăzile wertheimiane ale acestora, să dispună de ele."

Parlamentarismul compromis greu, pe care-l acuză Bariţ în Observatorul din 1882, acum un veac, nu e un subiect prea îndepărtat de noi. Iar felul cum o spune - chiar dacă numeşte altfel casele de bani, abia intrate pe atunci în funcţie pe la noi şi păstrînd astfel încă numele inventatorului Wertheim - ne sună foarte aproape de pamfletele de azi - cînd sînt bine scrise, desigur. Iar plutocraţia, domnia banului, rămîne o temă de reflecţie mai ales acum, nu doar pe vremea lui.

Bariţ e şi el "cu noi" - şi nu e doar chestiune de stil. "Le style - c'est l'homme même!"

E un fel de a gîndi şi a spune ce-i e propriu. Un mod aproape de real, concret, hic et nunc, pragmatic chiar, l-am

*numi noi astăzi, în ambele accepţii ale termenului; în sensul filosofic, de ancorare în parxis - fără conotările limitative ale cuvîntului - dar si umrărind efectul, foarte legat de context, adresîndu-se unui anume orizont de aşteptare, cunoscut prea bine de el. Ţine seamă de împrejurarea rostirii, cu orice prilej, dar o şi provoacă cu bună ştiinţă, o zdrucină, stîrnind atenţia şi interesul prin noutatea discursului său. Obiectul vorbirii sale - referentul, dacă vreţi - este situaţional, aici şi acum. El nu face niciodată apologia unei patrii abstracte, ci a unui pămînt românesc, a unei obşti umane, a unui grai anume, pe care le simte ale lui, şi cititorul său trebuie să le descopere în toată concreteţea lor: "Aici în patria noastră voim şi credem tare şi vîrtos că vom ajunge la maturitate politică şi la drepturile bisericeşti şi politice; noi necum binele, dar nici răul cunoscut nu-l vom schimba în veci cu un bine arătat numai din o distanţă prea îndepărtată; noi avem şi pînă acum atîta experienţă pentru ca să ştim osebi între limbă cu naţionalitate şi între religie..." (**Reflecţii la descrierea românilor prin D.A.Gerando**). Experienţă, practică - iată cuvinte ce revin mereu sub pana lui Bariţ. Şi tocmai de aceea pentru el"politica" înseamnă "limpedea cunoaştere a trebuinţelor timpului, înţeleapta calculare a tuturor mijloacelor ducătoare la acest scop, dreapta, conforma lor aplicare, statornică rămînere şi petrecere pe drumul cunoscut o dată de bun, bărbăţia şi curajul întru înfiinţarea planului... acestea se cer de la noi înainte de toate, spre a putea trece la o reformă nouă şi tare" (Unele idei politice cu privinţă mai vîrtos la monarhia austriacă). Trebuinţă, calculare, mijloace, scop, aplicare, statornicie, înfiinţarea planului - au a se pronunţa politologii despre definiţia lui Bariţ, şi conotarea morală implicată. Să-i recunoaştem oricum modernitatea, în modul definirii şi interesul său pentru praxis.*

Cînd face istorie, Bariţ nu vorbeşte de trecut şi doar atît. Il raportează implicit dar mai ales explicit la prezent. Ii aminteşte pe Tacit ori Tucidide în articolele sale de gazetă, îl pune alături pe Johann von Müller. Iar

"părţile alese" de el din istoria Transilvaniei - spre a-şi scrie opera capitală - sînt tocmai cele ce pregătesc direct prezentul.

*Îşi începe adesea articolele cu un preambul istoric, fie că-l preocupă "raporturile agrare" ori diplomaţia şi revoluţiile Europei. Alteori face ex-cursuri necesare, paranteze de istorie, motivînd prezentul prin ceea ce a fost. Dar are mereu în minte prezentul în numele căruia vorbeşte, evaluîndu-l la adevăratele sale dimensiuni în raport cu istoria: "A mai lupta în zilele noastre contra feudalismului, a încerca să dezarmăm pe cavaleri, pe grofi şi baroni acum cînd întreg poporul se deprinde în arme ar semnifica să te baţi cu morile de vînt, ca tristul cavaler Don Quijote. Nu feudalismul, ci plutocraţia, domnia banului,lăcomia după averi colosale, rapacitatea de bandiţi, speculaţiunea de şarlatani este aceea ce ameninţă ţări şi popoare cu ruina, subminînd totodată şi morala, religia, credinţa în onestitatea oamenilor. (**Partidele în parlamentul Austriei**). O spune în 1879 după ce cu cîteva decenii mai devreme lupta înverşunat împotriva iobăgiei. Dar vremile s-au schimbat, şi el înţelege să-şi acorde discursul la timpurile noi. Mai ales că el crede în mitul progresului, precum contemporanii săi, în drumul spre mai bine al omenirii. Ne poate părea demodat astăzi, dar asemenea credinţe au clădit România modernă şi din ideile născocitoare ale minţii sale, multe s-au împlinit. Nu-i place "anahronismul", oriunde s-ar manifesta el, urmele de trecut alterînd prezentul pe care-l vede mereu deschis către viitor.*

Bariţ nu se războieşte niciodată abstract, la nivelul ideilor generale, deşi are mereu în vedere "principiile".Dar adversarul său e întotdeauna concret, în faţa sa, cu el se ceartă, cu vreun jurnalist, popii ori nemeşii. Nu-i place delăsarea şi apatia domnind la şcolile din Blaj în anumite perioade, şi-o spune pe faţă, aşa cum aduce laudă marilor dascăli de aici. Nu mai are rost să tot repetăm că nu vrea să se certe cu ungurii în sine ci cu cei mari, asuprindu-i poporul, şi pentru el, indiferent de naţie, unii sînt obidiţi şi alţii îi obidesc, iar el cere "bărbăţie unită", căci

"pentru ce să ne mai amărîm zilele unii la alţii ?" Problema a fost tratată şi răstratată de autorii de prefeţe, aşa s-au ales textele în antologii, ca s-o ilustreze. Aici a fost punctul forte argumentînd actualitatea lui Bariţ, prin anii '60 şi după aceea, cînd s-a pornit asumarea moştenirii lui spirituale: cum e el alături de iobagi, indiferent de naţie, împotriva exploatării. S-a spus asta foarte tranşant, nu totdeauna destul de nuanţat desigur, s-au subliniat lipsurile lui Bariţ, iluziile lui de burghez apărînd proprietatea, nu îndeajuns deschis la marxism. A fost pe atunci şi o stratagemă pentru a putea scrie despre multe altele, despre rolul ortodoxiei în statornicirea neamului, arătînd desigur cum Bariţ a şi atacat adeseori clerul.

O reevaluare a ideologiei lui Bariţ îşi aşteaptă azi autorii - nu avem competenţa s-o facem - ca şi a gîndirii lui politice. Poate părea temerar să pui în paralel texte de Bariţ şi Titulescu - am fost ispitită s-o fac, după lecturi paralele, dar m-am oprit la timp, căci nefiind politolog aş fi căzut poate într-un protocronism reprobabil. Îndrăznesc însă să cred că Bariţ a intuit nu numai cum să se deschidă Căile Ferate Române spre Est şi Vest - e autorul primului proiect, ce părea utopic pe atunci, confirmat însă, uimitor de fidel, de drumurile de fier ale României de azi. El a trasat şi alte căi economice, politice şi spirituale înspre Europa şi lume, utopice, poate, unele, dar altele nutrite de realismul ce-l caracterizează, şi deci înfiinţate astăzi. Şi de aceea, în discursul său cercetătorul poate găsi contradicţii - considerate astfel în abstract - ori sensul la el e situaţional, prin excelenţă, chiar atunci cînd subiectul e de ordin general.

Neîndoios, marea lui iubire, pentru care voieşte să trăiască ori să moară, e neamul său românesc. Dar se străduieşte, cu bună ştiinţă, să nu fie nedrept cu altele, chiar dacă autoritatea şi puterea l-au făcut să sufere.

"Nouă ne e prea de ajuns cu cele trei limbi vorbite şi scrise în Transilvania; pe a noastră ne-o iubim, ne-o cultivăm, pe cele două compatrioate le respectăm pe temeiul dreptului egal, ba le şi învăţăm oricînd şi oriunde avem

trebuinţă de ele, dar de frica cuiva nici unica (niciodată) ci numai de bună voie, dacă aflăm că ne cere aşa interesul nostru, fie naţional fie particular." E drept judecat şi bine spus.

Şi mai ales cumpăneşte lucrurile prin "idei practice", nu doar cînd vorbeşte de sărăcie ori de tipar, unde titlul însuşi al articolului o spune. Ajunge, neîndoios, la "axiome", dar deîndată le amănunţeşte în întrebări: "Dreptul istoric", dar care drept istoric ? Despre "Individualitatea istorico-politică" - termen recunoscut de el ca fiind la modă, se întreba: "adică ce fel de făptură să fie ?". Şi ca s-o descrie, de îndată închipuie ceva: "să ne înfăţişăm în mintea noastră o ţară ce avusese oareşcari drepturi..." iar apoi "să ne căutăm şi pe noi românii în acea ţară..." Naţiunile sînt pentru el "persoane colective din care se compune omenimea". Astfel se îmbogăţeşte de îndată noţiunea generală cu înfăţişarea şi datele realului. Conceptualul, "înţelesuitorul" cum îl numeşte el pe atunci, se nuanţează cu exemple vii. Nu numai ca să fie perceput de mulţi, dar însăşi maieutica sa se iscă în concret. Îi place să pipăie pulsul, "arterele" realului, cum spune el.

Există în stilul său, şi dincolo de el în viziune, în felul de a spune şi a reprezenta, o viaţă, o vioiciune, de invidiat pentru unii publicişti actuali. În miile de articole apărute în ***Gazeta de Transilvania****, în* ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură****, în scrieri istorice ori corespondenţă, strategiile rămîn constante, tonul nu îmbătrîneşte, cu trecerea timpului, dobîndeşte poate mai multă autoritate, dar ea nu se erijează în tratare* ***ex catedra****, deşi lui Bariţ îi place să se prezinte pe sine ca profesor. Focul lăuntric se reanimă mereu, energia nutrind paginile nu se mistuie, parcă.*

La început de articol - sau undeva, într-o paranteză - fie el politic, despre Ardeal ori Ţările Româneşti, Europa sau America, eseu cultural, de economie, editorial, reportaj ori însemnare de călătorie, studiu istoric, filologic ori polemică a momentului, autorul se porneşte deseori cu explicaţii. Ele ar putea să pară fastidioase, de n-ar fi scrise aşa cum sînt scrise.

"Istorein este cuvînt atît latinesc cît şi mai vîrtos elinesc şi se traduce în limba noastră ***a căuta, a cerceta,*** *a afla sau a spune, "enarrare" un ce întîmplat, o întîmplare sau eveniment adevărat şi cunoscut..."Aşa îşi dăscăleşte Bariţ cititorul în* ***Foaia pentru minte, inimă şi literatură*** *a anului 1845, unde, e adevărat, are şi mai mult spaţiu la îndemînă ca să-şi desfăşoare pasiunea etimologică, pentru lexicologie în general. Alteori spune cum "contribuţie - în stilul dicasterial ungaro-transilvan" înseamnă "în limba poporului român, după locuri şi ţări, porţie, dajdie, bir, capitaţie". Ştie că fiinţa limbii lasă să se presimtă duhul neamului. Modul cam didactic apare necesar şi firesc într-o vreme cînd mulţi cititori nu ştiau asemenea lucruri, iar a te întoarce la rădăcina cuvintelor - Bariţ o cunoaşte prea bine - rămîne cea mai bună metodă ca să limpezeşti înţelesul prin întemeieri. De remarcat însă cum, stilistic vorbind, el îşi alcătuieşte explicaţia centrîndu-se pe verb, tradus de îndată prin alte verbe; fraza dobîndeşte astfel un dinamism aparte. În acest chip el ajunge la miezul lucrurilor ce-i stau la inimă, strecurînd apoi altele menite să pregătească punctul principal al articolului său.*

Urmează deci întrebarea ***Ce om trebuie să fie istoricul sau scriitorul*** *de istorie?... "chemarea lui este mare şi grea" răspunde el fără a pregeta, schiţînd o apologie a celor ce au răspuns "desăvîrşit" acestei vocaţii. Face apoi portretul mai în amănunţime, îi înşiră însuşirile şi atributele, dînd măsura serioaselor sale pretenţii faţă de subiectul său - şi iarăşi ne atrage aici concretul portretizării. Nu-l mulţumeşte doar informaţia amplă, capacitatea de selectare a datelor: "să cunoască limbi mai multe în care s-au scris unele şi altele, să aibă ţinere de minte bogată şi tare, o judecată matură şi un gust curat; mai încolo se cere ca istoricul să pătrundă cu agerime la pricinile ascunse şi la secretele pene încordătoare şi mişcătoare ale evenimentelor; el are să se înalţe cu mintea sa la un punct de vedere de unde, cu ajutorul filosofiei şi a cunoştinţei sale de lume, de ţări şi de oameni, să poată privi, a cuprinde şi preţui faptele şi năzuinţele oamenilor,*

*caracterele, raporturile şi interesele lor" (**Istoria**). Acest portret - ideal - al istoricului, în simbioză a disciplinei sale cu morala şi sociologia, cu prognoza şi cîte altele, e trasat cu siguranţă şi stăpînire a condeiului. De subliniat iscusinţa lui Bariţ; căci dacă a pornit cu o explicaţie mai savantă, ieşită oarecum din sfera de interes a lectorilor săi obişnuiţi, are grijă deîndată să-şi adapteze stilul şi expresia la ştiinţa lor. Pledează undeva, e adevărat, pentru neologisme, dar nu face abuz de ele, cu toate că erudiţia lui şi cunoaşterea limbilor străine l-ar fi putut îndemna să împestriţeze cu ele limba, aşa cum au făcut-o unii confraţi ai săi, latinişti şi italienişti, chiar un Ion Heliade Rădulescu, dar mai ales ardelenii. "Cam demult ne deprinsesem a primi din Transilvania - observa Eminescu în 1877 -cărţi scrise intr-o limbă foarte ciudată. In urma înrîuririi germane şi a celei maghiare scriitorii români din principatul Ardealului îşi formaseră şabloane sintactice, pe care le împlineau cu cuvinte latineşti spre marea daună a limbii naţionale. Limba germană e foarte bogată în vorbe, în urma înlesnirii, cu care dintr-o radicală se pot forma o mulţime de cuvinte derivate, fie prin adăugirea unei sufixe, fie pe altă cale. Acuma domnii scriitori căutau a altoi pe limba noastră fisionomia alteia cu totul străine de ea şi prin acest soi de cultivare a limbii au ieşit la iveală fenomene, care au dat ocazie penelor satirice să facă haz de jurnalistica de peste Carpaţi, care altfel în privirea onestităţii politice merită mai mult respect decît gazetele noastre". Recunoscînd merite gazetarilor ardeleni, Eminescu le reproşa însă "a silnici" limba, abuzînd de ea, îmbogăţind-o fals, uitînd că ea e "deplin formată" şi respinge de la sine asemenea altoiuri. El recomandă a-i căuta bogăţia în locuţiuni, căci "un singur cuvînt, alături cu altul are alt înţăles."*

Limba lui Bariţ răspunde doar arareori observaţiilor făcute pe drept de Eminescu, satirizată de Maiorescu în jurnalul său. El simte duhul graiului românesc, îi trăieşte mlădierile, îi gustă din plin expresiile pline de miez.

Sînt relativ puţine la el cuvintele de neînţeles

astăzi: cîteva latinisme, neologisme neacceptate de limbă, ori creaţii ale sale, neaoşe, la care noi am preferat, dimpotrivă, termenul occidental. Mai frapant e la Bariţ cum curge fraza, limpede şi fluentă, deşi amplă adeseori, dar uşor de urmărit în lectură, ieri ca şi azi: "... să ne convingem că nici dracul nu e aşa de negru, nici îngerii aşa de albi cum îi credem noi, şi că adică drăculeţii, adică noi, sînt numai bruneţi, iar îngerii numai blondini" - spune el cu umor despre ce-i ce-şi închipuie că tot răul se află la români şi tot binele în altă parte. Fluiditatea textului rămîne unul din atributele majore ale stilului Bariţ, în gazete ca şi în scrisori, şi chiar în tratatul istoric unde intervin adesea pasaje sfătoase, povestiri, relatări vii de evenimente.

Limba lui rămîne pe înţeles, adaptată receptorului său pe care-l cunoaşte ca nu prea şcolit, adesea, şi spune chiar că pentru el scrie, aşa ca să-l priceapă toţi. Despre "gazetele politiceşti" dar şi despre altele, căci foile sale nu erau doar atît, el zice în 1842 că "trebuie să se scrie într-o limbă ce să fie înţeleasă de cea mai mare parte a publicului cititor..."Nu pentru o elită, nu pentru puţinii aleşi, ci pentru românii care aveau în acea vreme doar cîteva sute de şcoli, pe tot întinsul Transilvaniei - alt subiect ce-i stă la inimă lui Bariţ stîrnindu-i indignarea condeiului, pledoaria înfocată pentru propăşire.

Îi place să rostească, să scrie cuvinte expresive, neaoşe, vii, precum "agerime" ori "ţinere de minte", iar cînd avansează "atribute" are grijă să aşeze alături "însuşimi" - sufixul acesta mai vechi apare şi în "omenime". Nu-i e teama de epitetul comun dar îi dă pondere atunci cînd spune despre chemarea istoricului că e "mare şi grea". Însă ştie să înconjoare cuvîntul nou, savant, ori prea abstract cu altele pline de sevă şi suflu din viaţa de toate zilele.

Cuvintele, Bariţ le simte pe dinăuntru, le trăieşte, le încarcă pătimaş cu iubire şi ură. De aceea, chiar cele abstracte, "înţelesuale" ori "înţelesuitoare", dobîndesc pondere de real. Iată-l cum le împerechează între ele, neaşteptat, scandalos chiar, căci argumentarea în sprijinul

"individualităţii naţionale" şi problema confesiunii ia la un moment dat întorsătura diatribei:"... pentru oamenii sau ignoranţi şi simpli sau şi bigoţi, precum şi pentru aşa-numiţii cosmopoliţi, care-şi au patria lor în desagă sau în cufăr de drum, pentru epicureii, bonvivanţi, gurmanzi, a căror naţionalitate este în burtă, orice exemplu şi orice raţionamente nu plătesc un baraboi." Analiza ar putea urmări în acest pasaj simbioza în text a unor aşa de felurite cuvinte, de proveniență diversă. Neologismul pretenţios este introdus cu prudenţă - "aşa-numiţii cosmopoliţi" - iar altele tălmăcite pe înţeles prin expresia vie ce le urmează. El alătură "raţionamentul" şi "baraboiul", variantă dialectală a prozaicului cartof; ţine să şocheze cititorul, mizează pe efect. Şi urmează, deîndată, ecoul biblic - "în deşert le vei arăta..." într-o poetică a contrastelor. Ea poate fi urmărită nu doar la nivelul cuvintelor şi al frazei ci în însăşi pulsaţia discursului, evoluînd de la elevat şi retoric la familiar şi vioi. In contraste, în împerecherea vorbelor nepereche, în intruziunea familiarului în argumentaţie, a foarte concretului în discursul înalt, ştiinţific, construit după bunele reguli, stă forţa lui Bariţ, de a prinde, supune cititorul, ca să se facă auzit.

Şi mai ales dă viaţă vorbelor sale prin imagine, prin expresie vie, populară chiar, printr-o zicere pe şleau, şi pregnantă. Parcă ascultă sfatul lui Eminescu, care după ce acuza pe ardelenii siluind limba după o sintaxă de împrumut şi prin cuvinte străine, îi sfătuia să aşeze altfel vorbele unele lîngă altele, ca să schimbe înţelesul. Şi dădea chiar exemplul lui "seamă" care în felurite contexte are atîtea semnificaţii.

Iată, istoricul are a cunoaşte limbile în care s-au scris "unele sau altele" - spune el cu ton familiar, ca să continue despre cum pătrunde el "secretele pene încordătoare şi mişcătoare ale evenimentelor", cînd "pene" înseamnă chiar icuri de lemn la roţi, foarte concret şi viu. Cuvîntul creează aici imagine. Spune "eveniment", cuvînt mai nou şi pretenţios pe acea vreme în româneşte, dar îi aşează de îndată alături "faptă" şi "întîmplare", atenuîndu-i astfel

aura de noutate, pe înţelesul tuturor.

Îi plac mult imaginile vii menite parcă să spargă liniştea discursului clădit după coduri retorice încercate - ascultînd însă de fapt şi pe Quitilian care-şi sfătuia discipolii să "orneze" textul, dar păstra distincţia între stilul nobil şi cel vulgar.

Imaginile lui Bariţ sînt uneori descinse din cărţi - "macbeţii" vin de la Shakespeare, multe altele de la antici. Dar adesea sînt de stirpe familiară, populară chiar. Spune altunde: "Ei bine, şi ce avem noi cu acestea ? De ce să nu lăsăm a mătura fiecare la uşa cui îi vine la îndemînă ?" deşi e polemică de presă, cu publiciştii saşi. Şi după ce constată că aceia s-au săturat "a înjura pe ai lor întingînd condeiul în fiere", ajung să puie relele pe seama românilor. "Să apucăm şi noi condeiul negru de corb, condei de ipohondrist, ca să ne vaietăm şi noi că, de cînd intrară nădragii şi pantalonii între români, de atunci "die besseren Säfte verderben ?" Noi am putea face aceasta foarte uşor, însă nu /.../ ce folos că Adam aruncă vina pe Eva şi aceasta pe şarpe ?" E adevărat că aici nu mai e subiectul înălţător al definirii istoriei şi istoricului, ci ***O socoteală cu foile nemţeşti din Braşov şi Sibiu****, pagină polemică în răspuns celor ce fac politică fără morală şi cad în pesimism observînd "bolile spirituale în care zac popoarele noastre", cînd "medicinile vindecătoare nu vor veni prea curînd". El vede în alt fel rostul publiciştilor, nu în cugetul "posomorît, plîngăcios, desperat", de vreme ce, "cum zice domnul Széchenyi, să ne convingem că nici dracul nu e aşa de negru..."*

Asemenea citate ţin locul savantei argumentaţii despre harul de scriitor al lui Bariţ, despre bogăţie stilului său. Îi place mai ales să se răfuiască cu unii şi cu alţii, fie ei ca aici saşi şi unguri, dar adesea şi români de-ai lui, cînd vorbeşte de pildă de învăţătorii şi popii satelor nedorind să se şcoleze lumea, ca doar fiii lor să le moştenească îndeletnicirile.

Aşa-i scapără condeiul la treizeci ca şi la optzeci de ani, cînd scrie în 1890 despre "servilismul vechi si greţos"

ori mărturiseşte în ***Părţile alese din Istoria Transilvaniei,*** *volumul al III-lea, din acelaşi an, nu cu mult înainte de moarte, ţelul său dintotdeauna "de a sparge drum adevărului", printr-o imagine atît de caracteristică lui.*

Căci există, neîndoios, la Bariţ, o agresivitate a discursului, revelată aici cu bună ştiinţă în cuvîntul "a sparge". Nu a croi drum, cum se obişnuieşte a spune într-o formulă devenită deja clişeu, cu un înţeles marcînd dificultatea întreprinderii, dar ce şi-a pierdut demult forţa de impact în auditor prin uzură.

El spune "a sparge", cu toată pregnanţa unui verb tare. De parcă piatră, stînci şi munţi ar stăvili calea cuvîntului adevărat al lui Bariţ, şi el le străpunge, le sfarmă cu o energie mistuitoare.

În vremile potrivnice în care trăia, această zicere mergînd împotriva cuiva sau a ceva, e totuşi pozitivă, constructivă, necesară. Dovadă de curaj. Condeiul ca "armă" e o imagine revenind mereu, laitmotiv în scrisul său, şi-i încearcă mereu tăişul asupra adversarilor sau pur şi simplu asupra celor prea greu de urnit altfel decît cu împunsătura lui. Ştie că el e marea, unica lui armă, temută şi respectată şi nu ezită să ameninţe şi într-altfel, vorbind tot despre ea: "Stă întotdeauna în puterea noastră a trînti condeiul dinaintea aceluia care ar cerca sila şi a nu mai scrie nimic" spune el în ***Gazeta de Transilvania,*** *atunci cînd dă* ***Un răspuns serios la un cuvînt serios,*** *căci "nici este terorism în lume care să fie în stare a ne face să lucrăm peste convingerea şi contra conştiinţei noastre, nu"... Retoric, poţi să admiri cum urcă fraza lui Bariţ, măiestrit spre acest final, izbucnind într-un singur cuvînt definitiv: "Nu!" dar nu poţi eluda implicaţiile morale ale actului de a rosti astfel.*

Acest ***Nu*** *al lui Bariţ nu e mai ales negare, el are în el o forţă pozitivă. Se opune prin el unor stări de fapt, istoriei nedrepte, şi cuvintelor ce o justifică şi o acoperă, unor agresiuni îndreptate făţiş împotriva sa ca om de condei şi acţiune. El concentrează în sine forţa verbului său, în urcuş spre punctul culminant, tăiş care "sparge drum adevărului". Dar el afirmă altceva, în acelasi timp, crezul*

lui Bariţ, merge înainte spre un Da al conştiinţei neamului său.

Bariţ strigă dacă este nevoie, ca să se facă auzit, şi aşa au făcut, timp de mai multe decenii, gazetele sale, împlinind o gamă întreagă a virtualităţilor verbului gazetăresc, de la persuaziunea măsurată ritmîndu-şi cumpănit argumentele spre înfocare şi strigăt, de indignare ori acuză pe faţă. Aşa s-au făcut ele auzite, luate în seamă de cititori, fie că erau adepţi ori potrivnici. Bariţ a avut toată viaţa lui un cuvînt tare, cu efect dorit şi realizat, ca fapta însăşi.

În gura altuia, cuvintele ar putea părea retorice, fiind fără acoperire. Dar nu la Bariţ, fiindcă lanţurile de care vorbeşte au existat cu adevărat pentru el, legîndu-l, atunci cînd a fost purtat în cătuşe. Alteori, la figurat, se numeau cenzori ai gazetelor sau interdicţie de a apare. A "apăra cu condeiul" are un rost pentru el, expresia spune ceva în gura lui, nu e un clişeu oarecare, cum ni se poate părea astăzi. El simte, trăieşte vorbele ca parte din sine, chiar cele străine "care de mai multe veacuri s-au prefăcut în carnea şi sîngele nostru". Această relaţie organică cu graiul o simţim pretutindeni la el, ca şi puternica apartenenţă la pămînt.

E în Bariţ o patimă atunci cînd vorbeşte despre limba noastră românească, despre cuvintele cu care îşi rosteşte şi îşi scrie discursul, le simte ale lui, trup din trupul său. Legătura aparte cu graiul îi dă energia verbului atunci cînd îl îndreaptă spre ceilalţi.

CE SĂ FIE CU ROMÂNII ?

Dacă discursul lui Bariţ ni se înfăţişează încă, după mai bine de un veac, atît de viu în faţa noastră e şi fiindcă a avut şi mai are, neştirbită, puterea să ne întrebe, să ne stîrnească, aşteptînd răspuns din partea noastră.

Articol "începător" de gazetă, amintiri de călătorie, pagini de tratat istoric, studiu de economie, cu toată felurimea subiectelor şi deosebirea de ton, poartă pecetea inalienabilă a unui stil - stilul Bariţ, de recunoscut oriunde şi oricînd. Un stil, spuneam, care e în primul rînd un fel de a gîndi, a trăi în lume şi mai ales a reacţiona la chemările ei - implicat, dinamic, constructiv - şi astfel răzbate acest ***modus vivendi et sentiendi*** *în vorbele sale. Aici stă, neîndoios, cheia modernităţii lui Bariţ.*

O pagină cu semnătura lui e concepută ca veşnic, viu dialog cu receptorul, prezent mereu în faţa sa, căruia i se adresează direct, nemijlocit mai totdeauna. În pagini de tinereţe - acel ***Epistolariu sau învăţătură pentru facerea felurilor de scrisori*** *dinaintea anilor '40, pe cînd era profesor la şcoala neguţătorilor din Braşov - nota că diversitatea stilului depinde mai ales de cel căruia te adresezi: "căci altfel vorbim cu un prieten şi altfel cu mai marele poruncitoriu al nostru; preotul altfeli vorbeşte din amvon către popor şi iarăşi altmintrelea în mijlocul familiei sale. Tocma aşa este şi cînd scriem; noi privim, scriind, atît la persoana către care scriem, cît şi materia despre care voim a scrie, apoi iarăşi la scopul pe care dorim a-l ajunge prin scrierea noastră". Desigur nu sînt sfaturi prea diferite de cele întîlnite în tratatele retorice ale vremii. Deosebirea e de căutat mai ales în nuanţe, în felul însuşi de a spune - chiar dacă aici stîngaci, tînărul dascăl fiind încă departe de măiestria încercatului gazetar de mai tîrziu.*

"Privim scriind, către persoana către care scriem" - iată deja o imagine vie a stilului lui Bariţ, autoreferenţială, caracterizînd cum nu se poate mai bine

scriitura lui. Nu doar în scrisori - la care se referă de fapt cele de mai sus - ci pretutindeni. Şi marea artă a lui Bariţ va fi să găsească, în gazetele sale, tonul potrivit ca să se adreseze nu unor interlocutori distincţi, precum în paginile epistolare, ci unei mulţimi foarte felurită în componenţa ei, alcătuind însă acea "românime" către care el vorbeşte. Descoperă, intuitiv, numitorul comun al acestui receptor colectiv, nu doar temele ce-l pot interesa ori trebuie să-l preocupe, pentru propăşirea neamului său, ci chiar modalitatea de adresare, vie, directă, închegînd dialog cu el.

O cercetare minuţioasă şi temeinică asupra strategiilor acestei interpelări - pe care nu e timpul nici locul cuvenit s-o întreprindem aici - ar scoate la iveală dialogul perpetu, alcătuind coerenţa aparte a tot ce spune şi ce scrie el. În corespondenţa întrunind mii de scrisori - una dintre laturile cele mai pasionante a moştenirii Bariţ - lucrul e firesc. Urmărim cum se leagă acest lanţ de întrebare şi răspuns de la o scrisoare la alta. Apare cîteodată adevărată cascadă de întrebări: "Nu cumva vreunul din voi aveţi în cuget a da o gramatică germano-română pentru nemţi, care chiar-chiar în interesul nostru este de cea mai neiertată trebuinţă ? Spuneţi-mi, vă apucaţi, că de nu, mă apuc eu, bine, rău, cum voi putea. Dar cărţi scolastice. Îmi zici că bine fac cum că nu mă mut la Sibiu. Zău, bine ! Veţi cunoaşte şi voi că Braşovul, aici în unghiu, este mai bun, mai de neguţătorie. V-aş trimite programa, neprimită, în original, însa n-am cînd să o mai decopiez că vine d.Rudolf Orghidan la mine.

Comisiunea denumită pentru terminologii ne îmbucură foarte, însă vedeţi că ea să aibă viaţă şi să constea din acei bărbaţi pe cari ni i-aţi numit. Auzit-aţi. Aşa cer toţi ai noştri. Dar lefi veţi trage ? Cum nu ? Sau doară va fi ca cu Comitetul ?" Stilul e viu, alert, întrebător, chiar dacă mai sînt unele vorbe cu forme învechite. Interesant e cum intrebările îşi urmează nu doar în crescendo ci oarecum ramificat, presupunînd felurite variante de răspuns ale interlocutorului, la care se dă de îndată replica. Tonul e tranşant, căci Bariţ îi scrie lui Ioan Maiorescu, i se

adresează cu "Frate", îşi permite să spuie lucrurilor pe nume, să se pună pe hartă chiar, strecurînd şi o ironie pe alocuri.

Alteori "politizează", cum zice el. Întreabă, se consultă cu alţii, dar mai ales îndeamnă, cu întrebări insistente, "prenumeranţii", adică abonaţii pentru ***Gazetă*** *şi* ***Foaie****, ca şi pentru multele cărţi tipărite, în toate domeniile - istorie, popularizare ştiinţifica, cărţi de şcoală, şi aşa mai departe.*

Ediţia magistrală a scrisorilor e alcătuită cu elevat spirit, sistematizînd totul pe corespondenţi şi perioade, de-a lungu celor 9 tomuri - din care, al VII-lea şi al VIII-lea consacrate în întregime paginilor semnate de Bariţ. Se poate urmări astfel foarte lesne ce-a scris fiecare, pe "roluri", ale istoriei, conturînd personalităţile puternice ale unor oameni care au contribuit , în măsură felurită, la croirea soartei României moderne. Alături de Bariţ apar, cu pondere diferită, Treboniu Laurian, Iosif Hodoş, Timotei Cipariu primind şi scriind scrisori, dar şi ca destinatari, Mihail Kogălniceanu, Ujfalussy Miklos, Andrei Şaguna. Îi scrie, cu alt ton, soţiei Maria, fiicei Victoria ori fiului Ieronim. Oficial, către Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice al Principatelor Române Unite, dar şi Fabricii de hîrtie din Zărneşti. Poţi, desigur, să urmăreşti cum au evoluat preocupările şi stilul lui Bariţ, de la primii paşi ai tînărului sosit la Braşov spre însemnata lucrare politică şi culturală de mai tîrziu, de istoric, gazetar, om politic - cu felurite mijloace slujindu-i vocaţia.

Bariţ scrie mult, mii de scrisori, nu neapărat lungi, cum sînt cele cu caracter de memoriu ori cuprinzînd vreun articol destinat altor ziare. Mai des, o pagină la obiect şi cu ţel precis. Scria în ***Învăţătura despre scrisori*** *că principalele exigenţe în epistolar sînt "desluşimea" - adică claritatea - "curăţimea", referindu-se la evitarea neologismelor nedorite ("pe cît se poate, ne ferim de a nu mesteca vorbe streine, mai vîrtos cînd avem în limba noastră altele destul de bune şi înţelese"), "exactitatea" - înţeles unic, limpede, fără ambiguităţi, "scurţimea" - să nu scri*

nimic de prisos - şi în sfîrşit "dulcea-sunare" - eufonie am zice noi astăzi, dar privind, după Bariţ, mai ales rotunzimea perioadelor şi "sloboda curgere a vorbirei". Cît a respectat el din sfaturile date discipolilor - cel mai mult, neîndoios, scrisul lapidar, concentrat, cu limpezime. Dar a aplica stilului său aceste tipare ilustrate de altfel în scrisori-model, nu spune prea mult. Tocmai fiindcă ele ies din tipar, din normă, vădindu-şi personalitatea puternică în originalitatea condeiului, fie şi în graba unei scrisori de afaceri.

Trimite replica, aşteaptă o reacţie de la corespondentul său - uneori o prevede şi dă deja, în avans, răspuns posibil. E un dialog veşnic deschis. Nu e decît arareori scrisoare-confesiune, e mai ales epistolă închegînd relaţii interumane active, pe cale să înfăptuiască ceva, chiar cu ton de ceartă:

"Ce naiba aţi făcut? Îmi scriu de la Verşei că de la dv. vreo 400 familii s-ar fi dat unite. De ura sîrbilor? E bine, din vadră în ciubăr! Aţi schimbat o serbitate cu alta ?" Aşa este scrisoarea către Ion Heliade Rădulescu:

"Eu ţi-am scris din 3 octombrie a anului trecut, întrebîndu-te pentru articolul ***Opinie****, dacă voieşti să se publice neîncetat. Am aşteptat răspunsul d-tale şi văzînd, pe de-o parte, tăcerea dumitale şi pe de alta Obştească Adunare că se alege din nou în Ţara Românească, m-am socotit că acel articol cu atît farmec binefăcător nu puţin va contribui a deştepta acest corp legislativ şi a-l povăţui pe un drum mîntuitor."*

Relaţia cu poetul român a intrat, e adevărat, într-un impas. Scrisoarea rămîne însă, ca mărturie a felului cum raportul epistolar se constituie, mai ales în acele vremuri grave - era în 1848 - nu doar în ecou al evenimentelor ci element însemnat în orientarea mersului lor.

S-a scris mult şi documentele despre temele lui Bariţ în corespondenţă, legînd-o astfel hotărîtor de restul operei. De altfel, uneori ajunge să întrebe "Ce să-ţi mai scriu?" de vreme ce trimite alăturat gazetele, "urmărind pas cu pas toate evenimentele noastre şi toată desfăşurarea dramei". Se

mulţumeşte atunci să semnaleze doar rubricile mai importante din ziar şi trecerea se face lesne de la epistolar la publicistic.

Dialogul cu partenerul e atît de viu la Bariţ fiindcă întreabă mereu - în scrisori dar şi altunde.

Poate fi întrebare retorică - mod tradiţional de a stîrni interesul cititorului, în vreun articol de gazetă. Apar, desigur la el asemenea înălţări ale tonului - se pot cita fraze memorabile: "unde sînt cele trei sute de şcoale aşezate de Şincai, unde sînt ?" spune el în ***Transilvania - O plînsoare veche****. Invocarea străbunului ardelean întru idee de luminare a neamului prin ştiinţă de carte se vrea patetică, cu o repetare marcînd intensitatea simţămîntului. Mai rare, desigur, asemenea momente în corespondeţă căci ele presupun o anume distanţare de receptor, dominat astfel de la înălţimea actului retoric. Alteori, se alcătuieşte şir de întrebări, ca tot atîtea puncte-cheie ale argumentaţiei, condusă cu o logică fără cusur. Ea cercetează astfel sistematic datele realului, cu obiectivitate, lăsînd cîmp liber variantelor posibile: "Care au fost cauzele sau pretextele arestării lui A. Iancu ?" se întreabă el în articolul ce poartă numele marelui om al istoriei româneşti. Dacă totul s-ar opri aici, procedeul ar putea să pară didactic; alternativa, sau chiar pluralitatea direcţiilor vădesc însă că nu e vorba de tratare a unui cunoscut, înfăţişat astfel prin întrebări şi răspunsuri cititorului, doar ca să fie mai atrăgător. E interogaţia perpetuă în faţa unei istorii în veşnică mişcare, unde soluţiile de interpretare nu sînt date cu certitudine. E semn al căutării mereu reînnoite, iscînd noi şi noi întrebări, pe marginea unor răspunsuri niciodată definitive: "Din care moment se poate fixa decăderea în spirit a lui A. Iancu ? De cînd a fost maltratat la Alba Iulia sau din ziua arestării sale, ori din iulie de cînd s-a ferit a da faţă cu împăratul ?" Şirul de întrebări are aici înţeles aparte, seamănă tensiune în discurs dar şi în mintea cititorului, îi stîrneşte participarea sugerînd o taină de cercetat, prin mulţimea de răspunsuri ca tot atîtea întrebări menite să ducă mai departe*

pasiunea de a cunoaşte. Autorul se fereşte să dea unul definitiv, avansează ipoeze, aşteaptă parcă să fie contrazis ori acceptat. El sugerează doar calea de urmat, nu o impune peremptoriu, ca să se statueze pe sine în autoritate absolută. Lasă cîmp liber discuţiei, şi astfel va putea să întrebe din nou, într-o maieutică mereu reînnoită pe drumul adevărului.

Alteori, dialogul real - nu doar cel imaginar între autor şi receptor - se înscrie în miezul relatării. Redat direct, precum ciudata întrebare a lui Iancu adresată lui Bariţ: "Hm, că doar n-ai vrea şi d-ta ca să mă mai aresteze nemţii austriaci? "Această "apostrofă" cum o numeşte Bariţ, scoţînd la iveală o "idee fixă", face cît un portret al ultimei, triste perioade din viaţa lui Avram Iancu.

Adesea, replicile între interlocutori dau viaţă paginii, fie şi într-un articol de gazetă cu subiect mai arid. Acest mod de dramatizare a feluritelor tipuri de texte apare şi în cel epistolar, vădind aplecarea lui Bariţ spre acest mod nemijlocit, dînd măsura implicării în real prin chiar discursul direct.

Personajul istoriei îşi poate pune sieşi întrebări, într-o pagină de altfel informativă, cu multe date seci, dar necesare: "Pînă cînd - îşi zicea burghezimea - să plătim numai noi şi sătenii contribuţiunii ?" sau, mai hazliu:" Pînă cînd nobilul să tragă orăşanului pălmi şi să i se plătească cu 10 fl... iar palma dată unui nobil impertinent să ne coste cîte 200 de florini ?" Interogaţia esenţializează datele realului, cu pregnanţă, dar apoi, prin detaliu concret apropie problemele mai dificile şi abstracte de cititor, prin însăşi formularea vie şi atrăgătoare. Departe de a fi doar un subterfugiu amuzant, ea creează aici situaţie vie, înfăţişează relaţii umane statuînd posibil dialog.

*Se întîmplă ca întrebarea să ţîşnească neaşteptat în mijlocul curgerii line a frazei: "Să ne luăm seama prea bine că elinii, subjugaţi de romani prin arme, mai tîrziu subjugară ceştia pe aceia prin ce ? **Prin ştiinţele practice, prin arte şi meserii**. Cine are urechi de auzit să audă". Există aici o gradare de efecte, demnă de un condei inspirat.*

Totul porneşte dintr-o incursiune istorică ce poate părea fastidioasă. Bariţ ştie însă să anime această pildă de autoritate, din vechime, chemată să-i susţină aici demonstraţia privind datele prezentului. Fraza se tensionează deja prin răsturnarea ce intervine între elementele statuate iniţial, reluate apoi prin demonstrative, ca să izbucnească în scurta întrebare, antrenînd deîndată răspuns limpede. Întărit de sublinierea în text, şi apoi de avertismentul din proverbul ce-i urmează, unde sînt interpelaţi desigur cititorii, şi dincolo de ei subiecţii istoriei, de-a lungul mileniilor pînă azi, legînd astfel exemplul de odinioară cu experienţa prezentului. Astfel pledează Bariţ, cu tărie, pentru forţele civilizatoare ale culturii, mai însemnate, crede el, pe departe, decît armele. Şi nu doar dintr-un pacifism irealist ci fiindcă i-a dovedit-o istoria, şi asemenea dovezi el le pune măiestrit în faţa tuturor.

Putem surprinde anvergura adaptării la receptor, recomandată de el în "învăţătura" de epistolar, comparînd diversele scrieri ale lui Bariţ din această perspectivă. Familiar, mai ales în scrisori, succint, lapidar pe alocuri, legat strîns de situaţie şi eveniment, informativ şi întrebător, spre a stîrni răspuns grabnic, documentar în suveniri de călătorie, dă măsura originalităţii sale în scrisul publicistic, în toată diversitatea lui. Mai sobru, adresîndu-se mai mult şi posterităţii în opera propriu-zis ştiinţifică, de istorie, supunîndu-se în parte exigenţelor tratatului, în ***Părţi alese din istoria Transilvaniei****, în cele trei volume ale sale, mărturie a deplinei maturităţi a gîndirii istorice şi politice, în formulă consacrată. Şi aici omul de condei se vădeşte pretutindeni - fără să trădeze însă astfel vocaţia istoricului. Amplul sumar deschizînd volumele, cu "capete" şi numeroase subcapitole, numind pregnant şi concentrat evenimentele şi problemele, devine în acelaşi timp şi un "captatio" prin detalierea plină de interes pe alocuri sau epitete puternice, subiective, precum războaie "nefericite" ori luptă "disperată". Dacă în precuvîntarea "Lectorilor mei" se iscă firesc o întrebare animînd stilul, istoria prorpiu-zisă răspunde altor*

principii. Dar intervin şi aici strategii de captare a cititorului. În mulţimea datelor, relatărilor, analizelor istorice şi politice, vădind judecata limpede a celui ce surprinde marile axe de sens ale proceselor, intervine pe alocuri tonul sfătos al cronicarului: "Speriat şi amărît în sufletul său din cauza acelui atentat, Kollonius se decise a intra în clerul secular şi a se preoţi." Tonul alunecă uneori în colocvial, povestind cum "Episcopii fugiseră înaintea turcilor în toate părţile". Fraza se dramatizează si aici, în tensiunea relatării evenimentelor. Şi iată cum Bariţ ajunge, iarăşi, firesc, la întrebarea: "Dară Dionisie Banfi şi parizanii săi s-au opus zicînd: "Bun loc de scăpare este Transilvania pentru cei din Ungaria, şi noi nu suntem în contra ca să nu se afle scăpare aici; dară dacă ne vor strîmtora pe noi ca să ieşim din ţara aceasta, oare care naţiune va voi să ne primească pe noi ?" Şi pentru credibilitatea replicii, îşi mărturiseşte într-o notă ca sursă istoricul maghiar din care se inspiră.

Nu lipseşte nici cuvîntul către cititor semănat pe parcurs: "Nu ne îndoim că lectorul a reflectat la toate încercările" - îl ia deci părtaş la desfăşurarea evenimentelor. Ca apoi să concludă despre venirea tinerilor braşoveni la şcoala de la Blaj: "Şi cu această relativă trezire naţională ajunserăm tot la anul 1837, de la care înainte nu vom lipsi a întreţine pe lectori în altă parte a studiului nostru."

Condeiul lui Bariţ are adevărată vioiciune de gazetar chiar şi aici, în unele pagini. Desigur, ele nu apar la întîmplare. Nu e doar ex-curs al duhului ştiinţific, luîndu-şi o mică vacanţă spirituală prin a povesti vreun moment pitoresc din istoria românilor, ca să mai dea o respiraţie liberă cititorului, prea istovit de mulţimea datelor şi complexitatea evenimentelor analizate, sub specia politicului. E mai mult decît atit. O revoltă ţărănească, primele spectacole de teatru ale studenţilor - clerici la Blaj sînt tocmai acele momente semnificative, menite să creeze imagini emblematice în mintea receptorului, prin însemnătatea ce li se acordă în chiar schimbarea ritmului

textual. Astfel ieşite din comun, li se acordă pondere în desfăşurarea întregului, tocmai fiindcă ele constituie de fapt puncte nodale ale axei de sens străbătînd o istorie atît de împovărată de contradicţii şi mişcări ale lumii.

Cel mai caracteristic pentru stilul lui Bariţ rămîne poate acest mod interogativ al discursului. El îşi intreabă cititorii, încă din titlu.

Există o subtilă artă a titlului, veche de milenii, despre care teoreticienii de azi ai textului s-au exersat în tomuri întregi, înţesate de categorisiri şi definiţii. Despre ce caută numele proprii în titlu, cum rezumă ele întregul, fixează protagonistul centrînd acţiunea, cît de lung e titlul, în diferite epoci, şi aşa mai departe. E strategie de mare scriitor să pui titlul cum trebuie, şi o are la noi Caragiale. Bariţ îl anunţă, poate, şi prin felul cum face din scrisorile sale "momente", sau mai bine zis articole vii de gazetă, atît e de "publicist" în tot ce scrie.

Caragiale pune ca nimeni altul puncte de suspensie după titlu, lăsîndu-l în aer parcă, mustind de subînţelesuri abia sugerate. Bariţ e tranşant, vrea impact maxim în cititor, el întreabă adesea în titlu, cum numai el ştie s-o facă, cu felurite tonuri şi în scopuri foarte diferite.

***Tiparul restrîns sau liber** - pune el o alternativă limpede, dezbătută în articolul ce urmează, oferind cititorului o soluţie argumentată pentru cea de a doua posibilitate. **Ce este panvalahismul?** întreabă el, mai didactic, spre a răspunde însă vituperant, destrămînd conceptul închipuit de "creieri exaltaţi".*

*Sau **Ce cer românii din munţi şi din văi?** - într-o memorabilă formulă interogativă, menită să atragă privirea cititorului ce deschide gazeta tocmai spre acest titlu mai întîi. Nu e doar o frumoasă imagine. Pregnanţa ei derivă din sugestia de amplă cuprindere în spaţiu pe care o dă, tocmai pe linia unei înfrăţiri cu natura, atît de caracteristică viziunii româneşti asupra existenţei, laitmotiv al folclorului nostru. Dar mai ales **Ce să fie cu românii?** unde nu mai urmează definiţie ori dezbatere. Tonul de prefăcută uimire avertizeaza încă din titlu despre coloratura aparte a*

articolului: mai angajată în pledoarie. Aici multe alte întrebări vor nutri discursul, dramatizîndu-l. Interesant că aici Bariţ începe chiar cu răspunsul, într-atît este el evident fiind vorba despre dreptul pămîntean al naţiei româneşti din Transilvania. Doar apoi pune acele întrebări, adresate direct adversarilor spre a stîrni, prin fiecare amănunt ce intervine pe parcurs, tot atîtea probe ale argumentării sale:

"Eu din parte-mi, precum am declarat în mai multe rînduri, zic şi acuma cum că românilor, fără a se mai certa despre originea lor însăşi, în loc de toate dovezile le-ar fi destul a răspunde numai atîta: Iată-ne mai bine de cinci milioane de români în ţările Daciei vechi... Iată din aceşti români mai bine de un milion şi două sute de mii numai în Transilvania.

Dacă acei români din Transilvania au venit aici pe la veacul al 12-lea şi al 13-lea, spuneţi-ne ce politică nenorocită şi oarbă urmară strămbunii naţiilor ce zic că erau domnitoare pe acele vremi în această ţară, suferind aici pe o altă naţie venită în număr mai mare decît ele însele ? Unde a fost mintea naţiilor atunci cînd suferiră a se nobilita atîţia români, încît nemeşimea acestăi ţări în ziua de astăzi este mai mult de jumătate de sînge şi viţă românească? Ce secrete de stat erau aceste? Ce scop avea cu naţiile pentru a alege din păstori de vite şi din robii lor, cum ziceţi, atîta lamură de aristocraţie ?"

Este neîntrecut aici tonul lui Bariţ; cîteva articole ca acesta, şi fac deja din el unul dintre primele condeie ale gazetăriei româneşti. La treizeci de ani, pe cînd scria aceste rînduri, în 1842, era deja deplin stăpîn pe toate mijloacele sale. Cum spuneam, esenţial e aici ***tonul*** *- stilul, dacă vreţi, deşi e un mod foarte vorbit, oral, de a spune, care doar el dă măsură originalităţii reale a discursului.* ***Tonul****, deci, e acela al certitudinii, al superiorităţii absolute, în numele unui adevăr ce nici nu mai are nevoie a fi demonstrat. Încă din întrebarea statuată în titlul, ironia crează o distanţă a autorităţii faţă de adversari. Li se adresează ca unor sărmani cu duhul ce nu sînt în stare a*

*pricepe lucrurile cele mai simple, bătătoare la ochi. După ce redă precarele lor afirmaţii şi insinuări, încercînd a-i scoate pe români de "venetici", Bariţ ia cuvîntul, subliniindu-şi prezenţa şi opţiunea - **Eu, din parte-mi...** Accentuează prin chiar verbul de care se slujeşte ponderea opiniei sale, spune că şi-a repetat argumentarea de mai multe ori. Acum se află deja în momentul cînd nu are rost decît să mai repete dovada zdrobitoare - prezenţa masivă a românilor pe acest pămînt, dincolo şi dincoace de Carpaţi. Acest argument, ca şi altele care urmează, nu sînt desigur găsite de Bariţ. Ele au servit deja, cu acelaşi ţel, istoricilor din Şcoala ardeleană şi la alţi cărturari - căci disputa e veche. Nu e timpul şi prilejul a-i analiza aici însemnătatea istorică, valoarea în tranşarea chestiunii - o fac istoricii îndreptăţiţi să-şi asume această perspectivă de considerare a textului.*

Pe noi ne priveşte cum prinde viaţă aceasta teza istorică sub pana jurnalistului Bariţ, pusă pe înţelesul tuturor celor ce-i citeau "foile" în acea vreme.

DOMNILOR ! OAMENI BUNI !

Remarcabilă - pregnanţa discursului scris, dar conceput ca ceva de rostit cu glas tare. Şi, poate se şi întîmpla aşa, pe vremea aceea cînd citirea cu glas tare a primei gazete româneşti din Transilvania, ***Foaie pentru minte, inimă şi literatură****, putea constitui, în sine, un eveniment spiritual. Nu reuşim să-l apreciem astăzi la adevărata sa valoare fiindcă e trecut prin filtrul comic al lui Caragiale, în imaginea parodică din* ***O noapte furtunoasă****, cînd Ipingescu îi citeşte cu glas tare lui Jupîn Dumitrache* ***Vocea Patriotului Naţionale****, desluşind "scrisul adînc" al lui Rică Venturiano. Dar, pe atunci, în Ardeal, sensul era, neîndoios, cu totul altul. Gazetele lui Bariţ, primele ziare româneşti, prin care limba naţională devenea* ***publică****, nu aveau doar rostul unei gazete de azi. Prin ele limba românească îşi dobîndea o demnitate ce se voia recunoscută, ce se impunea astfel. Cunoaştem insistenţa lui Bariţ asupra însuşi termenului* ***public, publicitate****, cu sensul de a "face public", a populariza, dar şi mai mult decît atît, a face din ceva eveniment şi centru de reflecţie a comunităţii româneşti. În aceşti termeni vorbeşte el de pildă despre tipar, şi pledează împotriva "restrîngerii", pentru "libertatea" lui. Ceea ce devenea kitch prin Caragiale se afla în 1840 în faza de arhetip cu valoare emblematică. Bariţ consemna într-o scrisoare că a purta gazetele româneşti cu sine la vedere poate însemna la români un act simbolic.*

Au existat de altfel, de-a lungul timpurilor, deturnări ale comunicării de la intenţia iniţială - aşa erau scrisorile în veacurile trecute, pentru comunităţi unde ştirile circulau greu pe altă cale. Atunci ele erau citite cu glas tare în familie dar şi în cercuri mai largi - de aceea uneori şi cei ce le scriau le îngrijeau forma pentru acest mod aparte al rostirii cu glas tare.

Nu avem ştiri că aceste articole ale lui Bariţ să fi fost astfel citite - s-ar putea să fie aşa, dacă ne gîndim la

rolul şi rostul lor pe atunci. Cert este însă că multe din ele au un patos al rostirii, alteori un tăiş al satirei cerînd parcă enunţarea prin viu grai.

*Există, în textul citat de Bariţ, un mod al prezenţei şi al pregnanţei discursive. Ea poate fi descifrată la mai multe nivele. În primul rînd o prezenţă a autorului în text, ca o asumare a poziţiei sale, deschise, în sprijinul tezelor pe care le susţine ("Eu, din parte-mi..."). Se întîmplă apoi - caracteristic la el, şi vom reveni mai pe larg la această trăsătură - o alunecare de la **eu** spre **noi**, de la subiectul vorbitor la obştea românilor, al căror purtător de cuvînt se recunoaşte a fi.*

Mai există însă aici un mod al înfăţişării, punînd în valoare eul şi comunitatea căreia îi aparţine: "iată-ne" - se spune despre ei. Dar în acelasi timp şi cei contra-zişi străbat o trecere asemănătoare înspre înfăţişarea de sine. Cei "ce se zic" devin prezenţi ei înşişi, prin faptul că discursul li se va adresa direct: "spuneţi-ne" sau "cum ziceţi", punînd astfel cele două poziţii faţă în faţă, într-un agon deschis. Sînt şi alte cuvinte ancorînd această dezbatere într-un prezent imediat: "acuma" joacă tocmai acest rol.

Li s-a reproşat publiciştilor transilvăneni, prin gura lui Maiorescu, abuzul de neologisme, mai ales nemţeşti, cuvinte dar şi calc de expresii, întorsături de frază. Printre devierile nonconforme cu spiritul limbii, se impută şi repetarea supărătoare a demonstrativelor, "acesta, aceia", mai degrabă un franţuzism. Am putea fi frapaţi şi aici la Bariţ de prezenţa repetată a unor asemenea cuvinte: "aceşti români", "acele vremi", "această ţară" - revin fără să fie vorba aici de un abuz. Dimpotrivă, ele sînt puternic încărcate expresiv, la acelaşi mod al prezenţei, al înfăţişării, al pregnanţei în discurs.

Multe s-ar mai putea spune despre nuanţele tonului la Bariţ, de la ironie la acuză directă, dînd textului caracterul polemic.

Sînt multe articole scrise de Bariţ meritînd a zăbovi asupra lor printr-o analiză mult mai amănunţită - pagini

antologice ale publicisticii româneşti. Toate sînt pilduitoare pentru stilul Bariţ, care înseamnă în primul rînd a sta faţă în faţă cu cei cărora te adresezi, într-un discurs nemijlocit, viu, pregnant, într-o maieuticã menită "a sparge drum adevărului" după cum o spune, într-o memorabilă formulare, el însuşi. El are în faţa sa cînd scrie, îşi tipăreşte şi difuzează gazetele, un public foarte concret. Intuieşte ce cititori are, pe care i-ar mai dori, şi ştie cum să le vorbească. Dintre ei, mulţi sînt "prenumeranţi", adică abonaţii, fidelii săi. Ar fi treaba sociologilor să ducă pînă la capăt concluziile pe marginea datelor semănate pretutindeni în scrisul său, despre cine sînt aceşti oameni, în Transilvania veacului XIX dar şi dincolo de Carpaţi. Trimite şi multe alte cărţi pe care le tipăreşte: "Banii de abonaţie să-i trimiţi aşa, ca să-ţi scoţi curat zeciuiala, că nu în deşert ostenim, sau cel puţin n-ar trebui să ostenim în deşert. Sminţile la orişice cad asupra noastră, aşa şi cu ***Macrobiotica****. Curierul îl voi întregi cu un alt transport.* ***Gazeta*** *- iată-le !" - îi scrie el doctorului Atanasie Şandor din Arad, pasionat filolog, care-l ajuta cu abonamentele. Îi trimite şi "cîteva exemplare crude din foile noastre, pentru ca să binevoieşti a le împărţi la de acei români carii poate că pînă acum n-au văzut foi româneşti".*

Desigur, "greu merge cu comunicaţia noastră literară" exclamă Bariţ, dar "Nu e nimic, eu nu desper. ***Omne initium durum****". Îl preocupă mult să-şi lărgească cercul de cititori, mai ales printre cei tineri. I se scrie din Cluj, în 1847: "Mult onorate domnule redactor! În anii trecuţi trimiţîndu-ne nouă,tinerilor studenţi din Liceul Cluşului,* ***Gazetele Transilvaniei****, împreună cu* ***Foaia pentru minte, inimă şi literatură****, gratis, una înaltă generozitate ai arătat, a cărei răsplătire trece puţinele noastre puteri." Şi grupul de studenţi clujeni, în frunte cu cunoscutul luptător de mai tîrziu Iosif Hodoş, alături de Dimitrie Măcelariu ori Nicolae şi Alisandru Suluţiu, Benedect Gruber, pe lîngă alţi douăzeci, numeşte "binefacerile" iscate de acest gest repetat de Bariţ şi cu alte generaţii de tineri în Transilvania şi altunde: "deprinderea în limbă, procopsirea în literatură,*

polirea în ştiinţe, cunoaşterea sterilor a ţerilor streine, şi mai vîrtos a noastrei, cetirea - în timpurile de acum - dezbaterile lucrurilor dietale în dulcea noastră limbă...". Mulţumirea lor fierbinte răsplăteşte acest "ce extraordinar" şi-l onorează pe Bariţ ca "pe un bun părinte" şi mare patriot. Aceste "specimene" de gazetă, cum le-am numi noi astăzi, au avut o influenţă decisivă, în toate direcţiile numite în scrisoare, de la informare şi comentariu din perspectivă românească la impunerea limbii române în demnitatea ce i se cuvenea, prin cultivarea ei publică, înfruntînd toate subiectele şi dînd celor ce o citeau astfel sentimentul apartenenţei la o românime în ascensiune spirituală evidentă. E un proces început cu decenii în urmă, semnalat de istoricul Bariţ în ***Părţi alesed din Istoria Transilvaniei****. Aminteşte încercarea unei societăţi literare din Sibiu de a înfiinţa, în 1789 o "foaie periodică", aprobată de guvern, dar ce nu apăruse din lipsă de fonduri. El nota: "cultivarea limbei române s-a început în aceste ţări dintru odată cu a limbii maghiare şi a înaintat în anii războaielor, încă şi după pace sub reacţiune.", deşi mai "amorţită" apoi, prin măsuri politice împotriva intelectualilor, celor "ce-şi purtau capul ceva mai sus". La Blaj, şcolarii români din oraş şi din comune, care vorbeau doar româneşte, ajungeau, sub teama pedepsei, să nu folosească decît latina la seminar. Germana fusese şi ea impusă de Iosif al II-lea, spre deosebire de maghiară, fără statut oficial. Dar în seminar, ea se vorbea mult, perfecţionarea ei se făcea prin alte şcoli străine, la Cluj şi Sibiu. Bariţ recunoştea că asta folosea tinerilor români în "viaţa practică" pe la mijlocul veacului al XIX-lea. Dar limba română "o păţea aici în miniatură ceea ce păţia limba maghiară la magnaţii Ungariei şi în cele mai multe cetăţi ale ei, unde predomina limba germană. Morbul acela începuse a se întinde şi în clerul din afară. Ne plăcea foarte la cei mai mulţi ca să ştim cîte patru limbi cu latina; la o parte de tineri însă a început să le fie ruşine, că tocmai limba maternă să o vorbească mai rău decît pe celelalte." Situat în chiar miezul acestei coexistenţe a limbilor - Bariţ o*

subliniază prin acel "noi" din text, arătînd că se afla el însuşi cuprins în acest proces - are toate temeiurile ca s-o cerceteze. Deşi situată în ierarhie politică mai jos de maghiară, ea însăşi în inferioritate faţă de germană, româna trăieşte un fenomen similar, în acest moment de cumpănă pentru conştiinţa naţională. Ea aspiră şi dobîndeşte treptat demnitate spirituală şi culturală prin diferitele manifestări enumerate de Bariţ: activitatea cărturarilor publicînd cărţi româneşti - Radu Tempea şi atîţia alţii - spectacole de teatru în româneşte, chiar la şcoalele din Blaj. Pe linia celor comentate de Bariţ, se poate evalua limpede rolul gazetelor sale în statuarea românei ca limbă publică.

Sînt foarte complexe simţămintele celor ce-i citeau foile,ne e greu să le apreciem astăzi cu toate implicaţiile lor în acea vreme: "Mulţămesc şi pentru trămiterea ***Gazetei.*** *Am cetit articulii cu plăcere şi pot să zic că m-am luminat, căci unele corespondenţe, de jumătate cetite în* ***Albina*** *mă aduseseră în confuziune, de nu ştiam unde să apuc firul". Doctorul Vasici îi scrie lui Bariţ în 1875 din Timişoara. Îi e recunoscător pentru istoria regimentului de grăniceri transilvani, semnată de Bariţ, trimisă lui de autor. Cît despre* ***Gazete****, iată, le compară cu foile din Ţările Româneşti, cărora le impută lipsa de logică şi chiar "ne-morala" căci* ***Albina****, spune el, "atacă şi spurcă orice om de omenie" - aici mitropolitul ortodox al Transilvaniei neconfirmat de Viena.*

"Luminarea" de care vorbeste el, şi îi mulţumeşte lui Bariţ, nu ţine doar de informare loială şi comentariu pe cît mai obiectiv al evenimentelor. Ea nu poate fi apreciată nici doar din perspectiva "luminismului", în ecou cu fenomenul spiritual european al veacului XVIII. Pentru românii aflaţi în acea vreme în imperiul austriac, luminarea aceasta are drept componentă esenţială cultivarea limbii române. Nu neapărat explicit, în articolele despre şcoli sau alte instituţii culturale, dar şi cînd e vorba, ca şi aici, de o chestiune bisericească, cu prelungiri naţionale, politice şi culturale, desigur. Cel ce-i scrie aici lui Bariţ recunoaşte neîndoios perspectiva lui cumpănită asupra situaţiei

românilor, se simte alături de el căci cunoaşte extremismele celor ce, spune el, "ne denunţă de trădători, de mameluci, de nenaţionalişti etc., etc. Şi pentru ce ? Pentru că ei sunt din gură toate, dar din fapte vai şi amar, că ar trage şi pielea de pe bietul popor, tot sub titlu de naţionalitate şi de iubire. /.../ ca să-şi ajungă scopul material şi îngîmfat".

Se vede limpede cum Bariţ are în faţa sa cînd scrie, îşi tipăreşte şi difuzează foile, un public foarte concret; ştie ce cititori are - trebuie doar să-i treacă în revistă pe prenumeranţi, adică abonaţi - şi intuieşte exact cum trebuie semănată gazeta, mai departe, tot mai departe, printre români. Intuieşte cum receptează ei scrisul său, ştie cum i-ar dori, cum să li se adreseze ca să-i cîştige şi ducă cu sine înspre cultură şi trezire naţională tot mai puternică.

Modalitatea interpelării receptorului e diversă la Bariţ, foarte caracteristică de altfel pentru stilul său, garantîndu-i forţa dialogică. Cercetarea ei sistematică ar putea fi întreprinsă cu strategiile deja încercate privind pe oratorii antichităţii, revelînd pluralitatea partenerului explicit sau implicit.

Acest public larg, pentru acea vreme cînd ştiutorii de carte erau atit de puţini în Transilvania, în raport cu cei peste un milion de români de aici, trebuia atras cu felurite mijloace. Nu sînt oameni ai lecturii, doar învăţătorii şi preoţii, unii doctori, mai puţin însă negustorii, acea burghezime de care el are nevoie ca să-şi împlinească ţelurile. Indeletnicirile lor le aflăm din scrisorile lui şi ale corespondenţilor săi.

Cititorii "vrednici" Ii numeşte el pe toţi aceştia - la citit şi la altele - îndemnîndu-i parcă a deschide ziarele şi revistele. "Simţitori", le spune el în altă parte, sensibilizîndu-i la chestiunile ce-l preocupă. I-ar dori activi, dincolo de "simţire", ca lăsînd din mînă foaia să se pornească a făptui pentru împlinirea celor citite: "Au nu citiraţi ?" se înverşunează el altunde pe ei, relatînd ce scriu adversarii, ca
să le stîrnească indignarea. Dincolo de scrisorile şi

articolele din ***Moftul român*** *se schiţează la Caragiale o mare comedie a vremii sale, acel "vast bîlci", cum îl numeşte el; cu accente tragice pe alocuri, dar ghicite mai ales în subteran, nu explicite, cu rare excepţii. La Bariţ, se întrevede dincolo de paginile de ziar, scrisoare ori studiu, o mare dramă istorică, cea a naţiei sale în vremuri potrivnice. Nu pitorească, prin "culoarea locală" ce-o revărsau scriitorii contemporani ai acelor vremi pe scenele romantice - petele de culoare lipsesc cu desăvîrşire la Bariţ. Paginile lui trăiesc mai ales prin mişcare şi ritm. Autorul îşi îndeamnă oamenii prin scrisul său să intre în joc, să ia parte cu buna ştiinţă pe care le-o pune la îndemînă, la desfăşurarea ei.*

Ştie prea bine că vorbeşte ***Pentru cei cărora le place a cugeta şi a judeca*** *- după cum o afirmă el de la bun început într-un titlu, dar* ***pentru alţii tot articolul e fără folos*** *adaugă el sfichiuindu-şi adversarii, despre care înţelegem astfel că nu sînt în stare sa cugete şi să judece lucrurile. Doreşte reacţia partenerului cu orice preţ. "Domnilor, deschideţi odată ochii ca să vedeţi limpede". Strigă astfel mai ales la punctul ce-l doare cel mai tare cînd e contrazis, stîrnindu-i aprigă ripostă: în apărarea culturii pentru tot românul, a necesităţii ei neapărate în propăşirea neamului.*

Pe aceia ce-i stau împotrivă în asemenea chestiuni de temelie pentru care el se luptă cu atîa ardoare, îi ia cu un "domnilor!" pe felurite tonuri, de la ironie la indignare. Dar în cele din urma glasul i se înalţă, să trezească parcă toată ţara, şi atunci strigă aşa, pe cît poate: "Oameni buni!" la toată suflarea românească.

"Şi ştiţi dumneavoastră, oameni buni, pentru ce au cutezat arhiereii nemţi şi slavi a vorbi lumii în acel limbaj?" întreabă el în ***Confesiunile religioase în politica şi în viata natională,*** *voind a explica celor mulţi, cititorii săi, mai pe şleau cele spuse la sinodul de la Viena din mai 1849. Aici* ***naţionalitatea*** *fusese declarată rest al păgînismului, diversitatea limbilor fiind pusă, cu argumente descinse de la Babel, pe seama "păcatului originar şi rebeliunii oamenilor contra lui Dumnezeu".*

Bariţ le tălmăceşte toate pe înţelesul tuturor, explicînd de pildă cu slăbiciunea unui "domnitor tinerel" a prilejuit anatema "mai marilor bisericii ronmano-catolice asupra libertăţilor politice, în ajutorul aristocraţilor ce le promiseră din partea lor tot felul de bunătăţi /.../ pentru ca împăratul să devină numai o păpuşă în mîinile lor."

Astfel rosteşte publicistul ca să se facă înţeles, nu doar tălmăcind ci orientînd în acelaşi timp receptarea. El simte că trebuie să vorbească "la tot publicul" - aici cuvîntul trebuie luat cu sensul său puternic de obşte, asa cum apare el şi în epitetul "public" ce revine foarte des la el, mereu în "opinie publică", pe care o şi defineşte. Vorbeşte de "publicitate" în sens etimologic, privind adică pe toată lumea. Reflectează şi la "demos" - "propriul popor, imensa majoritate de milioane", care "nu a fost considerată ca factor politic, de către aristocraţia sau oligarhia grupată împrejurul tronului."

Precum în ***Catilinarele*** *lui Cicero, se vorbeşte în acelaşi timp, sau bine zis într-o savantă alternare, cu oamenii "vrednici", auditoriul real sau virtual - aici cititorii gazetelor - a cărui atenţie trebuie captată, dar şi cu feluriţii adversari. Uneori îi individualizează printr-un "dumneata" acuzator, deopotrivă familiar, fiind voit lipsit de respectul pluralului dar şi distanţînd cu dispreţ pe celălalt, numit chiar pe alocuri: autor de articol calomniator, răspîndind ştiri false, ori reprezentant al puterii. Dialogul cu interlocutorul devine dramă cu mai multe personaje unde autorul îşi schimbă mereu partenerul imediat.*

Nu e niciodată un "voi" abstract ci o mulţime de oameni vii cu care vorbeşte Bariţ: vrea să-i cîştige de partea lui, înverşunîndu-se cînd nu-l ascultă, dar şi împotriva altora ce-l contrazic, ori, mult mai grav, făptuiesc împotriva neamului său pe care-l reprezintă în scris.

Căci există necesar, şi de altfel foarte evident, un "eu" şi un "noi" al lui Bariţ, în discursul său. E un cuvînt puternic personalizat, nu la modul subiectiv romantic, singularizîndu-se în excepţie, ci tocmai publicistic şi

politic în acelaşi timp. Un "eu" ce se recunoaşte fiindcă răspunde pentru vorbele şi fapele sale, dă seama vorbind şi scriind în faţa celorlalţi. Nu exacerbarea de sine ci recunoaşterea şi asumarea rolului într-un joc comunitar deopotrivă politic, naţional şi istoric.

Cine vorbeşte în aceste pagini? O întrebare fără rost, pentru mulţi, dînd răspuns deîndată: autorul. Neliniştitoare însă pentru cercetătorii voindu-se astăzi postmoderni, întrebîndu-se prea adesea despre identitatea scriitorului sau scriptorului, despre "măştile" şi "rolurile" sale, statuînd în fine o "enigmă" a subiectului.

Nu e falsă problema să te întrebi despre Bariţ - Bariţiu. Care se numea de fapt Pop, după tată, preot în Juc. Îşi semnează articolele, ba chiar cărţile şi scrisorile într-un fel sau altul. Trecerea de la chirilice la litere latine a semănat confuzie în interpretare, transcrierea numelui în maghiară a furnizat argumente celor optînd pentru ***Gheorghe Bariţ****. Dar pe prima pagină la* ***Părţi alese din Istoria Transilvaniei. Pre două sute de ani din urmă****, tipărită la Sibiu în 1889, "In editura autorului", tipografia W. Krafft, stă scris: de George* ***Bariţiu****. Multe cărţi din biblioteca sa tot astfel şi le-a semnat.*

Dacă scriitorul şi-a "latinizat" numele, precum Cipariu - pe care-l numim astăzi astfel - avem oare voie să intervenim în cazul lui Bariţ? Ori poate să admitem cele două variante, adaptate la situaţie, căci în gazetele sale el semnează foarte felurit, de la simplă iniţială - B. sau G.B. - la Bariţ, cu sau fără prenume. Nu avem temeiurile statistice ca să ne întrebăm de ce o face de fiecare dată - e întîmplare, sau vreo pricină anume, poate importanţa şi locul articolului. Cînd tot ce a scris şi a semnat Bariţ în publicistică va vedea lumina tiparului în volume anume îngrijite, se va da, probabil, răspunsul cuvenit. Acum rămîne însă de constatat modularea numelui, şi poate mai ales cum se defineşte el pe sine alături de semnătură ori înlocuind-o. Scrie: "profesor", alteori "redactorul". Uneori recurge la pseudonim.

Dincolo de discuţia privind numele, ce nu poate să-şi

găsească prea curînd un punct final, se iscă însă întrebări legate de "rolul auctorial" - cum îi spune critica modernă - al celui ce zice "eu" în text, şi se numea simptomatic pe sine "profesor" sau "redactor". Cu atît mai mult cu cît, nu doar în publicistică ori scrisori, dar şi în tratat istoric, ştiinţific, Bariţ nu ezită să scoată la iveală adesea partenerii dialogului implicit, adresîndu-se pe faţă "lectorului" ca cel ce pronunţă discursul.

Tradiţional, "eu", cedează locul lui "noi", un plural al modestiei autorului, prezent de pildă în precuvîntările sale. Dar acest plural al persoanei întîia are preponderent altă funcţie: cea de a numi comunitatea românească, de fiinţă şi duh naţional. Astfel apare cu limpezime în adresarea către cititor în primul număr din 1838 al ***Gazetei de Transilvania:*** *"Cu toţii ştiu şi pricep cum că naşterea unei naţii pe o cale mai uşoară şi mai scurtă nu este altfel cu putinţă decît prin însăşi lucrarea şi îmbogăţirea limbii şi literaturii sale. La acestea să se dea zbor neîmpiedicat şi* ***noi*** *sîntem scăpaţi de întunecime." (sublinierea noastră). Ideea luminării se vrea expusă în aceşti termeni ai pluralului. "Noi" înseamnă aici "românimea" după cum o numeşte el deîndată, ca şi în multe alte articole ce vor urma în foile sale. "Cu toţii" spusese el mai înainte, cînd expunea rostul cultural al întreprinderii sale gazetăreşti, de cultivare a limbii şi literaturii, la care se adaugă - nemărturisit, desigur, din cauza cenzurii - şi unul de îmbărbătare a conştinţei naţionale şi publice. Fără însă ca cel dintîi să rămînă simplu pretext. Bariţ credea cu toată tăria că propăşirea naţiei sale se poate face prin cultură şi civilizare, pretinzînd "lucrarea" tuturor în acest scop. O face, pe măsura vremurilor, cu argumentele ce-i stau la îndemînă, aşa cum Eliade va face, mai tîrziu, de pe poziţiile mult mai cuprinzătoare ale mitologului, istoric al religiilor, pledoaria pentru* ***homo culturalis.***

Cînd Bariţ spunea că "lucrează" cultural, dă cuvîntului întreaga sa pondere de praxis social, îl încarcă activ şi creator, îi dă sensul forte, şi nu aura figurată de astăzi.

În acest "noi" al mulţimii româneşti din Transilvania - lărgit spre întreaga naţie de dincolo de munţi - se detaşează un "noi" al celor ce scot foile ardelene, ca o conştiinţă superioară şi activă de neam, al cărei purtător de cuvînt se vrea autorul însuşi. Astfel se cere înţeles acest ***noi*** *apărînd adesea în text, nu opus unui* ***voi*** *al celorlalţi, diferiţi. Alunecarea se face cu uşurinţă, e chiar necesară, între aceste două înfăţişări ale unei entităţi unice, manifeste aici prin persoanele pronominale.*

"Românilor! Rămaşi sîntem, săraci sîntem ***noi****, însă totuşi din mulţimea naţiilor pămîntului îmi place să* ***vă*** *aduc pe* ***voi*** *de pildă". (sublinierea ne aparţine). Iată cum apare mai întîi acest "noi" al poporului de unde se detaşează apoi cel ce rosteşte ca un "eu" vorbind către un "voi" al românilor, cu care se simte asemeni, dar are nevoie de această deosebire spre a propovădui. Intrarea în rol nu înseamnă de fapt împărţire, căci mereu pe parcurs e marcată apartenenţa la un "noi" comun: "Liniştea conştiinţei* ***mele*** *să fie în toată viaţa* ***mea*** *departe de la* ***mine*** *dacă* ***eu*** *prin acest al* ***meu*** *discurs am voit ceva mai mult decît singur fericirea patriei* ***mele***" *(sublinierea noastră). A marca reiterat în text acest* ***eu*** *nu face decît să pregătească, în crescendo, afirmarea apartenenţei la comunitate, ideea slujirii ei după putinţă şi pricepere. "Mola salsa litant, qui thura non habent" se spune ca motto la* ***Părţi alese din Istoria Transilvaniei****, afirmînd că fiecare dă patriei numai din ce are.*

Scrisul gazetăresc al lui Bariţ se axează pe familia de cuvinte în jurul lui ***român****;* ***român*** *şi* ***române*** *- românce, am zice noi astăzi. Se repetă mereu* ***românime****, cu două sensuri mai însemnate: populaţia românească de mai multe milioane de la gurile Dunării, dincolo şi dincoace de munţi - a cărei unitate şi "genetică" o subliniază adesea, mai ales pe temeiul limbii - dar şi naţionalitatea românească, ca entitate distinctă, nutrită de conştiinţa de neam. Iese în valoare prefixul marcînd colectivitatea, faţă de simplul plural - românii. De aici diatriba împotriva celor ce încearcă a-i* ***neromâni*** *pe români, a-i desnaţionaliza şi, ca să*

nu fie nedrept cu ***maghiarimea*** *- ca entitate de sine stătătoare şi cu drepturi egale, dar mai favorizată de istorie - îi numeşte răspicat pe cei care-i nedreptăţesc poporul, adică "o mare parte din nemeşime" dar nu mai mult, ameninţată de istorie în privilegiile ei. Se luptă uneori cu "ungurii", înţelegînd prin ei puterea ce stătea în mîinile unora, dar nu cu "maghiarimea" însăşi, despre care găseşte cuvinte de laudă pe alocuri.*

*Unirea tuturor românilor e subliniată mereu ca o necesitate a Istoriei, dar asumată prin "voinţa tare de a fi şi rămîne un singur popor" - laitmotiv al articolelor sale, izbucnind uneori în îndemnuri ca acesta: "Iubiţi-vă şi apăraţi-vă unul pe altul, cunoaşteţi că sînteţi fraţi, şi aceasta e naţionalitatea" (****Naţionalitatea****) spune Bariţ, după ce mai înainte dăduse însă definiri limpezi ale noţiunii, ţinînd de alt ordin al gîndirii şi discursului. Aici, ecoul în parafrază al Scripturilor, poruncind iubirea de seamăn e întărit şi de alunecarea semantică între* ***a iubi*** *si* ***a cunoaşte****, ce apar ca sinonime în tălmăcirea Evangheliei, de la cele mai vechi variante la Galaction. De altfel sînt multe asemenea ecouri la Bariţ - să nu uităm că e fiu de preot, şi-a făcut studiile la seminar teologic, şi mai ales e un credincios. O cercetare serioasă a stilului său nu poate neglija această trăsătură definitorie, care nu e simplă conotare sau joc al imaginii ci axă de sens a viziunii. De altfel şi aici imperativul sună a poruncă biblică, deşi înţelesul e istoric şi politic. Simbioza acestor direcţii de înţeles dă greutate treburilor mirene şi pămînteşti, întărindu-le cu autoritatea unei ordini superioare.*

Bariţ îşi înalţă glasul ca să propovăduiască - cu ardoare mesianică uneori, cu lucidă, modernă distanţare pe alocuri. Oricum, dă învăţătură, adesea face şcoală şi îşi "creşte" cititorii întru cultură. Atrage atenţia, ţine trează conştiinţa celorlalţi în istoria unde sînt deopotrivă implicaţi, dascălul civic şi cultural şi discipolii săi. Tocmai de aceea, ridică glasul cu indignare, alteori patetic. Ştie însă primejdia ce stă în a te înălţa - îndepărtarea de cei mulţi. De aceea are grijă mereu să revină la alt ton,

familiar, să se apropie din nou de interlocutorii săi prin grai viu, colocvial.

*Măreţia manifestă în glasul său, în fierberea elanului, preferă să o cenzureze el însuşi pe alocuri, coborînd mai pe înţeles, la măsura comună, ca să fie receptat mai lesne. Ştie, pe de altă parte, că "e greu a scrie..." mai ales în gazete, şi o aminteşte cititorilor săi.Nu ca o scuză, ci fiindcă sinceritatea e cea mai bună cale dea-i cîştiga. Cînd simte că pateticul riscă să cadă în exces, întoarce tonul. Înălţat pe culmile retoricii, afirmînd drepturile românilor, după ce rostise într-o memorabilă formulare: "Nu e putere care să ne mai poată preface ori desfiinţa", nu uită să strecoare o notă de umor, ca un duş rece, după fierberea patriotică: "Adaugă la toate acestea că eu nu cred să-şi iubească totuşi elveţianul patria sa cea muntoasă mai fierbinte decît iubeşte românul patria sa în Dacia muntoasă ori plană, tot atîta..." (**Reflexii la descrierea românilor prin D.A.Gerando**). Articolul e de fapt recenzie la o carte ce-i stîrnise interesul, mai bine zis un comentariu pe marginea ei, prilejuindu-i dezvoltări şi chiar ex-cursuri. Paranteza familiară privindu-i pe elveţieni are şi ea însemnătatea ei. În text, ea autocenzurează entuziasmul prea avîntat pricinuit de un subiect aşa de generos precum soarta românilor, tocmai ca să se situeze la nivelul, în acord şi cu simţămîntele cititorului ce nu s-a lăsat poate avîntat, atît de tare, de măreţia ideii patriotice. Dar ea spune ceva şi despre geneza acestui discurs, secund faţă de cartea în discuţie. Poţi deduce de aici şi cum îşi scria Bariţ articolele, cu jocul lor măiestrit între elanul condeiului - rod al talentului de a scrie de necontestat la el - şi forţa lucidă ce-l stăpîneşte.*

Îi admirăm lui Bariţ spontaneitatea, harul condeiului, care-şi au partea lor în atragerea publicului cititor, prins astfel în lectură. Dar el ştie să şi-l cumpănească lucid, cu tot entuziasmul ce-l animă cînd scrie despre subiectele ce-i stau la inimă. Nu găseşte de cuviinţă să taie partea înfierbîntată, chiar dacă i se pare poate, la recitire, prea patetică. Preferă să adauge o frază revelînd că în el

sălăşluiesc doi sau poate mai mulţi scriitori - şi dacă ne luăm după diversitatea operei, aşa este. Cel puţin doi, sau mai bine zis două direcţii mari ale scrisului, una descinsă din Propaganda fide, din şcoala blăjeană, cu bună tradiţie de rostire clasică şi solidă cunoaştere a Bibliei. Dar care-i slujeşte lui altor ţeluri, politice, naţionale şi culturale. Şi cealaltă ţinînd mai degrabă de firea lui vioaie şi neastîmpărată, ce-şi dă frîu liber în unele scrisori, cu voie bună şi vervă neîntrecută, în stil dinamic, alert.

Fiecare Bariţ îl nutreşte pe celălalt, firesc, ei potenţîndu-se reciproc. Aşa se face că ni se înfăţişează uneori familiarul Bariţ în toiul avîntului înalt, al subiectelor nobile, iar cele mărunte sînt tratate adesea cu o ştiinţă retorică de netăgăduit. Ipostazele apar, necesar, revelînd complexitatea sa de om şi scriitor. Pasiunea şi luciditatea îşi urmează, se împletesc, îmbogăţindu-i discursul. Vorbeşte înflăcărat despre ***Pamîntul moldo-românesc - pentru viitorul şi poziţia lui****, îşi înalţă fără greş uriaşa perioadă - de concesive cu "deşi" - întinsă pe aproape o pagină, avîntat şi măsurat în acelaşi timp. Şir de imagini, de la reminiscenţe shakespeariene - "Macbeţi îngrozitori" - la cele nemijlocite ale experienţei istorice româneşti, evocînd cruzimea ienicerilor, îşi urmează cu măiestrie, bine scandate spre concluzia mult aşteptată a viitorului dorit. Dar după ce şi-a înfierbîntat astfel cititorul, l-a captat cu meşteşug, cu o pasiune estetic înfăţişată, în tipare cunoscute, dar nu mai puţin sinceră din această pricină, iată-l pe Bariţ că ajunge la "temeiurile" studiului său pe care "le reducem la următoarele puncturi". Sînt prezenţi aici avîntatul conotat romantic dar şi sistematicul, gînditorul Bariţ, pornit a-şi ordona perfect argumentele, spre eficienţa demonstraţiei. Căci nu-l interesează doar să-i cucerească pe unii, simpatetic, trebuie să şi convingă, replicînd în acelaşi timp, imbatabil, altora, cei rău voitori, care oricum nu s-ar lăsa captaţi.*

GREU A NU SCRIE SATIRA...

"Este nespus de greu a nu scrie tot numai satiră în această patrie nefericită !" izbucneşte Bariţ prin anii '80 ai veacului trecut după ce reflectase cu durere şi indignare la acuzele aduse "moralităţii poporului ţăran din Transilvania".

Erudiţii o să recunoască aici parafraza unui vers antic. Se află pretutindeni asemenea ecouri la Bariţ, încercat latinist şi iubitor al pildelor din vechime, de pus în faţa timpului său. Nu că ar crede şi el precum alţii că Istoria de azi ar fi doar palidă oglindă, decădere faţă de vremurile minunate de odinioară. Nu pregetă să se războiască fără milă cu apărătorii acestei perspective: "Ce vă tot amăgiţi a crede că lumea era mai bună odată. Era în părţile ei, nu şi preste tot... Care timp îl lăudaţi dumneavoastră?... Acela în care o săteană cu păstoraşul său, la umbra unui pom, îşi plătea păcatul cu capul, cînd de altă parte bastarzii fii de regi, de granzi şi de alţi domni mari ocupau cele mai înalte posturi de stat?

Să dezvelim relele prezentului, să tăiem cangrena pînă în carne, să nu acoperim nimic din blestemăţiile veacului nostru, însă tocmai aşa să recunoaştem că, în adevăr, mai multe rele zăcătoare asupră-ne sînt istorice; ele îşi au izvorul lor departe, îndărăt, îl au în păcatul strămoşesc iar nu unde-l căutaţi voi iar multe altele vin la noi din străinătate sub mască de cultură şi de frupturi ale ştiinţelor. Dumneavoastră credeţi că din Europa apuseană vine tot numai lumină, cum cred răsăritenii în lumina Ierusalimului, la a cărei luciri se bat calugări ca orbii. Vă înşelaţi: filozofii dumneavoastră încă nu sînt filozofi."

Iată una dintre cele mai caracteristice pagini pentru stilul polemic al lui Bariţ, întrunind concentrat în ea mai multe subiecte ce-i exersează pana satirică: iuluziile într-o vîrstă de aur trecută, al cărei panegiric îl află în "foile nemţeşti din Braşov şi Sibiu", pornite să descopere cu adînc

pesimism starea tristă şi demoralizantă a saşilor din Transilvania. Bariţ are o "socoteală" cu autorii ce deduc relel neamului lor dintr-o aşa-zisă influenţă nefastă a "barbariei" românilor din preajmă. El deplînge "bolile spirituale" contaminînd deopotrivă pe unii şi pe alţii, dar disperarea nu-i pare deloc a fi o atitudine demnă de urmat. Îşi ascute pana "tăind în carne vie", cum zice chiar el, ca să vitupereze deopotrivă pe cei idealizînd vremurile de odinioară ori tot ce se află dincolo de hotarele ţării - paseiştii şi cosmopoliţii, am zice noi astăzi. Poate părea pe alocuri exagerată diatriba sa împotriva admiratorilor împătimiţi ai Vestului, dar boala aceasta foarte românească are, să recunoştem, o longevitate remarcabilă.

Crezul activ al lui Bariţ îi îndreaptă privirea spre viitor, apologia lui o face atît de des pe cît înfierează relele prezentului ori ale "evului de mijloc", sechele planînd şi azi. El crede cu tărie în zile mai bune pentru poporul său, dar pune condiţii cu mare luciditate: "Iar dacă el, reaşeazat pe treapta egalităţii politice şi sociale, va scutura toată lenea, dacă el nu-şi va pregeta a rivaliza ziua, noaptea pe calea culturii şi a deasfăşurării puterilor sale, atunci pe român îl aşteaptă un viitor atît de strălucit pe cît poate fi viitorul unui popor aşa de numeros, dăruit de natură cu atîtea însuşiri frumoase, pînă acum părăsite şi înţelenite în cea mai mare a lor parte."

De apreciat şi aici punctul de vedere realist al lui Bariţ. Nu doar apologie a viitorului, pe măsura virtuţilor lui. Mai ales evaluarea lucidă a ce-i va fi dat dacă va şti să se smulgă din "apatia" sa, cum o numeşte altunde - aici îi spune "lene" - plecînd urechea la sfatul unor oameni înţelepţi printre care autorul însuşi. Chiar pe parcursul acestui articol intitulat ***Ce voiesc românii transilvani?*** *scris în 1848, în vremi tulburate pentru întreaga Europă, ştie să pună în cumpănă cu limpezime trecutul şi prezentul, situaţia altor naţii şi a sa, încercînd să desluşească influenţa pozitivă pe care "cele 12 punturi, primite şi proclamate în Ungaria", ca "esenţă a dreptului filozofic şi politic" o pot avea şi asupra românilor, ele fiind adevărate*

"axiome" menite să sfarme "privilegiile barbare, tirane şi asupritoare". Le examinează deci amănunţit, le argumentează pe unele ca fireşti, iscate din drepturi ale naturii, expresie a libertăţii, pledează pentru aplicarea lor pe pămînt transilvan, oricare ar fi poziţia politică adoptată în cele din urmă.

Rămîne, neîndoios, ca o caracteristică în stilul lui Bariţ această echilibrare a pamfletului, a diatribei, cu o privire constructivă, pornită mereu să găsească soluţii pentru îndreptarea răului denunţat. El "taie în carne vie", după cum o spune singur, nu doar pătimaş ci cu bună judecată şi cumpănire a lucrurilor. Odată spartă "cangrena" propune nu doar paleative ci leacuri necesare pentru vindecarea răului. Vrea idei "practice" - iată un epitet ce revine sub pana lui - realizabile economioc şi politic, cu ample contextualizări culturale şi etice pentru soarta poporului său.

Criteriile ştiinţei prospective vor fi aplicate, poate, într-o zi, ideilor sale, dovedind cît erau ele de adaptate la acele vremi şi cît se putea înfăptui din ele. Intuitiv, desluşim deocamdată unde a avut dreptate. Un singur exemplu: Căile Ferate Române, despre care vorbea în mai multe rînduri, plănuind cum să lege ele Transilvania de restul pămîntului românesc, au fost realizate mai tîrziu pe direcţiile propuse de el - şi aşa călătorim noi astăzi, fără să ne punem defel întrebarea cine a născocit toate acestea.

Cît despre poziţia pe care se situează, am auzit destul în deceniile trecute cum că nu s-a lăsat prins îndeajuns de socialism, că a apărat proprietatea peste măsură, că a descoperit în revolta ţăranilor dornici de pămînt legătură pătimaşă cu glia, voinţă de a avea, şi nu "comunism", pe care îl numeşte ca atare, fără să-l accepte, tocmai fiindcă ştia ce înseamnă. Spirit deschis, era bine orientat în utopiile şi practicile politice şi sociale ale Europei timpului său. Se uită toate acestea, firesc, cu timpul; l-au acuzat unii şi alţii că nu e destul de "progresist" privilegiind în opera sa paginile ce vorbeau de iobagi, asuprire şi aşa mai departe. Cineva o să trebuiască a-l reciti, avînd curajul să-i reinterpreteze "ideologia", fără să se teamă de acest cuvînt,

rău famat astăzi de deceniile trecute, dar care prin conceptul ce-l acoperă e foarte trebuitor pentru dreaptă apreciere a unui om atît de implicat în treburi politice precum Bariţ. Cît a fost de aproape de memorandişti şi ce l-a diferenţiat de ei sîntem pe cale a afla prin unele cercetări. Mai sînt încă mii de pagini, nereluate din foile sale, aşteptînd să fie recitite şi publicate. Din ceea ce avem deocamdată în volume de scrieri şi corespondenţă, din Istoria sa, desluşim împletirea de luminism şi utopie, de filozofie nemţească şi spirit biblic, din perspectiva unui om cunoscînd foarte bine Transilvania acelor vremi, şi cu un duh aplecat către treburile lumeşti. Era un om informat, documentat, am spune noi astăzi, fiindcă străbate în corespondenţă nu doar deschiderea unui spirit către toate ştirile ce-i vin de pretutindeni, curiozitatea în a citi ce scriu alţii şi cum tratează ei situaţia neamului său. Mai mult decît atît, intenţie, orientare bine condusă în a distinge direcţiile principale în mulţimea faptelor şi datelor ce-l împresoară.

Dar aici ne interesează o altă perspectivă: să-i recunoaştem lui Bariţ locul cuvenit şi neta originalitate în tradiţia cuvîntului satiric românesc, de la paginile aprige ale Şcolii Ardelene, prin Petru Maior la Dimitrie Cantremir şi fabula sa politic-ieroglifică înspre articolele lui Eminescu ori Caragiale, clasicizînd specia, care va străbate şi veacul nostru prin Arghezi pînă azi. Pe Eminescu, e adevărat, nu-l prea citim din această perspectivă - o facem uneori, pentru ***Scrisorile*** *numite şi "Satire", dar ne place să-l păstrăm pe autorul* ***Luceafărului*** *cu o aură de idealitate ce-l înconjoară, uitînd se pare că "geniul neînţeles" îşi exersa pana satirică cu o vervă neîntrecută în gazetele vremii sale; prin unele din cele mai lucide pagini de analiză a fenomenului economic, politic şi cultural românesc, în accente pamfletare alternînd cu tonul neutru al altora. Dar dacă ne-am hotărît să-l înscriem, blasfemator, pe Eminescu, pe bancnotele noastre de 1000 de lei, dîndu-l astfel pe mîna nu totdeauna curată a tuturor celor ce numai la poezie nu le e gîndul, să-i recunoştem şi preocupările mai legate de praxisul timpului său.*

Între toţi satiricii români, comparabil cu ei sub specie generică desigur, în felurite aspecte, Bariţ se detaşează tocmai prin acea mai subliniată aplecare către practică, îndemnîndu-l să caute complementul necesar satirei în soluţie concretă pentru schimbarea a ceea ce-i pare de neacceptat. Sînt ţăranii "barbari", după cum o spun diverse foi cu care el se războieşte - să-i luminăm, să le facem şcoli. Dar înainte de toate, judecă el lucid, să le creem condiţiile economice ca să se lase şcoliţi. De a ceea se ceartă atît de tare cu cei ce nu înţeleg a cui e vina că ei sînt "barbari" şi se lasă înecaţi de disperare în loc să "lucreze" pentru propăşirea lor. In mai toate cazurile tinde să echilibreze răul prezent şi ştiut pe toate feţele cu binele posibil, satira cu dorinţa de schimbare şi plănuirea ei.

Dar să-i recunoaştem lui Bariţ, pe drept, ca om de condei, un har al lui pentru satiră. Prelungind comparaţia cu scriitori ai veacului său, ce şi-au dat în publicistică măsura talentului lor, apropierea se poate face sub anume aspecte cu Eminescu. "Previn că ***nu rîd*** *ca alţii de aceste defecte - scrie autorul* ***Epigonilor****. Eu le voi combate din punctul meu de vedere, fără a rîde. Mai nuanţat el adaugă: "ştiind că chiar punctul meu de vedere poate să fie fals, şi fiindcă eu doresc să fiu* ***reflectat*** *iar nu* ***persiflat***". *Aici, cu voie sau nu, el se distanţează de Caragiale. Iar Bariţ, de asemenea - ca poziţie, dar nu ca mijloace - tinde mereu să impună seriozitatea dezbaterii pentru chestiunile tratate, îndepărtîndu-le esenţial de aria comicului, fiind ele prea grave şi adesea dureroase. Chiar dacă are pe alocuri umor, ironie şi ne stîrneşte dispreţul, în zîmbet pentru adversarii demascaţi. E sensul major al satirei. Iată-l şi pe Eminescu, tratînd despre "economie politică şi medicină" (în contra unei broşuri de A. Vlădescu): "Acest domn doctor în medicină, doctor în drept, a publicat mai zilele trecute o cărţulie intitulată: "Cauzele crizei în România", în care dezvoltă o ne mai pomenită bogăţie de planuri teoretice şi istorii pe apă, care vor face plăcere tuturor comis-voiajorilor însărcinaţi cu vînzare de indigo, fie-n Spania, fie la*

*poluri. O probă din această preţioasă operă nu strică: "România ocupă pe continent o poziţiune **strategică** naturală. Ea este protegiată în lungul ei - pe de-o parte de **seria** munţilor **Carpaţi**, sentinela fidelă de veacuri, a poporului român, pe de alta de **rîul Dunărea** barieră nestrămutată a naţionalităţii noastre." Pe lîngă vulgare greşeli de gramatică şi ortografie, autorul semnalează aberaţiile geografice şi-l invocă pe Ştefan Vodă, care "ce ar face dacă ar vedea la apus Turci, Ruşi şi Unguri rîvnind toţi buluc asupra*

*lui?" Acesta e tonul eminescian pentru cei "de teapa doctorului, cam tîrziori la minte, /care/ în loc să se ocupe cu lucruri folositoare, precum punerea în stare normală a ciubotelor vechi, revenirea căilor acului de-a lungul pantalonilor, sau eventual înlăturarea constipaţiunilor, din contra pun la cale lumea toată croiesc irigaţiuni şi scriu reţete pentru popoare întregi". Denunţînd pe aceşti reformatori agramaţi ai universului, mulţime trăind din "sudoarea claselor positive", Eminescu indică adevăratul teren "pe care doctorul este **mare**" şi anume mica inconvenienţă de digestie numită mai sus.*

Un asemenea text e menit să stîrnească în cititor nu doar amuzamentul pe marginea unei cărţulii prost scrise. Parodică pe alocuri, pamfletară altunde, intervenţia publicistică eminesciană se înalţă în satiră atunci cînd denunţă un rău mai general, pretenţiile unei false intelectualităţi de a se erija în minţi luminate dînd soluţii ţării sale în chestiunile grave.

Exemplul eminescian nu e chemat aici să dea comparaţie de excelenţă pentru Bariţ. El se erijează în model al discursului numit generic astăzi pamfletar, cuprinzînd de fapt toate speciile cuvîntului non-acceptării, de la micile variante inofensive la provocare şi diatribă primejdioasă pentru Autoritate şi Putere. Referirea la model ne poate da însă anvergură operei lui Bariţ în publicistică, vasta cuprindere a tuturor ipostazelor sale în acest verb, mergînd de la parodie la satiră.

Aşa cum o spune Eminescu, nu e vorba doar de a

"persifla" -nici pe departe nu e scopul marilor satirici; trebuia să provoci "reflectarea", cu toate consecinţele ei în plan ideatic şi al vieţii "pozitive" după cum o numeşte el. El avertizează în altă parte - de astă dată legat de o cercetare demografică - pe toţi cei "care cred că prin teorii frumoase, cuvinte sunătoare, şi legi traduse din franţuzeşte se poate îndrepta starea unei ţări". După ce trece în revistă gravele rele ale ţării conclude că "Astfel organizaţia socială a României are două părţi caracteristice, una reprezentată prin o droae de fraze goale în zecile de foi şi foiţe ale ţării, alta în sărăcirea şi moralitatea reală a populaţiei".

Alte sînt desigur poziţiile, altă înălţimea de la care Eminescu tratează subiectele satirei sale, şi în special acea ***plebs scribax****, "ignorant proletariat al condeiului" învinuit de menţinerea stării de fapt. Nu avem - şi cînd vom avea oare - cercetări de profunzime, dîndu-ne criteriile de evaluare pentru discursul pamfletar ale cărui pricini nu s-au stins încă după un veac şi mai bine; avem toate motivele să-i acordăm importanţă, să ne stîrnească interesul. Situîndu-l însă pe Eminescu în poziţia meritată şi aici, ni se schiţează strategii de aproximare a discursului satiric şi pamfletar.*

Bariţ se individualizează în tradiţia aceasta prin asprimea invectivelor sale. Tonul lui e foarte ridicat cînd scrie, şi nu e de mirare: "Ştiu cu adevărat cum că tăcerea mai de multe ori este mai bună decît vorbirea" - spune el în ecou unui cunoscut dicton latinesc. "Cînd însă casa mea sau şi numai a vecinului meu sau şi la al zecelea vecin s-a aprins şi arde şi mă aflu în cea mai cumplită primejdie, atunci cred că-mi veţi da dreptate de a nu tăcea, ci de a striga, şi cred iarăşi că d-voastră încă aţi face tocmai ca mine, de cumva din o nenorocire şi o mai mare primejdie nu v-ar copleşi dormind, în care vreme nici singur atotputernicul Dumnezeu nu v-ar mai ajuta."

Strigă deci, o face cu bună ştiinţă, ştie că pare uneori excesiv, prea pornit pe agresivitate. Căci "a striga" în scris -să faci din condei o armă ca să spargi drum adevărului - după cum spune Bariţ - are un înţeles aparte, dă

un mod specific al discursului.

Dezaprobarea, circumscrisă la viziunea unei ***vis comica****, are şi o anume simpatie subterană şi condescendentă, totuşi, pentru cele înfăţişate, pentru "miticismul" românesc. Nu e radicală, şi pilduitor rămîne aici Caragiale, cu mitologia lui literară şi gazetărească a Moftului. Dar există şi o provocare a realului care nu iartă, impunînd mai ales tonuri grave, deşi se slujeşte pe alocuri de strategii ale comicului. Caragiale însuşi o face, în* ***1907****, ca autor nu doar al marilor comedii ci şi al* ***Năpastei****. Iar Eminescu ilustrează mai ales această direcţie, întemeind estetic gravitatea tonului non-acceptării.*

La Bariţ cu precădere, duelul cu lumea nu ia doar forma de cuvînt a "dialogului", atît de caracteristic lui. "Replica" ce i se dă e prea adesea de domeniul faptelor - căci se războieşte nu numai cu oamenii de condei, ci în primul rînd cu Autoritatea şi Puterea. Răspunsul e deci ameninţare, proces, arestare, lanţuri chiar. Biografii lui Bariţ au cercetat în detalii aceste împrejurări şi evenimente de hărţuială şi prigoană ale existenţei sale. Nu doar schimb de cuvinte, articol de presă răspunzînd la alt articol de presă ci reacţie înverşunată a Autorităţii primejduite, căci era contestată radical, cu argumente forte. Scrisul său cu valoare de strigăt ştia să se facă auzit şi ascultat, "trezindu-şi cititorii", după cum o spune tot el. Iar Bariţ însuşi dădea din nou replica mai mult decît în vorbe: prin Astra, "lucrări româneşti", fonduri strînse pentru statui ale românilor, ziare semănate pretutindeni, româneşte, şi aşa mai departe, neobosit. Dar noi pare să uităm astăzi ce şi cum i se răspundea, ce însemna acest "dialog" şi sîntem ispitiţi să-i evaluăm doar tăria tonului,cînd vorbim de scrisul său, lăsînd în seama istoricului ori biografului momentele de viaţă. Cînd de fapt totul se înlănţuie şi-ar trebui scrisă o carte despre omul Bariţ, nu povestea romanţată a unei vieţi, ci încercînd a îmbrăţişa sintetic opera şi faptele sale.

Cuvîntul lui Bariţ, mai ales în gazetele sale, are neîndoios valoare de act, el însuşi - într-atît de eficient e angajat în devenirea lumii unde trăieşte. Să-i dăm

angajării sensul său existenţalist, să nu ne temem că se pierde în conotările româneşti ale ultimelor decenii. Nu fiindca "strigă" atît de tare, forţa lui făptuitoare nu e dată de înălţimea tonului. Împrejurările îl definesc astfel. E faptă prin efectele sale, stîrnind contraacţiune pe măsură, de care e perfect conştient, şi în primul rînd cenzură şi interdicţie de a apare, pe lîngă necazurile pricinuite persoanei însăşi a redactorului.

Cum să numeşti acest mod de a provoca lumea - spirit civic sau doar dorinţă de aventură, chemare spre nou, spre necunoscut. Fiindcă de fapt n-are stare, s-ar spune, dar asta e prea puţin. Poate amîndouă deopotrivă. Pune date temperamentale neîndoioase în slujba Patriei, iubită cu înflăcărare, a semenilor săi, şi nu e deloc demodată o asemenea poziţie tocmai fiindcă o acoperă faptele şi nu rămîne la declaraţii de principiu. Căci tocmai neacoperirea stîrneşte neîncrederea cititorului şi publicului. Ceea ce explică longevitatea, invidiată de mulţi, a publicaţiilor sale sînt faptele pe măsura. Astăzi, obişnuiţi cu atîtea dialecte ale "limbii de lemn", putem privi cu anume scepticism unele fraze din Bariţ. De aceea e bine să apară din cînd în cînd pagini menite să amintească gradul de autenticitate al spusei sale, vie şi astăzi.

*Cuvîntul său e faptă nu doar fiindcă îşi stîrneşte adversarii provocîndu-le reacţia şi replica. Mai ales pentru că are ecou anume în "românime", o ajută să devină ceea ce Bariţ voieşte de la ea - comunitate conştientă de ponderea ei în istorie şi de propria-i valoare. Desigur, sînt şi pagini ce nu ridică tonul spre a o face - **Părţi alese din Istoria Transilvaniei** şi multe din eseurile sale. Spune şi aici că sînt prea puţini bărbaţii în stare să făptuiască pentru propăşirea neamului şi nădăjduieşte în puterea pilduitoare a exemplelor istorice.*

Bariţ e mult mai mult, fie şi ca publicist, decît autor de "pilule jurnalistice amare", după expresia lui, în articole "ucigaşe". Scrisul lui e mai mult decît polemic şi satiric - prin chiar subiectele angajate în contra - zicere, prin implicare însăşi a scrisului în preschimbarea lumii. Îi

reproşează unui prieten cum de-a putut să pună la poştă o scrisoare ca aceea, unde e vorba de răsturnat guverne, ştiind prea bine cum lucrează cenzura. E scris incendiar, al lui şi al altora, şi contra-zicerea sa participă la un "proces al vremii sale" care e mai mult decît o metaforă sau un clişeu.

Expresia se utilizează adeseori sub pana unor exegeţi vorbind despre scriitorii aşa zis "inadaptaţi" la lumea unde trăiesc - foarte numeroşi îndeobşte. Izul vulgar sociologic al formulării ne face s-o privim astăzi cu reticenţă, şi căderea ei în clişeu n-o mai poate salva. Recurgem mai nou, în perspectiva poeticii receptarii la o alta - literatura ca provocare, şi ni se pare mai fericită, pînă ce va cădea şi ea în desuetudine. Dar aici se întîmplă ceva specific pentru Bariţ: aşa cum "condeiul ca armă" avea nevoie să fie înţeles în sensul său propriu, la fel trebuie să reîntinerim, să dăm nouă vigoare şi altor clişee. Căci redactorul foilor transilvane e în veşnic "proces" cu vremea sa, cu puterea, cu reprezentanţii ei, cu cei ce o susţin prin scrisul lor. Adevărata dimensiune a acestui act justiţiar o poate da numai istoria, atunci cînd va reuşi să scoată la iveală şi să acorde cuvenita atenţie la tot ce a scris el, urmărind cît e de statornic în ţelurile sale.

Îşi vor concentra poate într-o zi strădaniile sociologul şi politologul spre a evalua acest "proces". Noi putem doar, prin ştiinţa noastră, să-i apreciem harul argumentativ. Am putea-o face slujindu-ne de cele mai noi strategii ale teoriei şi practicii textului, de hermeneutică şi pragmatică. Timp doar să avem de analize - căci Bariţ oferă teren neîntrecut pentru ilustrarea "discursului pamfletar", cum îl numesc cercetările actuale, ca variantă a argumentaţiei, în intertext adesea cu literarul, dar şi cu politicul, definit de o anume atitudine a subiectului vorbitor şi scriitor şi orientat de o anume poetică a efectului.

De la ***Catilinare*** *şi* ***Filipice*** *pînă la diatribele gazetăriei moderne din veacul XX, se pot înregistra cele mai felurite variante. Vom şti poate într-o zi, cînd vom avea în faţa noastră, tipărite, toate cele scrise de Bariţ, care-i*

este locul în aceast vast teritoriu al spiritului european, ilustrat de oratorie si scris. Vom putea face statistică, spre a afla cum se slujeşte el de fiecare din speciile discursului pamfletar, cît e invectivă cu adresare directă, personală, cît e satiră, mai largă în cuprindere socială, unde începe diatriba, unde pamfletul propriu-zis, şi aşa mai departe. Vom putea defini mai riguros şi atitudinea vorbitorului, cît e aprins verb romantic şi cît lucidă distanţare, ironică, de obiectul discursului.

Dar putem fi prinşi ieri ca şi azi, de forţa verbului său. Căci el este încă dintre cei care cred în puterea cuvîntului. Nu doar fiindcă "La început a fost cuvîntul" ci mai degrabă, avînd harul să-l mînuiască, îi simte puterea în condeiul său. Există încredere în cuvînt,în forţa lui demiurgică, cînd i se recunoaşte capacitatea de a creea o lume, dar tot încredere se numeşte şi cînd îţi închipui că el, cuvîntul, poate distruge, nimici escatologic. Aşa cum iscă, el ucide, în ciclul unei eterne reîntoarceri a lucrurilor, căci "unde e viaţă este şi mişcare" -spune Bariţ.

"Blestemul" său este reversul cuvîntului mesianic, cuvîntului - genează, într-o aceeaşi perspectivă a relaţiei lume - verb. Cu atît mai multe la Bariţ, fiindcă el vrea să nimicească ca să creeze, dornic să năruie relele prezentului în numele unui viitor rîvnit şi numit.

"... iobăgia se stinse. Piară-i şi numele şi toate suvenirea ei: de trei ori piară acel blestem de robie păgînească, înfieratoare de oameni şi creştini..." Remarcabil, în plan retoric, cum aici cuvîntul de blestem al scriitorului vine să anuleze un altul, împlinit odinioară în istorie. Şi tocmai de aceea îl numeşte astfel pe cel dintîi, ca să sublinieze valoarea de făptuire a acestui cuvînt, puterea lui, nutrindu-l pe cel care-l mînuieşte. În acest joc al autoreferinţei discursive, Bariţ îşi revelează cu luciditate propriile strategii, într-un discurs părelnic animat doar de dreapta înflăcărare justiţiară.

Se blestemă şi pe sine, ca atunci cînd îşi vrea tot răul de-ar fi să-şi trădeze neamul. Întoarce spre sine acest tăiş al condeiului şi cuvîntului, tocmai spre a-i încerca mai

bine forţa.

Tonul lui Bariţ nu se reduce însă la vehemenţă. El ştie prea bine să cultive întreaga gamă, de la ironie la vituperare. Iată o pagină memorabilă, slujindu-se măiestrit de strategii felurite, pe seama celor ce susţin că prea multă cultură strică:

"Însă domnia-lor aceia merg mai departe şi pare că i-ar fi pus cineva cu plată ca să vorbească atît de amăgitor precum vorbesc, strigînd cu suspin fariseic: "Ah, domnilor, mă înfiorează cînd cuget că bărbaţii noştri inteleginţi, precum îi numim, ba chiar şi o parte a clerului nostru, au ajuns prea departe în cultură, încît poporul nu-i mai poate ajunge şi îi e teamă că-i va pierde din vederi; deci să nu ne grăbim aşa tare pe calea culturală..." ş.a.m.d.

Dacă voi sub cultura înţelegeţi numai purtarea veşmintelor de modă la mireni, brînele roşii la cler, mesele îmbuibate şi viaţa moleşită, cultivarea limbilor străine şi totala părăsire a limbii naţionale... atunci aveţi toată dreptatea că noi fugim în galop de popor, încît el nu ne poate ajunge, însă Dumnezeu să o apere ca pe această cale să nu ne ajungă nici o dată.

Iar dacă însă înţelegeţi aici adevărata cultură, atunci să vă fie ruşine feţei a vă numi cultivaţi, cînd voi daţi să priceapă oricine că v-ar plăcea a domni numai peste orbi, că vă temeţi ca nu cumva poporul deşteptat nu numai prin fericitul său instinct şi simţ, ci prin cîstigarea de idei clare şi prin informaţiuni lămurite, să vă pătrunză pe sub mască şi să vă dea pe faţă toată urîciunea voastră."

Toposul "falsei culturi", aici sub pana lui Bariţ în 1851 în ***Gazeta Transilvaniei****, îşi găseşte pretutindeni ecouri sub pana scriitorilor români din veacul trecut, de la monologurile dramatice ale lui Alecsandri la "****Ai noştri tineri****... prin Eminescu. Originalitatea lui Bariţ stă neîndoios în modul pamfletar al discursului, devenit el însuşi dialog dramatic prind replica "fariseică" a celor invectivaţi şi răspunsul vituperant al autorului, pînă la interpelare şi acuză directă. El se împleteşte aici cu ecouri ale unui "vanitas vanitatum", ce devenea prin Ion Gură de Aur*

adagio complementar la Teatrul lumii. Motivul veşmintelor lumeşti ca "măşti" se conjugă aici imediat cu valorizarea pozitivă a forţelor propăşirii prin cultură.

Remarcabil şi aici jocul distanţelor între cei angajaţi în dialog. De la "domnia-lor", cei ce vorbesc fariseic, numiţi astfel spre a marca o autoritate calpă, "amăgitoare", trecerea la ***voi*** *înseamnă izbucnirea invectivei directe, în formulare imperativă. Interesantă, simbioza de ecou al discursului patristic cu verbul modern, cu misiune civilizatoare, precum "idei clare" şi "informaţiuni lămurite". Şi însuşi pulsul atît de bine stăpînit al frazelor, de la curgerea molatecă a unor replici spre înălţarea fulminantă din final. Şi astfel* ***Cine citeşte gazete în publicul nostru?*** *devine pagina antologică a discursului pamfletar românesc.*

Pot spune unii că cele scrise ori rostite de Bariţ, "procesele" sale cu relele timpului sînt lucruri demult trecute. Aşa să fie oare - e actual doar prin felul de a spune ori şi prin ***ce*** *spune.. Cînd îl asculţi vorbind de "apatia" românească ori acuzînd "plutocraţia", domnia banului, îţi vine să afirmi contrariul:*

"A mai lupta în zilele noastre contra feudalismului, a încerca să dezarmăm cavaleri, pe grofi şi baroni acum cînd poporul întreg se deprinde în arme ar semnifica să te baţi cu morile de vînt, ca tristul cavaler Don Quijote. Nu feudalismul, ci plutocraţia, domnia banului, lăcomia după averi colosale, rapacitatea de bandiţi, speculaţiunea de şarlatani este ceea ce ameninţă ţări şi popoare cu ruina, subminînd totodată şi morala, religia, credinţa în onestitatea oamenilor". E spre sfîrşit de veac XIX şi Bariţ, om al vremii sale, şi om al vremurilor ce se schimbă, căci totul e mişcare, ştie să-şi deosebească prea bine noii duşmani. Şi nu o face cu iluziile celui crezînd într-o trecută vîrstă de aur a omenirii - a spus-o de atîtea ori - ci cu speranţa în bunurile civilizaţiei.

A pledat, în nenumărate rînduri, pentru şcoli pretutindeni. Şi nu e actual Bariţ? N-a fost el prevestitor? Ce este azi enorma proliferare de "şcoale" mai mult sau mai

puţin academice, universitaţi, institute, colegii, decît proiecte ale lui Bariţ împlinite astăzi, pentru "a trezi din adomire", cum spune el, naţia românească. Căci ştie prea bine, cum o va afirma şi Iorga, că românul e "brînză bună în burduf de cîine". Să înveţe toţi la început, spune el, ca să se aleagă apoi cei ce au chemare cu adevărat spre cultură şi ştiinţă iar ceilalţi să se îndrepte spre treburi mai practice.

Forţa stilului Bariţ stă nu doar în ampla dezvoltare a ideii, în elanul nestăvilit al perioadei. De altfel spaţiul gazetei îşi impune, asupra celor ce-l slujesc, anume exigenţe - au simţit-o mulţi dintre marii noştri scriitori debutînd în paginile presei şi chiar publicîndu-şi bună parte a operei în ea. Bariţ e gazetar şi în felul cum ştie să se concentreze; atrăgea adesea atenţia cititorului său că însemnătatea subiectului ar cere mai multe pagini spre desfăşurare, dar locul e măsurat. Reuşeşte deci să spună pe scurt esenţialul, şi mai ales dă formulări pregnante, cu mare forţă de impact. Nu doar prin tăişul satiric - "Masca jos dacă cugetul e curat" se adresează el la un moment dat adversarilor. Dar iată-l relatînd un eveniment în cîteva rînduri - naraţiune concisă, cu ritm rapid, ca introducere la argumentaţia ce va urma - în ***Gazetă*** *ori* ***Foaie*** *dar şi în* ***Părţi alese din Istoria Transilvaniei****, în jurnal de călătorie, - fie că e vorba de Revoluţia franceză, de ce se întîmplă în Lumea Nouă, de evenimente transilvane ori europene. Nararea aceasta concentrată ancorează mai bine discursul în real, îi dă ponderea cuvenită de fapte concrete, veridice. Atunci argumentarea ce urmează devine mai credibilă, convingătoare.*

Alteori Bariţ formulează adevărate maxime, după tiparul înţelepciunii populare sau antice: "omului nu-i este iertat de a fi om" - aşa caracterizează el ţările unde domneşte sclavia, superstiţia, neştiinţa.

Conştiinţa acestei constrîngeri e împărtăşită publicului: "Pe noi îngustimea locului nu ne sufere a împărtăşi astădată mulţimea ideilor şi a părerilor care circulează în privinţa aceasta pe larg; deci ca totuşi să mulţumim oarecum pe aceia din cititori care orişicum citesc

şi puţinul româneşte mai bucuroşi decît în alte limbi, împărtăşim numai unele în formă de aforisme culese de aiurea... "Spre formulări lapidare, ca să lase imagine finală memorabilă, se îndreaptă adesea articolele sale, încheindu-se astfel: "Scurt, să stăm într-ajutor fraţilor noştri, ca să nu cadă în cursă nouă" - conclude el un articol din 1848 despre ***Transilvania. Cluj. De la Dietă.*** *E un pandant la începutul, de asemenea concentrat, al acestei pagini: "Iobăgia încetează pe vecie începînd din 18/6 iunie 1848, adică din duminica Sfintei Treimi !" Dar această ştire fericită despre "legea prin care poporul transilvan, parte mare român, însăşi unguri mulţi şi cîteva sate săseşti, scapă de robia veacurilor" prilejuieşte lui Bariţ un exerciţiu remarcabil al artei sale persuasive, concepută pe maximă concentrare de discurs. După blestemul iobăgiei, uşurînd parcă sufletul său şi al cititorilor, cărora de atîtea ori le vorbise despre relele acestei stări de fapt înjositoare, urmează o altă "pilulă" de idei, căci "demonstraţia ne-o păstrăm pe de altă dată". Prea urgentă e acum pentru Bariţ statuarea strategiei de urmat pentru ca foştii iobagi, deveniţi proprietari, să nu recadă în starea dintîi, încît cuvîntul său devine manifest.*

Şi aici o cercetare sistematică a discursului concentrat ar scoate la iveală cum apare el în felurite ipostaze, pe categorii deosebite, ce ţin de argumentaţie ori de alte alcătuiri, fie povestire, tablou cu vorbire directă şi aşa mai departe.

Limba românească a lui Bariţ avea neîndoios altă forţă şi alt prestigiu atunci, în Transilvania veacului al XIX-lea, în împrejurările potrivinice cînd era rostită şi scrisă. Prin chiar noutatea ei, provocarea politică pe care o îndeplinea, era armă cu tăiş puternic. Astăzi, însă, mulţi din noi îi simt clişee acolo unde erau cuvinte vii. Nu o limbă de lemn, o demagogie patriotică, ci un grai viu, făptuitor, activ, prin însăşi relaţia de referinţă cu lumea.

O aplecare atentă asupra stilului Bariţ, limitată chiar la nivel strict discursiv, fie şi prin prisma cărţii scrise de Françoise Thomas ***La langue de bois*** *ar dovedi că această limbă nu e înlemnită, îngheţat - "îngheţare" e chiar cuvîntul*

întrebuinţat de Bariţ, tocmai spre a acuza imobilismul dăunător al unor atitudini transilvane, de pildă cu privire la şcolile din Blaj - ci dimpotrivă vie, actuală. Puţine cuvinte vechi, fie şi în comparaţie cu graiul de dincolo de Carpaţi. Dar cel mai tînăr e însuşi ritmul frazei, întorsătura ei vorbită, ţinînd de talentul de orator al scriitorului.Păcat că nu ştim de fapt cum vorbea el cu adevărat. Nu suferă de substantivizarea caracteristică acestui idiom, e axată tocmai pe verb, el însuşi dinamic şi în expresii-imagine. Şi mai ales nu vădeşte ruptura fatală dintre semne şi real, nu e "ficţiune" conştientă spre a masca, susţinînd că spune adevărul. Şi răzbate pretutindeni în scrisul său pulsaţia energică a rostirii.

De ce totuşi, s-o spunem deschis, nu-l prea citim pe Bariţ. Poate fiindcă textele selectate în antologii, aşa cum se putea atunci, pun accent pe anume lucruri, spuse şi răspuse în "epoca de aur", şi nu-ţi vine să le mai auzi în gura lui, deşi el avea pe atunci drept şi dreptate - despre iobăgie, conştiinţă naţională, cultură... Îl cuprinde şi pe el acel halou de impostură pe care îl dă azi abuzul de fraze patriotice în gura multora.

Dar le-a răspuns deja, Bariţ, tuturor:

"Pînă aici toate minunat de bine, încît la mulţi se părea că, dacă se va realiza parlamentarismul aşa precum se vede el descris frumos şi neted hîrtie, atunci împărăţia cerului va fi aici pe pămînt, şi anume în Europa. Un singur lucru mare uitaseră toţi oamenii sinceri, oneşti şi uşor crezători: prin schimbarea pe hîrtie a sistemei absolutistice în sistem constituţional, cu parlament, oamenii de natură despotică, intriganţii, uzurarii, hoţii şi înşelătorii nu s-au schimbat întru nimic, decît se făcură mai rafinaţi, puseră toţi masca liberalismului, recurseră din toate părţile la minciună pe faţă, cînd sub absolutism erau dedaţi a minţi şi a calomnia mai mult numai pe ascuns, la întuneric, prin labirintul reşedinţelor şi aşa mai departe. Fiind mai toţi buni de gură şi mari sofişti, ştiu să declame în adunări, în cluburi, în comisiuni, în parlament încît să ameţească capetele şi ale celor mai tari de spirit. Toţi acei tirănuţi

şi absolutişti mascaţi sînt şi buni comendianţi: ştiu să joace role de liberali, democraţi, republicani, socialişti... Ei mai ştiu una: să cîştige pe plutocraţi în partea lor, să ajungă în contact cu lăzile wertheimiane ale acestora, să dispună de ele."

I se recunoaşte lui Bariţ, deplin, meritul întemeierii primelor gazete româneşti în Transilvania - într-o istorie a fenomenului jurnalistic el se află deci pe o poziţie similară cu George Asachi si Ion Heliade Rădulescu. Părelnic doar, căci situaţia şi atitudinea fondatorului e cu totul deosebită, în cazul său, prin chiar condiţiile de apariţie, prin statutul aparte al cuvîntului românesc, dincoace si dincolo de Carpaţi. S-au înfăţişat pînă acum pe bună dreptate înrudiri, spre a marca mersul asemănător al fenomenelor spirituale, ca probă de unitate naţională. Aşa a făcut-o şi o face discursul oficial, aşa apar aceste prime întemeieri în cărţile de şcoală. Dar se estompează astfel caracterul politic, naţional, pe care îl are întreprinderea lui Bariţ fie si în articolele privind şcolile, cultura în genere, dar mai ales în cele tratînd chestiuni de acest gen. De aici, caracterul lor de pledoarie, adesea polemică. Foarte concretă, de altfel, spre meritul său, punînd în paralel naţiile şi limbile vorbite în Transilvania, şi deşi privilegiate unele, judecate cu spirit destul de obiectiv de românul care este Bariţ, într-o situaţie diferită. Tocmai de aceea nu uită să marcheze şi asemănări în dezvoltarea spirituală, privind limba şi literatura maghiară de pildă în Transilvania, angajată pe calea afirmării de sine. Opoziţiile desigur ies în evidenţă, comentate pătimaş de Bariţ.

Gestul însuşi, de a publica în româneşte ziare, dar şi alte cărţi felurite - continuînd astfel o tradiţie pe care o nominalizează, într-o lungă listă în ***Părţi alese din Istoria Transilvaniei****, cu manuale, gramatici, felurite cărţi de popularizare - are valoare emblematică, şi orice cuvînt al lui Bariţ îi poartă amprenta. El este afirmare de sine a "românimii", fie că se face explicit sau implicit.*

Aprecierea operei nu poate eluda asemenea determinări fundamentale. Dar dincolo de ele, deşi umbrită în multe

cazuri de pregnanţa gestului patriotic, tocmai de această predominanţă a politicului şi naţionalului în evaluarea sa, rămîne pentru noi astăzi, cu nimic ştirbită de trecerea timpului, valoarea propriu-zis estetică a scrisului său. De descoperit nu în suveniri de călătorie sau într-adevăr modestele încercări literare de tinereţe, ci în chiar pagina gazetelor şi revistelor sale, în articol "începător" cu caracter polemic, eseu, studiu ori cercetare istorică.

Le recunoaştem fără ezitare harul gazetăresc unor mari scriitori ai literaturii noastre, clasicii Eminescu sau Caragiale ori mai tirziu Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Mircea Eliade. Astăzi, unii pe care-i întîlnim în paginile presei, revistă dar şi cotidian, dînd verbului jurnalistic anvergura, excelenţa, demnitatea de care are nevoie în reconfirmarea statutului său de gen ca să învingă prejudecăţi ce mai planează încă asupra sa, exilîndu-l în precaritate, în loc a-i defini condiţia şi modul său specific, în a comunica şi semnifica.

E de-ajuns să reciteşti azi un articol din ***Timpul*** *semnat de Eminescu, despre vreo chestiune economică ori culturală, un "moft" satiric caragialian din* ***Ghimpele****, o aprigă tabletă arghezianã, şi chiar o cronică dramatică ori sportivă a lui Camil Petrescu, un eseu jurnalistic de Mircea Eliade, ca să te convingi cum asemenea texte învinq secolele prin ceva mai mult decît documentarul, relaţia strict referenţială cu evenimentul. Non-ficţionale, e adevărat, dar transfigurînd realul pe coordonatele unei viziuni creatoare. Neglijate însă, îndeobşte, în ansamblul marilor opere ale unor scriitori de prim ordin, trecute în al doilea rang, neînsemnate în raport cu beletristicul propriu-zis. Mulţi sînt aplecaţi a crede că ele sînt salvate de uitare doar contextual, în vast intertext al unei creaţii cu adevărat inspirate şi demne de interes, cea literară.*

La Eminescu, e limpede că operei lui de ziarist e departe de a i se recunoaşte rolul pe care-l merită cu adevărat. Mai demult, erau pricini şi scuze politice - dar acum... scuzele financiare nu sînt de multe ori hotărîtoare cu adevărat. Cît despre Bariţ, scrisul său se pune de la sine

în valoare tot mai mult, cu trecerea anilor. Distanţa de evenimentele declanşînd multe din paginile sale, pretextul polemic ce le-a iscat, pun mai bine în valoare că ele trăiesc şi în sine, estetic, desigur cu statutul deplin asumat al scrisului gazetăresc. Puternic referenţiale, desigur - dar aşa au fost, să ne fie iertată comparaţia, şi scrisorile doamnei de Sévigné, sau atîtea memorii şi jurnale de aventuri ale veacurilor moderne. Interesul tot mai mare al cititorului de azi pentru reportaj, literatura autobiografică în toate variantele sale, documentar în genere, setea de nonficţional, evidentă în chiar statisticile spunîndu-ne ce se vinde cel mai bine pe piaţa de carte a lumii, ne fac să sperăm într-o şansă viitoare şi a jurnalisticii româneşti. Au apărut deja cărţi remarcabile despre discursul pamfletar, paraliteratură, discursurile non-ficţionale şi poate românii, cosmopoliţi, cum îi descria şi Bariţ, vor ajunge să constate într-o zi - e prea devreme acum, poate, la centenar Bariţ - că înaintaşii trecuţi astăzi cu condescendenţă la rubrici minore în manualele de literatură merită mai mult decît atît. Căci viaţa pe care o dau ei cuvîntului le aparţine numai lor, ca taină de creaţie. Acel ceva ce nu lasă praful să se aştearnă peste scrisul lui Bariţ, pe cînd foile gazetelor sale s-au îngălbenit de vreme, şi timpul le macină în arhivele unde zac, va ieşi poate într-o zi mai bine la iveală. Se va spune atunci, cu deplină certitudine, ce dă acea calitate a cuvîntului. Defel gratuită, dimpotrivă simbiotic legată de referinţa sa reală, decantînd-o însă mult dincolo de imediat.

Pe Bariţ, l-am văzut cum scrie - nu pretutindeni, dar în cele mai bine pagini ale lui este evident mult mai mult decît un întemeietor - e un scriitor.

Nu ştiu dacă avem de ce să-i reproşăm Istoriei că ar fi fost nedreaptă cu el. Că nu i-a lăsat timp să scrie mai pe îndelete şi altceva decît gazetărie şi istorie, atît de trebuitoare vremilor cînd trăia. Să-i acceptăm fără alte întrebări modul cum a ştiut să se cheltuiască în trebile mărunte ale publicării, de la cumpărarea literelor pentru tipografie la trimiterea, pretutindeni pe pămînt românesc, a gazetelor şi a cărţilor, bucată cu bucată, vraf după vraf, cu

o poştă ce le rătăcea, le pierdea, şi el le trimitea iarăşi, neobosit, prin bunăvoinţa prietenilor şi cunoscuţilor, cu o încăpăţînare uimitoare, fie şi pentru o lucrare de apostolat. Şi totul, sub hărţuiala nesfîrşită a celor ce-i stăteau în cale. Pentru el, mereu, "Bătu ceasul!", după cum o spune şi o repetă în scrisori, căci trebuia ca gazetele şi cărţile să iasă, neostenit, ca să-şi împlinească vocaţia de cuvînt românesc, semănate pretutindeni unde lumea le aştepta.

Harul său a făcut ca aceste pagini, scrise într-o asemenea goană, să fie totuşi atît de bine alcătuite, cu respiraţia lăuntrică nutrită de o energie ardentă, împătimită de ţelul său şi cu măiestrită cunoaştere a codurilor retorice, descinse sigur din De propaganda fide, însă deplin adaptate cuvîntului gazetăresc, într-un alt ritm decît predica ori discursul oficial. Poate frecventarea mai multor limbi, latina, atit de bine ştiută, dar şi germana şi maghiara, alături de română, chiar franceză, i-au dat complexitatea dar şi supleţea limbii, prin potenţarea lor reciprocă. Sau a fost doar talent nativ, cine şie.

Dar poate trebuie să-i şi mulţumim istoriei că l-a gonit din urmă astfel, şi dacă nu i-a dat timp să zăbovească, să mai scrie şi altceva, a atins excelenţa pentru acea vreme în scrisul gazetăresc, prin chiar concentrarea, intensitatea patimii de a rosti.

La timpul ce a trecut, e poate prilej să i se facă dreptate. Nu există, desigur, ceea ce la alţii e Opera, în sens tradiţional, cu majusculă. Noi l-am editat cu "scrieri" social-politice - aşa i-au numit, editorii, prudent, antologiile. Aşa erau vremile pe atunci. "Corespondenţa" îşi continuă masiv apariţia, în vast tablou de epocă.

Şi totuşi ***Opera*** *există. Ar fi poate timpul să i-o recunoaştem, sub acest titlu, pentru înălţimea ideii dar şi pentru ceea ce putem numi deplin stilul Bariţ în scrisul său.*

"UNDE E VIAŢĂ, ESTE ŞI MIŞCARE, DOMNII MEI!"

Într-adevăr, pentru Bariţ aşa este, nu poate fi altfel: "Unde e viaţă, este şi mişcare!" - o simte şi o spune în fiecare clipă a existenţei sale. Scrisorile dau despre el imaginea unui om într-o veşnică goană, iute, "în mare grabă", dar şi hăituit...

Braşov, 9 aug.v.1845

"Domnule doctor!

Alaltăieri trimisei, prin d.Slavici, în primirea d-tale, 16 es. ***Curier*** *nr. 4-5 şi 5 ex. nr. 1-3. Aşadar, pînă acum 16 întregi, pînă unde ieşiră.*

D-lui profesor A. Grava nr.4-5, două exemple.

Peste vreo 18 zile vei primi neapărat şi ***Macrob/iotica/***

II, dar aş dori neapărat a şti cam cîte exemplare au rămas nevîndute.

Iartă de ne-ngrijita scriere.

Al d-tale şerb cinstitoriu

G. Bariţ

Ai primit pachetul de la d. Vasici sau încă nu?"

Scrisoarea, adresată "domniei sale domnului Atanasie Sandor, dr. de medicină etc. Arad", este scrisă evident "cu grabă mare", după cum spune în altă parte. Propoziţii scurte, multe cuvinte prescurtate - doar esenţialul, cerînd răspuns tot grabnic. Viaţa revistelor sale îl mînă să fie aşa, mai sînt şi alte tipărituri şi cîte altele...

În goană, se întreabă: "Cu ce să încep?" într-atît îl năpădesc toate. Dar dacă îşi găseşte totuşi timp să întrebe şi să se întrebe în scrisoare, înseamnă că efectul de spontană iuţeală nu e totuşi atît de ne-voit pe cît pare. E adevărat, lasă două-trei, mai multe scrisori să sosească de la unii şi de la alţii, le răspunde de-odată într-una, ca să apuce s-o facă la toţi. Şi cînd năvala gîndurilor e mai iute decît condeiul şi timpul presează încheie de-odată "Destul!"

- şi semnează.

"Ceasul bătu" - scrie el pe cînd "la Dunăre e rău", în 1846. Ştie că "vor trece toate, cum trece timpul cu noi", dar el e prins în clipă, înaintează în ea şi prin ea, vijelios, cu mulţimea de treburi pe cap. "Ceasul bătu" spune şi în alte scrisori, ca un laitmotiv al grabei lui.

E viaţa unui om în ritm nebun, chiar pentru noi cei din veacul XX, obişnuiţi cu o altă viteză, cu măsurători noi, în vremea comunicărilor rapide şi a maşinilor.

Unii şi alţii, nenumăraţi, "îi rod urechile" cu întrebări şi ştiri, despre grave chestiuni politice ori naţionale, de limbă românească. Îl consultă un traducător cum să tălmăcească numele proprii; cineva îl roagă să cumpere lichior de cel bun de la Braşov, renumit, după spusa lui Bariţ, ca "oraş bun de neguţătorie". Trebuie cumpărat şi cucuruz, dar mai cu seamă teascuri şi litere noi pentru tipografie.

Nu dispreţuieşte "treaba materială". Vorbeşte mereu de bani, cumpărături, conturi, datorii de-o parte şi de alta, "trăgînd o socotelică", după cum o numeşte cu umor. Sfătuieşte: "să nu vă tot încercaţi a vă dezbrăca de eul vostru fizic, fără care oricum te vei încerca, tot nu poţi exista, căci omul e plăsmuit şi din materie". Scrisorile sînt pline de cifre, "parale" de dat şi de primit.

Timpul, timpul nu-l iartă. Oare cum de nu-l copleşesc atîtea nenumărate treburi ale vieţii... Pretutindeni în scrisori - chitanţe, rapoarte, înfăţişări la Tribunal, liste de mărfuri, reparaţii de clădiri, înfruntări, mutat şi descărcat cărţi, şi cîte altele. Mai ales că: "Mă silesc din toate puterile a scoate bani şi a vă trimite, îi scrie lui Constantin Iuga. Dumneavoastră însă nu vă puteţi face idee despre alergăturile şi greutăţile la care este supus omul aici, voind a încasa. Pînă aseară numai la A. E. Zehender et Co. am fost de opt ori... la avocat în cauza cu hoţul de Rasidescu de 5 ori...". Şi braşovenii nu sînt defel darnici şi generoşi. Îşi sfătuieşte fiica, Victoria - în 1886 din Sibiu: "Tu-mi zici că rogi pe D-zeu ca să-ţi poţi păstra pacienţa. Tot asa zic şi eu, cu adaos însă că de aici încolo

cu braşovenii cîţi îţi intră în mînă, să fii întocmai aşa de strînsă şi rigoroasă, precum ai văzut că a fost repausata mama voastră. Dacă ei nu vor să ştie de lipsele tale, nu ai să ştii nici tu de ale lor."

Trebuie să cunoască oamenii, ca să-şi aleagă colaboratorii: "Mai înainte de toate avem trebuinţă de zile şi săptămîni, în care să poci observa (beobachten) pe junele Corneliu în acţiune, în treabă, să văz ce e de dînsul. Preste aceasta, acum la început aveam, şi mai am, să conlucru eu însumi cu el,pentru ca să cunosc eu însumi, din experienţă proprie dacă - cu toată mediocritatea şi chiar inferioritatea fabricatelor noastre - un agent numai cevaşi activ şi deştept e în stare să facă ceva, să scoată ceva rezultate." Şi e mulţumit că vînzări şi comenzi sînt mai bune.

Scrie adesea scrisorile "noaptea tîrziu". Nu-i de mirare că uneori totul i se pare o "confuziune babilonică" dar, scrie el mai tîrziu din Bucuresti, "colegii mei nu vor să ştie de bătrîneţele mele. Ei îmi zic că capul meu este arhiv ambulant, să le ajut pînă mai trăiesc."

"Timpul nu mă iartă să răspunz pe larg." Dar iată că lapidar, schiţează o mică scenă, înviorînd scrisoarea de 15 rînduri:

- Nu te îmbiia ca grecii - îmi zise -, cu cîte zile vei şedea pentru hatîrul meu, plătesc eu.

- Dar redacţia mea?!

- Acolo e fiu tău. Să lucre.

Voi mai sta două zile", scrie el deci din Bucureşti, în 1883, cînd dl. Diamandi îl reţine acolo, la hotel.

Cînd mai are, oare, timp şi de studiu. Şi totuşi:

"În Oradea Mare am angajat, cu învoirea episcopului, pe doi preoţi cari pînă în marţiu 1885 să-mi decopieze mereu acelea documente şi cronice, pe care eu în cercetările făcute în 9 zile, cîte opt oare pe zi le-am crezut a fi necunoscute şi de valoare istorică".

Vremile sînt grele, şi mulţi ochi privesc:

"M-ai întrebat dăunăzi de doamna Angelescu, să-i faceţi contravizită. De nu i-aţi făcut, să-i faceţi, spre a împlini legea bunei cuviinţe. După aceea însă cît se poate să răriţi,

căci dînsa trece de vrăjmaşă neîmpăcată a regelui Carol şi de amică mare a muscalilor, aşa cît eu cred că chiar acolo, în Braşov, va fi stat sub privighiare poliţană ***secretă****. Să o ferească îngerul ei, ca ungurii să nu afle că ţine cu muscalii! Femeie* ***uşoară****! Voi însă aveţi să ştiţi, şi totuşi să nu ştiţi nimic, şi nu care cumva să afle* ***poşta Braşovului****."*

Timp, n-are timp nici cînd scrie această scrisoare de Anul Nou 1882, ca să trimită argintăria fiicei Victoria. "Am să răspunz la mai bine de ***1000*** *scrisori preste an" socoteşte el. Îşi găseşte răgaz să se gîndească la şcolirea micuţei Virginia, şi e gata să publice o reclamă, cum apar adesea în gazetele lui, despre profesori pricepuţi, pe gratis, "doar doamna Vautier să înveţe pe Virginia a rîde frumos şi a plînge urît" - căci îşi iubeşte mult nepoţii, ca şi pe copiii săi. Rareori, moment nostalgic de amintire;*

"În acele minute se îmbulziră în memoria şi în inima mea mulţime de suvenire, din anii prunciei tale şi pînă în ziua cînd te-am dat de la sînul meu şi al mamei tale, în grija unui soţ, carele te-a iubit şi pe care l-ai iubit. Îmi adusei aminte de cînd te ţineam lîngă mine şi îţi spuneam fabule, iară tu plîngeai de mila eroilor şi eroinelor din fabulele mele, cînd ei păţea cîte o nenorocire. Mă recugetai la acei ani, în care te învăţam a citi, a scrie şi a face aritmetică cu bobi de fasole, în cari te duceam de mînă la şcoală sau la madamă, în cari îţi explicam din istorie sau geografie, sau din ***Don Quijote de la Mancha****, mai în scurt, îmi subveniră atîtea momente, şi plăcute şi duioase, şi uneori dureroase, din cei 16 ani ai copilăriei şi ai fetiei tale, încît simţeam o trebuinţă de a le arunca şi pe hîrtie, pentru ca să-mi rămînă păstrate"... E emoţionat de "expresiunea pre cît de frumoasă pe atît şi de naivă" a fiicei Victoria Iuga, întristată că soţul, tînăr tată aflat la Viena, nu-i cunoaşte încă pruncul de trei luni..*

Iarăşi aici, printre gînduri frumoase, acel Don Quijote, ce apare şi în articolele de gazetă. Îi povestea fiicei, odată cu alte "fabule", despre faimosul cavaler... O fi avut vreodată, Bariţ, sentimentul că se bate cu morile de

vînt, cum vorbeşte şi altunde de "tristul cavaler"... Scrisul lui nu ne lasă s-o bănuim.

Işi cruţă timpul:

"Astăzi duminecă /e în 29 aug. 1886/, doream să stau de vorbă cu voi ambele surori din Braşov, dară un om de năpaste îmi răpi aproape două ore scumpe, iară ca şicaneur ce este, mă şi scoase din pacienţă întru atîta, cît sculîndu-mă de pe scaun şi schimbîndu-mi haina, îl rugai să mă lase să merg la prînz, că-mi este foame. Dară apetitul îmi dispăruse."

"Dacă am fi avut timp" - scrie el uneori, căci n-are niciodată îndeajuns. "Repede merg prefacerile", iar el se vrea în pas cu ele, mai mult chiar, grăbindu-le prin "isprăvile" sale. Se numeşte pe sine "capitalist", nu doar profesor şi redactor, vorbeşte de afaceri în termeni foarte realişti şi la obiect, cu mare simţ practic. Doar că acest "capitalism" al său e mai ales legat de ziare şi tipărituri româneşti într-o Transilvanie care avea pe atunci atît nevoie de ele, de răspîndirea lor pretutindeni, şi atunci sensul "afacerii" se schimbă din rădăcină. Şi recunoaşte el însuşi că nu va trăi niciodată din asemenea venituri.

În faţa mea, pe masă, colecţia ***Gazetei de Transilvania*** *din anul 1840 - apărută, cu "prea naltă voie", în alfabet de tranziţie. Ştiri politice şi articole, comentarii, din lunmea întreagă: Transilvania, Ţările Româneşti, Croaţia, Dania, Elveţia, Italia, Franţia, Algir, Turcia, Spania, Rusia, Britania Mare, China, Ungaria, Portugalia... Se dă şi sursa de unde a fost preluată informaţia, înfăţişată pe înţelegerea cititorului ardelean, ca să-i dea o imagine asupra ţării de obîrşie. Dar şi* ***Laturi statistice:*** *numărul ovreilor în Polonia, numărul ţiganilor în Moldova, Vlahia şi Turcia... de unde lectorul are a trage anume concluzii. Tot pe ultima foaie, cea cu "ştiri amestecate", reclame, pentru un judecător de pe Uliţa mare din Braşov, sau ştiri neguţătoreşti precum* ***Preţul bucatelor în Braşov la 10 ianuarie 1840.*** *Aflăm că grîul cel mai frumos se vindea la 14 florini renani, o găleată de Ardeal - şi, slavă domnului, pe vremea aceea era destul - iar grîul de mijloc - 12 florini, cel de jos - 10, iar mălaiul - 4 florini.*

Trăieşte, viu în aceste pagini, Braşovul de odinioară, oraş bun de neguţătorie, cum îl numea Bariţ, cu oameni întreprinzători, şi dincolo de el - Transilvania, pămînt drag lui Bariţ.

***Foaie pentru minte, inimă şi literatură**, din acelaşi an, îşi deschide primul număr cu urarea de Anul Nou. Urmează **Gratulaţia unui poet**, scrisă de dr. Vasici. **Jocul sorţii** a lui Schiller apare în foileton pe mai multe numere, tradusă de G. Bariţ - pe gustul iubitorilor de literatură. Pe 7 ianuarie, sfera culturală a subiectelor se lărgeşte: istorie, studiu despre **Musulmanii, nevestele şi pruncii lor** dar şi **Limba românească**. Se anunţă noi cărţi, ieşite de sub tipar. Mai apoi, **Hronologia bisericii din Schei**, dar si jocuri de cuvinte încrucişate. Preocupările de istorie continuă cu articole despre Richelieu sau Canning.*

*Vin ştiri din Ţările Româneşti - ce se mai joaca pe scena teatrală din Iaşi, şi altele, preluate din **Albina românească**. Se caută şi învăţător român pentru satul ardelean Cernat.*

Şi mai ales: "Anunţ de examen în 7 februarie 1840 - La Şcoala românească din Schei, doritorii de a cunoaşte sporul tinerimii în cele 4 clasuri sînt poftiţi a se arăta în numitele zile de la 8-12 înainte, şi de la 2-5 după prînz."

Vie, viaţa transilvană a acelor ani în mijloc de veac. Şi, pretutindeni - pregnanţa stilului.

Grabă de a face şi a fi apare iute, concentrat, în stilul scrisorilor, oglindă a acestei vieţi în goană. Unele sînt, din această pricină, greu de înţeles pentru un necunoscător de timpuri şi oameni de pe atunci - multe aluzii, lucruri spuse pe jumătate, amintite doar - mereu din lipsă de timp, ca să mai aibă şi pentru altele. Stil telegrafic, chiar, în unele locuri - scrisori unde încap pe o pagină zeci de lucruri - de politică şi familie, gazete şi călătorii.

Firesc, cu totul alta e relaţia cu cititorul decît în publicistică. Acolo e în primul rînd operă de convingere, înştiinţare pentru a lămuri şi atrage de partea ta. Aici e schimb de ştiri, ce nu sînt cel mai adesea decît mijloace

spre a împlini treburile cu adevărat însemnate - în scris şi în viaţă.

Scrisorile lui Bariţ au rareori pretenţia de a se înălţa la condiţia unui obiect de lectură altfel decît informativă. Sînt însă locuri unde se schiţează, din cîteva trăsături de condei, o scenă, o întîmplare: "Au intrat un ofiţer /.../. Acestuia i s-au recomandat: "Să fiţi cu cea mai mare luare aminte la români, la toate mişcările lor pentru că ei, întemeiaţi numai pe a lor numerozitate, vreu să domnească preste alte popoare din patrie". Această poruncă se împlineşte cu atîta severitate, subalternii o executează cu atîta ***scrupulozitate****, încît între alţii sărmanul dr. Vasici este pe aci să fie nimicit. Pînă la atîta ajunse cu el, încît se însărcinează doi saşi, ca oricînd vine la Braşov, să-l calce în urmă, iar anume cînd intră la cutare birt din Uliţa Neagră (unde el nu intră niciodată) să înştiinţeze numaidecît." Recunoaştem deîndată aici stilul povestirilor lui Bariţ, alert, direct, cu expresii vii, dînd senzaţia de prezent şi prezenţă, deşi nu descrie aproape deloc, ci redă doar linia mişcării faptelor, în ritm foarte grăbit. Totul se clădeşte pe verbele purtătoare de mişcare, din cînd în cînd cîte un epitet dînd seama mai curînd de atitudinea vorbitorului - aici compasiune, altunde umor, sau fierbere lăuntrică. Uneori, mai ales din fuga condeiului, cuvinte pe care nu şi le îngăduie în gazete - un franţuzism încărcînd fraza, ca "demăndat". Comparaţia cu publicistica vădeşte că ceea ce pare acolo perfect spontan, prin vioiciune şi ritm, e de fapt rodul unei intenţii, asumînd virtuţile proprii, native ale omului şi scrisului său, decantate şi orientate estetic prin conştiinţa unui spirit creînd operă - fie şi în pagina aparent efemeră a gazetei.*

Viaţă în mişcare se degajă uneori şi în pagină de tratat. Iată-l pe Bariţ povestind cum a luat fiinţă prima scenă de teatru studenţesc în Transilvania, la Blaj, cînd studenţii "înfierbîntaţi" de ideile lui Petru Maior, unde descoperiseră obîrşia şi trecutul naţiei lor, "ca într-un oracol" se pornesc să facă teatru:

"În anul al doilea ce le preznesc prin cap la cîţiva

clerici, ca ei să înfiinţeze un teatru de diletanţi; se pun frumuşel pe lîngă trei profesori mai apropiaţi de a lor etate, şi cîştigă învoirea, încă şi conlucrarea lor. Le permite şi rectorul să se joace de-a comedia. Dară de unde spese /fonduri/? Aşi, tinerii plănuiesc uşor. Daţi să scriem la toţi protopopii, care cum ştim să-i rugăm pentru o colectă. Cei mai mulţi protopopi le fac pe voie - din curiozitate. În cîteva săptămini se adunară 16 fl mon. conv. Cu acea sumuşoară trimit pe unul din ei cu vicerectorul la Sibiu, unde acordă /arvunesc/ la profesorul de pictură Neuheuser două cortine şi mai alte aparate mărunte. Iacă că pe sărbătorile Crăciunului spre 1833 prima scenă românească în această ţară este gata." Se joacă o eglogă de Cipariu şi piese scrise de clerici. "Dară unde este publicul ? Cu episcopul în frunte, toţi canonicii, profesorii, familiile dregătorilor nominali, vreo patru cinci orăşeni şi baroneasa bătrînă de la Panade, atîta era publicul. Acele reprezentaţiuni s-au continuat în vreo cinci ani şi de atunci limba maternă în Blaş nu a mai rămas în cŏada altora."

O pagină memorabilă, la sfîrşitul primului volum din ***Istoria Transilvaniei****, vădind harul de neîntrecut povestitor al lui Bariţ, ce nu pregetă să convingă, alături de informare istorică, judecată a evenimentelor, argumentare măiestrită - toate acele virtuţi pe care le cerea istoricului în gazeta sa - şi prin momentele de evocare vie a unor adevărate "scene" istorice. Precum aceasta de la Blaj, voind nu doar să încînte cititorul, să-i îngăduie o respiraţie după dezvoltările discursului ştiinţific al autorului. Ea subliniază, pe viu, inaugurarea unui nou spirit, mai liberal, la seminariile de clerici, diferit de cel din Cluj unde a merge la teatru se pedepsea cu carceră şi amendă. Foarte pe gustul lui Bariţ prin ponderea culturală a evenimentului, prin modul cum "jocul de-a comedia" slujeşte cultivării limbii româneşti. Şi relatează totul cu vioiciunea şi aplecarea spre concret ce-i e proprie, nu uită sumele trebuincioase pentru cortine şi recuzită, în expresii vii ce-i "pleznesc" prin cap precum tinerilor clerici din anul de graţie 1833, care "plănuiau uşor" şi împlineau fără greş.*

Acesta e genul de întîmplări pe care Bariţ zăboveşte să le povestească, să le evoce viu, în paginile istorice, în gazetă, chiar şi în scrisori: înfruntări aprige, revoltă şi război, momente ce aduc o schimbare în viaţa spirituală, precum cel de mai sus. Şi nu uită să strecoare în final mica lecţie a istoriei, ca un profesor ce este de fapt, dar fără să dăscălească, ci în concluzie firească la cele povestite.

Să-i recunoaştem lui Bariţ meritul de a fi scris mari lucrări de istorie, foarte însemnate pentru Transilvania, unde se slujeşte din plin de strategiile încercate ale argumentaţiei ştiinţifice, cu obiectivitate şi competenţă. Dar acolo unde el s-a ilustrat cel mai strălucit, dînd adevărata măsură a geniului său, acolo unde se revelează cu adevărat miracolul Bariţ, e gazeta. Sînt paginile unde se înfăţişează, viu, pe sine, prin tot ceea ce scrie, zugrăvind "viaţa în mişcare", pe care o simte şi o trăieşte pretutindeni în jurul său, şi ştie s-o redea, creînd operă pentru mulţii cititori, ca nimeni altul.

Să fim drepţi, să-i recunoaştem lui Bariţ deopotrivă ţelul publicistic şi estetic, în ceea ce scrie. De altfel primul Bariţ scria aşa:

"Fierbînd, adecă, de mai multă vreme, mai ales în creerii bunului nostru patron, domnu canonic Vasilie Raţiu, fericitul acela plan al domnii tale de a veni la noi, fără a mişca vreun cuvînt legănat oarecare dintre rudenii, cu ocazia aceasta a multor aici făcute mutări au pomenit domnul Raţiu înaintea măririi sale episcopul despre intenţia c/instit/ domniii tale, şi s-au svătuit laolaltă că dacă te vor chema la dieţezul nostru, ce stăţie să-ţi deie. Mai pre urmă au aşezat, dacă vei voi a veni, să fii profesor la a 3-a normă, catehet şi la gymnasium profesor limbii nemţeşti, pînă atunci pînă cînd directura normii de aici, carea acum intermaliter este pe lîngă domnul Raţiu, de
la Î/nalta/ Curte ţi se va mijloci."

Cel ce semna pe atunci, în 1834, "George Bariţ m.p. în al 3-lea an ss.th.auzitoriu", leagă fraze lungi cu întorsături destul de greoaie, cu inversări stăvilindu-le curgerea firească, calchiate după alte limbi, fără elanul şi

ritmul ce-l va caracteriza mai tîrziu. Acum la 22 de ani, se ghiceşte doar ce va fi, în unele imagini străbătînd chiar şi în stilul acesta încorsetat de un anume fel de a zice propriu mediului clerical, tradiţionalist, unde îşi făcea studiile. Primele scrisori - mai multe în latineşte - lasă cu greu, totuşi, să se întrevadă pana alertă a ziaristului care, doar cu cîţiva ani mai tîrziu, îşi va cuceri public larg prin cuvîntul său. Şi nu e doar atît, el ştie că scrisul lui prin care româna devine ***publică****, trebuie să-i atragă prestigiul necesar şi cuvenit, dar de care era lipsită.*

"Asupra limbei române zace nu numai ignorare înadins şi dispreţ ci, de la pace încoace, totodată şi cea mai înflăcărată ură. Mai deunăzi, căpitanul Kovacs, comisariul de cerc din s.sz. Gyorgy răspunse v. protopopului Moga din Arpăntac, la o instanţie românească a acestuia, în scris şi în sensul acesta: "Tisztelendo Ur, On jotundja hogy en nem tudek olahul, irjon tehat nekem magyarul". Această rezoluţiune fu jacată în mîna gubernătiriului, care, înfuriat pe Kovacs, emise totodată un nou cercolariu în toată ţara, în care demînda strîns ca toţi oficialii să priimească orişice hîrtie românească, sau în oricare altă limbă".

Existau şi pe atunci deci extremişti şi moderaţi. Acest articol, trimis împreună cu o scrisoare din 1851 lui Ioan Maiorescu, spre a putea fi publicat la Viena sau Budapesta, vorbeşte limpede despre necazurile limbii româneşti în acea vreme. Intitulat ***Năpăstuiri documentate****, el aduce argumente probante, deopotrivă obiectiv şi înfierbîntat pentru cauza românilor.*

Prin Bariţ, limba românească este menită să-şi dobîndească o nouă demnitate, pentru care el luptă neîncetat cu toate mijloacele.

Calea spre stilul propriu - stil în mişcare - va însemna pentru scriitor emanciparea de clişee şi întorsături de frază desprinse în seminar, de la profesorii ce vorbeau mulţi aşa cum îi caracteriza mai tîrziu, fără menajamente, Titu Maiorescu. Foarte repede îşi va afirma în scris firea şi modul lui propriu, un profil tot mai bine trasat de-a lungul anilor, de recunoscut pretutindeni în operă. Curînd îşi va

curăţa graiul de ardelenismele ce-i împînzesc primele pagini, ştiind că şi dincolo de Carpaţi va fi citit cu atenţie.

Limba românească, sub pana sa, se vrea semn ales de "românime", suflet al neamului, cum o numeşte el.

Aşa va ajunge Bariţ să scrie aşa cum scrie, revelîndu-se deplin pe sine, cu energia, dinamismul, spiritul prospectiv ce-l caracterizează. Chiar dacă-şi sfătuieşte uneori amicii să mai lase din "iuţeală", vremile îl silesc să fie veşnic în goană. Toate, pe capul lui, aşa cum le descoperim, năucitor, în scrisorile scrise şi primite de la el cu miile, dintre care multe s-au pierdut, neîndoios, căci sînt perioade de unde nu avem nici o scrisoare, ori îi cunoaştem ritmul foarte dens de corespondenţă.

Călătoreşte mult - de şase ori pe an doar la Sibiu nu e puţin lucru, pe vremea aceea cînd te urcai în trăsură ori căruţă ca să faci cîteva poşte pe zi. Dar şi în Ţările Româneşti, la Budapesta şi Viena, în Germania ori la Paris.

E şi un om hăituit de autoritate, de putere, de prieteni calpi: "eu, iarăşi, sunt decis a combate neîncetat sisteme spurcate cum este şi cea de astăzi, pre cît voi mai fi în viaţă. Totodată cred că fac şi în interesul public dacă voi să dau şi fiului meu ocupaţiune la un ziariu, pe care sper să-l ţin independent, de nu să mi-l ucid eu însumi." Citim astăzi asemenea rînduri, din păcate fără voie prin filtrul comic proiectat de Caragiale asupra limbajului publicistic cînd "a combate" în presă ori ziar "independent" te duce deîndată cu gîndul la Rică Venturiano sau Caţavencu. Şi jurnalele româneşti de azi confirmă şi ele unele, că trăim într-o eră unde Caragiale "e cu noi" şi ne sună mereu în urechi fraze bombastice care combat independent, stîrnind mai degrabă reacţie comică decît convingere, prin înălţimea exagerată a tonului. Dar la Bariţ, asemenea cuvinte sînt încărcate cu întreaga lor pondere de gravitate reală. Spirit liber, independent, combativ - acesta este Bariţ. Şi de aceea stînjenitor pentru mulţi.

În jurul lui, pretutindeni şi mereum, cenzură, intrigi, "pîndituri", scorneli... Multă rea voinţă, mai mult chiar, oprelişti pe care trebuie să le înfrîngă. Nu că s-ar teme de

replică, dimpotrivă, o dă năprasnic, în diatribă şi polemică deschisă, dar şi altfel, după cum ne lasă să credem unele scrisori ori mărturii ale contemporanilor: "N-am de gînd să cruţ !" mărturiseşte el undeva, şi nici n-o face. Luptă mereu. Şi totuşi, uneori:

"Sunt acum bărbat carele tocma împlinii ani 46. Din această etate, am petrecut ani 22 într-o luptă necurmată, grea, de-atîtea ori fatală pentru Naţiune, prin urmare şi pentru clerul carele face parte din naţiune." E scrisoarea către "Reverendissime domine!" Timotei Cipariu, unde cere prilej, intrînd în vreun oficiu ecleziastic - fie el mirean ori preoţesc - să ducă "o viaţa mai uniformă". Pe ciorna care doar ea s-a păstrat, Bariţ a însemnat mai tîrziu: "pre cînd Blaşul se afla într-o ferbere critică".

Nu i-a fost dată însă nicicînd liniştea, "viaţa uniformă" după care s-ar părea că tînjeşte. Să fie oare de crezut că o dorea cu adevărat... Existenţa lui în scrisori se întrevede, dimpotrivă, agitată peste măsură. Din voia sa dar şi a altora. Spunea el însuşi în precuvîntarea la ***Părţi alese din Istoria Transilvaniei*** *că e greu a desluşi, fie şi la oamenii mari, dacă lucrurile merg după voia lor sau e mai degrabă "joc al destinului". A fost sau nu adevărată dorinţa lui Bariţ aşa cum şi-o exprimă în scrisoare... "mă grăbesc" e cuvîntul ce revine mereu la el - sau e soarta înscrisă în însăşi firea lui... Oricum, viaţa dinamică, firea lui vioaie şi energică proiectează o anume viziune în scrisul său, şi el în veşnic neastîmpăr. Căci "eu scriu cu căldură, îmi apăr sîngele meu", mărturiseşte el. Înfocarea patriotică la el îmbracă slova vie, de maxim efect în cititor.*

Lupta lui, o vede mereu el însuşi ca foc deschis. "Înfierbîntat", "fierbere" - iată cuvinte ce revin tot timpul sub pana lui.

"Fierbe" şi el, mereu, căci e om simţitor, şi-i sar repede ţandăra şi condeiul:"Văd că te-ai formatisit de vorba mea că ***lavirezi****/şovăi/ care nu ştiu cum de mi-a venit sub condei - îi scrie din Sibiu prietenul Gavril Munteanu - fără nici un cuget de a supăra pe cineva. Dar spui drept că prea sunteţi susceptibili voi redactorii, care totuşi ar trebui să*

fiţi, ca oameni publici - cum sînt şi miniştrii - ceva mai groşi la pele."

Măsurăm şi aici distanţa dintre graiul mai curat românesc şi mai modern al lui Bariţ şi cel al contemporanilor săi. Reiese însă, mai ales, firea lui Bariţ, pe de-o parte riposta promptă, spiritul de replică, în scris şi în viaţă, pe de alta prudenţa, răbdarea de a cercetata împrejurările, cînd e cazul, pentru cea mai cuvenită reacţie. Din acest echilibru al redactorului lor s-a iscat longevitatea puţin obişnuită, mai ales pentru acele vremuri, a gazetelor sale.

El "fierbe" adeseori, drăcuie chiar prin scrisori, nemulţumit, indignat de multe, pe bună dreptate. Dar nu se lasă totuşi furat de grabă, în fierberea evenimentelor. Pe dată le analizează "cu sistemă", cum zice el, şi într-o scrisoare desfăşoară vreo argumentaţie pe puncte, "programe" de acţiune foarte stricte şi bine gîndite. Ştie să "pipăie" arterele lumii, cum o spune tot el, şi desluşeşte, cu agerime practică dar şi viziune prospectivă, înspre ce se îndreaptă el. "Viitorul" de care vorbeşte mereu îi e tot atît de viu în minte ca şi clipa prezentă. "Tot ce doresc este: a) pace universală, şi anume o pace la Dunăre, încă pe vreo 10-15 ani; b) ieşirea în capul trebilor a mai multor români cumpătaţi, politici pătrunzători şi, cu acele condiţii, cred într-un viitoriu prea dorit" scria el în 1846, acum un secol şi jumătate. Sînt oare punctele configurate de el chiar atît de inactuale astăzi ? Desigur, e ispitit mai întîi de un ideal utopic, pacea universală a lumii... Dar deîndată revine cu o dorinţă mai lumească, şi se mulţumeşte cu pacea la Dunăre, pe un deceniu sau puţin mai mult. O rîvnim şi noi astăzi. Cît despre cumpătarea şi pătrunderea oamenilor politici pe care ni-i sperăm în capul trebilor, ca să putem crede într-adevăr în viitor - iată un punct care sună încă foarte bine.

Poţi să descoperi în corespondenţa lui Bariţ o cronică vie a Transilvaniei de odinioară şi dimprejur. Succintă, e adevărat, laconică pe alocuri. Toate marile evenimente şi nenumărate întîmplări mai mari sau mai mici ale veacului, de

la revoluţia paşoptistă la chestiunea naţională, de la starea neguţătoriei ardelene la intrigile popeşti şi laice, soţietăţile damelor filantroape, şi ele pe cale de emancipare, dar şi starea de mizerie a ţăranului - toate îşi găsesc ecou aici. Nu relatate, povestite, ci mai degrabă semnalate de un condei prins în fuga realului. Multe pot fi reconstituite din schimbul de scrisori. E adesea tabla de materii a unei lumi, dar nu ca un instantaneu fotografic, ci în secvenţe ce se mişcă.

Ar fi o primă perspectivă de abordare a epistolarului Bariţ. O alta, nu mai puţin însemnată, e portretul lui Bariţ, în scrisori - cel mai viu, mai autentic, pe care îl putem avea, pentru că e în mişcare, nu prins de pelicula fotografului, aşa cum ni l-au lăsat ultimii ani ai vieţii. Nemijlocit, uneori, cînd vorbeşte de sine, dar în cîteva rînduri doar, căci nu e un confesiv, dimpotrivă. Rareori are vreme să zăbovească astfel. Mai des în relaţie cu tot ce se întîmplă în jurul lui, cu ce provoacă el însuşi, ca schimbare, în această lume. Trebuie atunci citit printre rînduri, prins în aluzii, din fuga condeiului. Aşa cum e integrat în timpul şi spaţiul acestor pagini, în lumea ce se întrevede dincolo de ele, în pulsaţia ei, în fierberea ei.

E viaţa unui om energic, viu, modern, ştiind ce vrea: "Dar să nu mă mai scoată niimini din sărite cu înteţiture, lăsaţi-mă să merg pe cărarea mea, care mi-o cunosc eu, mai numai eu.." Şi te întrebi, cînd le-a făcut pe toate, "cu graba cea mai mare". Se mărturiseşte uneori, e adevărat, "confuz ca anul nou". Dar nu pierde niciodată din vedere "cărarea" lui.

Deşi simte "ochii poliţiei" asupra lui. Ştie că i se deschid scrisorile, ca la majoritatea semenilor, dar nu le încifrează, fiind însă doar aluziv, mai ales către cei apropiaţi. Dă replica în faţă: "am să-l joc perfid" promite el, cînd e prilej de aşa ceva. Luptă necurmat, cum o spune el însuşi.

"Unde e viaţă, este şi mişcare, domnii mei !"

PAMFLET CĂTRE NIMENI

Stau uneori, în ceas de seară ca şi acum, în biblioteca unde îmi petrec mare parte din viaţă. Om al şcoalei, ce sînt eu, măruntă dăscăliţă transilvană lipsită de excelenţa străbunului. Nu că vremurile n-ar fi eroice - ai avea cu cine să te lupţi şi astăzi, doar puterea s-o ai, ca să pledezi cu forţă şi convingere pentru acel ***homo culturalis*** *visat de Bariţ. Pentru el a "lucrat" ca nimeni altul pe atunci.*

Dar nu mi-au fost date chemarea şi harul să strîng oameni în jurul meu, să-i fac să făptuiască în numele unor adevăruri mari, frumoase şi simple pentru care merită să trăieşti sau să mori. Ori poate că şi "politica", artă a treburilor publice, înseamnă astăzi altceva decît atunci, şi cere alte mijloace care nu-mi stau la îndemînă. E mai bine, poate, să mă mulţumesc cu un gînd al lui Bariţ privind femeile, căci "a fi ***mamă*** *înţeleaptă şi bună şi* ***cîrmuitoare*** *harnică a casei sînt acele două calităţi femeieşti pe care trebuie să le aibă împărăteasa ca şi servitoarea". Dar iarăşi mă întorc şi spun, odată cu el că "erau nişte timpuri şi acelea n-au trecut aşa de mult, cînd mai mulţi din noi nu sufereau ca fetiţele noastre să înveţe măcar a citi şi a scrie cît de puţin, pentru că, ziceam noi pe atunci, femeile care ştiu scrie cad în mai multe feluri de ispite"... iar astăzi "noi avem cea mai mare, mai sfîntă şi neapărată trebuinţă ca să grăbim a aduce cît mai curînd în echilibru, în cumpăna dreaptă creşterea şi cultura fiicelor cu creşterea şi cultura fiilor noştri..."*

Şi dacă tot am pornit aşa cum Bariţ însuşi şi-a sortit fiicele - şi între toate pe Victoria, mama bunicului meu - pe calea cetitului şi a condeiului, îmi rămîn ceasurile de studiu, de scris şi singurătate între rafturi de cărţi, din care se iscă uneori pagini ale mele precum acestea, însemnate prin mărimea subiectului dacă nu prin harul scrisului însuşi. Îmi ridic ochii uneori spre cărţile ce mă înconjoară, ca şi acum. Mă scol de la masa de lucru şi mă apropiu de

bibliotecă, de nenumăratele rafturi ce acoperă pereţii. Dintre ele doar unele, străjuite de o icoană de lemn înegrit, sînt acoperite cu sticlă, ca să le apere de trecerea timpului. În faţa mea, legat în piele de viţel gălbuie şi lucioasă, ***Vechiul şi Noul Testament*** *ori volume mai noi, din veacul trecut, împînzite deja cu pete roşiatice, cu foaia scorojită, aspră sub mîini.*

Deschid unul dintre ele. Citesc: ***Macrobiotica.***

Pe colţul din stînga al primei foi albe, cu scris frumos condus în ovaluri egale, vădind un spirit stăpîn pe sine, apăsînd trăsătura condeiului cu forţa unei încrederi nestrămutate, stă semnătura cu cerneală neagră: ***G.Bariţiu.***

Ultima slovă se prelungeşte într-o buclă semeaţă, sprijinind parcă numele ieşit la iveală astfel mai puternic, mai întreg, spre a străbate timpul. Alături alte cărţi purtînd numele fiicei Victoria, căsătorită Iuga, cu fiul unui vrednic braşovean ce a "lucrat" neobosit alături de Bariţ. Fiica e iubitoare de romane, dar şi de felurite lucrări de ştiinţă, la sfatul părintelui ei.

Timpul macină neiertător, în colbul său, cu toată grija ce le-o port, această zestre nepreţuită, lăsată mie spre păstrare de către tatăl mamei mele, profesorul George Iuga.

Le-ar sta bine, acestor cărţi, într-o casă braşoveană, poate cea de lîngă Liceul Şaguna unde pînă prin anii '50 mai locuiau încă urmaşii, chiar sora bunicului meu, Virginia. Dar s-au năruit toate şi prea puţine lucruri şi cărţi au mai fost salvate de vitregia vremurilor şi pofta oamenilor.

Le-ar sta bine iaraşi într-o casa braşoveană, unde să fie scris la intrare că acolo a locuit un ziarist român pe nume George Bariţ, prin care Braşovul s-a ilustrat în veacuri.

Vise vane de dăscăliţă transilvană demodată. Lumea nu prea stă să-şi plece urechea la vorbe despre casele oamenilor de odinioară, fie şi în an aniversar. Au treburi mai însemnate de făcut, într-un prezent bîntuit de alte gînduri.

G.Bariţ şi-a trăit prezentul omenesc la înălţimea eternităţii, nutrindu-l cu fapte exemplare. Şi astăzi, cei ce nu vor sau nu pot să fie asemeni lui se străduiesc să-l uite.

Închin aceste pagini oraşului Braşov, cel ce răzbate, în viitor, din paginile lui Bariţ. Un Braşov al culturii şi al cărţilor, unde casa lui îşi va deschide larg porţile de duh românesc. Ca să însemne cu adevărat cele spuse de el:

"Noi toţi sîntem ai patriei şi patria e a noastră".

Sponzorizare: Ministerul Culturii
Universitatea Babeș-Bolyai

Tehnoredactare computerizată:
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Tipărit la:
Casa de Editură și Tipografia GLORIA Cluj

În cel de al XXXVIII-lea an (1993) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* apare în următoarele serii:

matematică (trimestrial)
fizică (semestrial)
chimie (semestrial)
geologie (semestrial)
geografie (semestrial)
biologie (semestrial)
filosofie (semestrial)
sociologie-politologie (semestrial)
psihologie-pedagogie (semestrial)
ştiinţe economice (semestrial)
ştiinţe juridice (semestrial)
istorie (semestrial)
filologie (trimestrial)
teologie ortodoxă (semestrial)

In the XXXVIII-th year of its publication (1993) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* is issued in the following series:

mathematics (quarterly)
physics (semesterily)
chemistry (semesterily)
geology (semesterily)
geography (semesterily)
biology (semesterily)
philosophy (semesterily)
sociology-politology (semesterily)
psychology-pedagogy (semesterily)
economic sciences (semesterily)
juridical sciences (semesterily)
history (semesterily)
philology (quarterly)
ortodox theologie (semesterily)

Dans sa XXXVIII-e année (1993) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* paraît dans les séries suivantes:

mathématiques (trimestriellement)
physique (semestriellement)
chimie (semestriellement)
géologie (semestriellement)
géographie (semestriellement)
biologie (semestriellement)
philosophie (semestriellement)
sociologie-politologie (semestriellement)
psychologie-pédagogie (semestriellement)
sciences économiques (semestriellement)
sciences juridiques (semestriellement)
histoire (semestriellement)
philologie (trimestriellement)
theologié ortodoxe (sémestriellement)

43871

600 - lei